

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРЕТИЧНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

циклу професійної підготовки (нормативна (обов'язкова) частина)

Експериментальна психологія

Для підготовки фахівців
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань: 05 Соціальні та поведінкові науки
спеціальності: 053 Психологія (3 курс)
за освітньо-професійної програмою:
Психологія

Методичні рекомендації до навчальної дисципліни “Експериментальна психологія” для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань: 05 Соціальні та поведінкові науки спеціальності: 053 Психологія складена для реалізації освітньо-професійної програми: Психологія (3 курс).

РОЗРОБНИКИ:

кандидат психологічних наук, доцент кафедри теоретичної та практичної психології **І.С. Загурська**,
асистент кафедри теоретичної та практичної психології **Ю.Ю. Дем’янчук**

Методичні рекомендації затверджені на засіданні кафедри теоретичної та практичної психології

“24” травня 2018 року, протокол № 12.

Схвалено методичною комісією соціально-психологічного факультету

“20” червня 2018 року, протокол №10.

Вступ

Програму обов'язкової дисципліни “Експериментальна психологія” складено відповідно до місця та значення дисципліни за структурно-логічною схемою, передбаченою освітньо-професійною програмою бакалавра з галузі знань 05 соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія. Вона відповідає загальним, фаховим компетентностям та програмним результатам навчання, визначених освітньо-професійною програмою.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є планування, організація та проведення експериментів, обробка та інтерпретація експериментальних даних.

Міждисциплінарні зв'язки: Курс “Експериментальна психологія” органічно зв'язаний з усіма психологічними дисциплінами, які студенти вивчали у попередні роки навчання. Адекватне планування та проведення психологічних досліджень не можливе без опори на такі теоретичні дисципліни як “Психофізіологія”, “Загальна психологія”, “Анатомія та еволюція нервової системи людини”, “Соціальна психологія”, “Вікова психологія” тощо.

Згаданий курс ставить на меті інтеграцію та систематизацію знань та навичок отриманих студентами у ході засвоєння дисциплін практичної спрямованості, таких як “Математичні методи в психології”, “Практикум з загальної психології”, “Психодіагностика” та інших.

МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ, ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Мета: ознайомити студентів із методологією, методами та методикою експериментальних досліджень.

Основні завдання курсу:

- Надати студентам інформацію про історію розвитку експерименту в психології, місце експериментальної психології у системі психологічного знання.
- Ознайомити студентів із необхідними та обов'язковими вимогами до знань та вмінь психолога-експериментатора. Надати студентам інформацію про етичні та правові вимоги до дослідницької діяльності психолога.
- Ознайомити студентів з основними методологічними засадами експерименту в психології, нормативами наукової логіки.
- Ознайомити студентів практичними прийомами по плануванню, організації та проведенню експериментів, обробці та інтерпретації експериментальних даних, представленню отриманих результатів.

Структура курсу “Експериментальна психологія”:

- Вступ до наукового дослідження.
- Нормативи дослідницької роботи.
- Емпіричні методи психологічного дослідження.
- Експеримент як метод психологічного дослідження.
- Планування та проведення психологічних експериментів.
- Аналіз та представлення результатів психологічних експериментів.

Форми роботи. Навчальний процес включає в себе різноманітні форми та види роботи:

- будується на основі лекційних, практичних та лабораторних занять;
- включає індивідуальну і групову роботу;
- робота під керівництвом викладачів та самостійне опрацювання матеріалу;
- науково-дослідну та практичну роботу з попереднім плануванням та наступним контролем виконаних завдань.

Методи роботи. У роботі зі студентами використовуються такі основні методи:

- лекція, розповідь, пояснення, обговорення;
- аналіз літератури;
- планування і проведення експериментальних досліджень;
- обробка результатів власних психологічних досліджень;

- підготовка звітів, виступів та безпосередні виступи за результатами власної дослідницької роботи;
- підготовка рефератів, тематичні виступи (за бажанням студента).

Засоби роботи. При освоєнні курсу студенти користуються такими основними засобами роботи:

- підручниками, посібниками, періодичними виданнями, словниками, інструктивно-методичними матеріалами до практичних та лабораторних занять;
- інформацією з мережі Internet;
- відеозаписами.

Комп'ютерне забезпечення. При підготовці до занять практичного курсу, а також безпосередньо на лабораторних заняттях студенти користуються комп'ютерами для таких видів роботи:

- оформлення звітів;
- отримання інформації з мережі Internet;
- проведення психодіагностичного обстеження;
- статистичної обробки даних власних експериментальних досліджень;
- перегляду навчальних відеозаписів.

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач (відповідно до ОП)

Загальні компетентності (ЗК)

- Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- Навички міжособистісної взаємодії.
- Здатність працювати в команді.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)

- Вміння самостійно збирати та критично опрацювати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.
- Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій.
- Здатність самостійно планувати, організувати та здійснювати психологічне дослідження.
- Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.
- Навички міжособистісного спілкування та роботи в команді у процесі професійної діяльності.

Програмні результати навчання (ПРН відповідно до ОП)

- Здійснювати пошук інформації з різних джерел для вирішення професійних завдань в т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.
- Самостійно обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги.
- Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, вміння дотримуватися процедури дослідження.
- Рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки.
- Презентувати результати власних досліджень усно / письмово для поінформованої аудиторії, формулювати розгорнутий аналіз та тези досліджень.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 180 годин, 6 кредитів ЄКТС.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість модулів – 6	Спеціальність 053 «Психологія»	Обов'язкова	
Змістових модулів – 7	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Рік підготовки	
Загальна кількість годин – 180	Освітня кваліфікація: бакалавр з психології	3-й	3-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 ; для самостійної роботи студента – 6		Семестр	
		V	V
		Лекції	
		26 год.	6 год.
		Практичні	
		30 год.	8 год.
		Лабораторні	
		12 год.	6 год.
		Самостійна робота	
		92 год.	140 год.
		Індивідуальні завдання	
		20 год.	20 год.
	Вид контролю		
	Екзамен	Екзамен	

* Виконання ІНДЗ (ПОЗ) здійснюється за рахунок годин на самостійне опрацювання

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%):

для денної форми навчання – 37,7% : 62,2%

для заочної форми навчання – 11% : 89%

2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	денна форма/ заочна форма				
	Всього годин	кількість годин			
		лекції	практичні	лабораторні	Індивідуальна робота
МОДУЛЬ 1. ВСТУП ДО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ					
Змістовий модуль 1. Функції і рівні методології Методи психології					
Тема 1. Становлення і розвиток експериментальної психології.	7/6	2			5/6
• Поняття про експериментальну психологію.	7/6		2		5/6
Тема 2. Методологія науки. Нормативи наукового мислення	6/6				6/6
• Функції і рівні методології	7/6		2		5/6
тсо Передумови розвитку експериментальної психології	3/6			3	-/6
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	<i>30/30</i>	<i>2</i>	<i>4</i>	<i>3</i>	<i>21/30</i>
Разом за модулем 1	30/30	2	4	3	21/30
МОДУЛЬ 2. НОРМАТИВИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ					
Змістовий модуль 2. Специфіка проведення наукового дослідження					
Тема 3. Структура наукового дослідження	5/6	2/2			3/4
• Поняття про наукову проблему	5/6		2/2		3/4
Тема 4. Етичні та правові аспекти психологічних досліджень	6/6	2			4/6
• Деонтологічний аналіз експерименту	8/6		2	2	4/6
тсо Специфіка експериментальної взаємодії	6/6			3	3/6
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	<i>30/30</i>	<i>4/2</i>	<i>4/2</i>	<i>2</i>	<i>17/26</i>
Разом за модулем 2	30/30	4/2	4/2	4	3
МОДУЛЬ 3. ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ					
Змістовий модуль 3. Методи психологічного дослідження					
Тема 5. Описові методи в психологічному дослідженні	8/5	2	2		4/5
• Поняття про спостереження	6/5		2		4/5
<i>Разом за змістовим модулем 3</i>	<i>14/10</i>	<i>2</i>	<i>4</i>		<i>8/10</i>
Змістовий модуль 4. Кореляційне дослідження в психології					
Тема 6. Кореляційний та експериментальний підходи у психології.	8/5	4			4/5
• Поняття про кореляційні методи	5/7		2/2		3/5

тсо Стандартизовані опитувальники та тести як методи психологічного дослідження	3/8				3	-/8
<i>Разом за змістовим модулем 4</i>	<i>16/20</i>	<i>4</i>	<i>2/2</i>		<i>3</i>	<i>7/18</i>
Разом за модулем 3	30/30	6	6/2		3	15/28
МОДУЛЬ 4. ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ						
Змістовий модуль 5. Види психологічних експериментів						
Тема 7. Поняття про психологічний експеримент.	7/5	4/2				3/3
• Експеримент як метод психологічного дослідження.	5/6		2/2			3/4
• Факт і артефакт в експерименті. Валідність експерименту	5/4		2			3/4
Тема 8. Галузеві експерименти в психології.	4/4	2				2/4
• Експериментальні дослідження в загальній та віковій психології	3/3		1			2/3
• Експерименти у клінічній та організаційній психології	3/3		1			2/3
тсо Експериментальні дослідження в соціальній психології	3/5				3	-/5
<i>Разом за змістовим модулем 5</i>	<i>30/30</i>	<i>6/2</i>	<i>6/2</i>		<i>3</i>	<i>15/26</i>
Разом за модулем 4	30/30	6/2	8/2		3	15/26
МОДУЛЬ 5. ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ						
Змістовий модуль 6. Фактори, що загрожують внутрішній валідності експерименту						
Тема 9. Стратегії та плани експериментального дослідження	13/9	6/2	2/2	4/2		1/3
• Факторні експерименти та плани з однією незалежною змінною	3/4		2			1/4
Тема 10. Дослідницька програма в експерименті	5/5	2	2			1/5
• Планово-підготовчий етап експериментального дослідження. Збір емпіричних даних	6/7			4/2		2/5
тсо Плани з малим N	3/5				3	-/5
<i>Разом за змістовим модулем 6</i>	<i>30/30</i>	<i>8/2</i>	<i>6/2</i>	<i>8/4</i>	<i>3</i>	<i>5/22</i>
Разом за модулем 5	30/30	8/2	6/2	8/4	3	5/22
МОДУЛЬ 6. АНАЛІЗ ТА ПРЕДСТАВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ						
Змістовий модуль 7. Обробка, інтерпретація та узагальнення експериментальних результатів						
Тема 11. Аналіз та інтерпретація результатів експерименту	4/5					4/5

• Кількісний аналіз у експериментальному дослідженні	5/5		1			4/5
• Якісний аналіз та інтерпретація результатів експерименту	5/5		1			4/5
Тема 12. Узагальнення та представлення результатів експериментальних досліджень	6/7			2/2		4/5
• Наочно-графічне представлення результатів експерименту	5/4		2			3/4
тсо Використання комп'ютерів у психологічних дослідженнях	5/4				5	-/4
<i>Разом за змістовим модулем 7</i>	<i>30/30</i>		<i>4</i>	<i>2/2</i>	<i>5</i>	<i>19/28</i>
Разом за модулем 6	30/30		4	2/2	5	19/28
Разом за семестр	180/180	26/6	30/8	12/6	20/20	92/140

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота є невід'ємною складовою вивчення навчальної дисципліни. Вона здійснюється за такими **напрямами**:

- підготовка теоретичних питань до практичних занять;
- підготовка рефератів та тематичних повідомлень;
- конспектування та аналіз першоджерел;
- підготовка практичних завдань до семінарських занять (в тому числі структурно-методологічний аналіз досліджень, проведених іншими авторами);
- робота над професійно орієнтованими завданнями при підготовці до лабораторних занять (в тому числі планування і проведення експериментальних досліджень; обробка результатів психологічних досліджень);
- підготовка звітів, за результатами виконання практичних та професійно-орієнтованих завдань (в тому числі тез і статей);
- підготовка усних виступів та безпосередні виступи (в тому числі захисти та презентації власної дослідницької роботи, а також презентація рефератів і тематичних повідомлень);
- підготовка до підсумкових модульних робіт та екзамену.

Підготовка теоретичних питань до практичних занять передбачає опрацювання питань практичного заняття, які повністю або частково розглядаються на лекції або виносяться на самостійне опрацювання.

Алгоритм підготовки

- Визначте питання для підготовки (Ви маєте розглянути усі питання, зазначені у плані практичного заняття).
- Візьміть у бібліотеці університету (читальному залі або на кафедрі) джерела, зазначені у списку основної літератури до заняття. При підборі літератури ви можете користуватися бібліотечними каталогами (алфавітним, предметним або систематичним).
- Визначте розділи (теми або параграфи), у яких розкрито питання практичного заняття.
- Прочитайте ці розділи.
- Складіть план (простий або складний) відповіді на кожне питання.
- Визначте основні поняття, які ви повинні засвоїти.
- Проаналізуйте, як опрацьований матеріал пов'язаний з іншими питаннями теми.
- Для кращого засвоєння та запам'ятовування матеріалу складіть короткий конспект, схеми, таблиці або графіки по прочитаному матеріалу.
- Визначте проблеми в опрацьованому матеріалі, які ви недостатньо зрозуміли. З цими питаннями ви можете звернутися на консультації до викладача.
- Перевірте, як ви засвоїли опрацьоване питання. ви можете це зробити, відповівши на тестові питання до теми або розв'язавши практичні завдання.

Підготовка рефератів та тематичних повідомлень передбачає бібліографічну роботу з систематизації та аналізу літератури; глибокий та детальний аналіз проблеми (робіт зарубіжних і вітчизняних авторів, вивчення і аналіз необхідних нормативних документів).

Алгоритм підготовки

- Ознайомтеся з вимогами (тематикою, колом необхідної літератури, ракурсом освітлення проблеми) до реферату або тематичного повідомлення.
- Підберіть літературу, у якій розкривається проблема. При підборі літератури користуйтеся бібліотечними каталогами (алфавітним, предметним або систематичним), консультируйтесь з викладачами та колегами, здійсьнюйте пошук по дереву посилань та в Інтернет.
- Складіть план реферату або повідомлення.
- Опрацюйте літературні джерела, користуючись порадами до конспектування першоджерел.
- Систематизуйте опрацьований матеріал відповідно до плану реферату чи тематичного повідомлення.
- Дайте власний критичний аналіз та оцінку висвітленої проблеми.
- Оформіть реферат у друкованому вигляді відповідно до вимог (титульна сторінка із зазначенням теми, інформації про авторів та місця виконання роботи; сторінка із детальним змістом реферату; основний текст із посиланнями на роботи цитованих авторів; висновки, що містять авторськи міркування, узагальнення тощо; список використаної літератури). Тематичне повідомлення не потребує друкованого оформлення, оскільки презентується виключно усно.
- На основі проведеної роботи підготуйте усну доповідь (див. вимоги до усних виступів).

Конспектування та аналіз першоджерел передбачає поглиблений розгляд окремих питань теми. Для конспектування пропонуються статті з фахових журналів, розділи монографій або підручників.

Алгоритм підготовки

- Прочитайте запропоноване першоджерело.
- Правильно оформіть бібліографію першоджерела (автор, назва, вихідні дані).
- Складіть план (простий або складний).
- Для кожного пункту плану виділіть основні положення проблеми, яка висвітлюється у першоджерелі.
- Представте прочитаний текст у вигляді тез або анотації, використовуючи, при потребі, схеми, таблиці, графіки тощо.
- Для самоперевірки перекажіть статтю, використовуючи власний конспект.

Підготовка практичних завдань передбачає структурно-методологічний аналіз досліджень, проведених іншими авторами **підготовка професійно-орієнтованих завдань до лабораторних занять** передбачає планування і проведення експериментальних досліджень; обробку їх результатів

Алгоритм підготовки.

- Уважно прочитайте вимоги до виконання практичних (професійно-орієнтованих) завдань у змісті семінарського (лабораторного) заняття у робочій програмі або інструктивно-методичних матеріалах.
- На основі плану визначте обсяг та зміст завдання; спосіб в який маєте його виконувати, необхідні методи, методики, техніки, матеріали.

- Користуючись літературою, зазначеною у плані лекційного та семінарського занять відповідної тематики ознайомтесь з проблематикою завдання. Проаналізуйте можливі складнощі, спробуйте усунути ризик їх виникнення самостійно, при відсутності такої можливості – зверніться до викладача практичного курсу.
- Виконуйте завдання поетапно, дотримуючись плану. При виникненні складнощів звертайтеся до викладача практичного курсу.
- За результатами проведеної роботи підготуйте звіт, орієнтуючись на вимоги прописані у плані практичного (лабораторного) заняття.

Підготовка звітів, за результатами виконання практичних та професійно-орієнтованих завдань має на меті оформлення результатів самостійної роботи студентів у презентабельному вигляді, їх узагальнення та систематизацію. Наявність письмового звіту з базових видів самостійної роботи є обов'язковою, оскільки є базовою підставою для оцінювання студентської роботи.

Алгоритм підготовки

- Виконайте усі необхідні пункти з підготовки практичних (професійно-орієнтованих) завдань.
- За результатами проведеної роботи підготуйте звіт, орієнтуючись на вимоги прописані у плані практичного (лабораторного) заняття та загальні вимоги до письмових звітів.
- Здайте звіт викладачу по завершенню лабораторного заняття (для студентів денної форми навчання).
- Складіть звіти, зазначені у пункті «Вимоги до екзамену», по порядку в окрему папку та здайте їх у термін, вказаний викладачем (для студентів заочної форми навчання).

Підготовка усних виступів, в тому числі захистів та презентацій власної дослідницької роботи, а також презентацій рефератів і тематичних повідомлень передбачає вміння презентувати зроблене на загал та захистити результати своєї роботи.

Алгоритм підготовки

- Виконайте усі необхідні пункти з підготовки завдань, що потребують усної презентації.
- За результатами проведеної роботи підготуйте детальний звіт, орієнтуючись на вимоги прописані у плані практичного (лабораторного) заняття.
- На основі звіту розробіть текст усного виступу (див. вимоги до усних доповідей).

Підготовка до підсумкової модульної роботи (ПМР) та екзамену має на меті узагальнення та систематизацію знань з окремого модуля або дисципліни у цілому.

Алгоритм підготовки

- Ознайомтесь з переліком питань та завдань до ПМР або екзамену.
- Підберіть підручники, інструктивно-методичні матеріали або іншу довідкову літературу, необхідну для підготовки (її перелік ви можете знайти в робочій програмі або інструктивно-методичних матеріалах).
- Перегляньте зміст кожного питання, користуючись власними конспектами або підручниками.
- Визначте рівень знань з кожного питання.

- Визначте питання, які потребують ретельнішої підготовки (опрацювання додаткової літератури, складання конспектів, схем, виконання окремих завдань тощо). З цією метою зверніться до алгоритму підготовки теоретичних питань до практичних занять та виконання завдань до лабораторних занять.
- Для самоперевірки перекажіть теоретичні питання або виконайте практичне завдання.

Пам'ятка. Якщо ви маєте труднощі у підготовці окремих теоретичних питань або виконанні практичних завдань, ви можете звернутися за консультацією до викладача. Час проведення консультацій зазначений у Графіку проведення консультацій (кафедра соціальної та практичної психології). Ставити питання на АМКР або екзамені вже запізно.

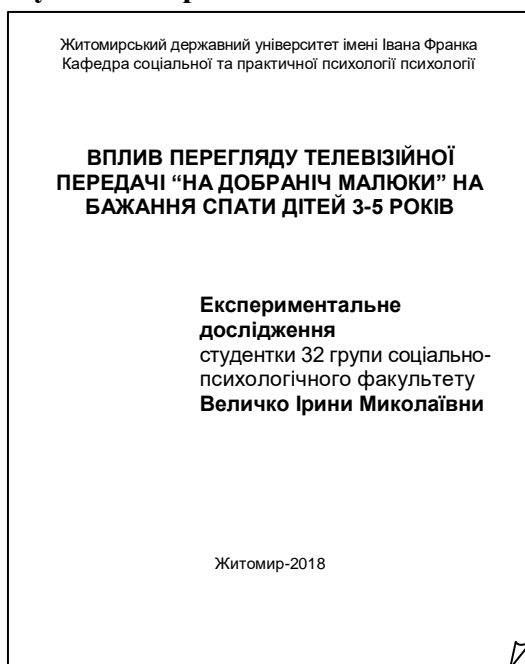
ВИМОГИ ДО ПИСЬМОВИХ ЗВІТІВ ТА УСНИХ ДОПОВІДЕЙ

Загальні вимоги

Письмові звіти студентів мають оформлюватись на комп'ютері, набиратися на окремих листках формату А4 (текст з однієї сторони), підшиватися за допомогою діркопробивача або стиплера у папку, окрему для кожного студента (прохання не вкладати звіти у файли), та відповідати таким основним вимогам:

- відповідність усім структурним та змістовим вимогам, зазначеним у плані семінарського (лабораторного) заняття.
- наявність титульної сторінки із назвою звіту та інформацією про його виконавців;
- виклад державною мовою,
- акуратне оформлення без помітних виправлень та інших технічних недоліків.

Зразок оформлення титульної сторінки

Типова структура звіту за результатами наукового дослідження

СТРУКТУРА ЗВІТУ	ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ
I. Титульна сторінка	Тема роботи, інформація про авторів та наукових керівників, установу де виконувалася робота, місто та рік подання до розгляду
II. Зміст роботи	Структура роботи із зазначенням сторінок, на яких починаються розділи, підрозділи (параграфи), список використаних джерел, додатки.
III. Вступ	Актуальність дослідження, його об'єкт, предмет, мета, гіпотеза, завдання, методи та процедура проведення, наукова новизна роботи, практичне та теоретичне значення, умови забезпечення надійності та вірогідності результатів.
IV. Теоретична частина	Теоретична частина може складатися з кількох розділів, які, в свою чергу, містять логічно розділені підрозділи (параграфи). У теоретичній частині роботи представляються методологічні засади дослідження, аналізуються роботи інших авторів, формулюється авторська модель досліджуваного явища.

V. Практична частина	Практична частина може складатися з кількох розділів, які, в свою чергу, містять логічно розділені підрозділи (параграфи). В практичній частині роботи детально описуються методи та процедура дослідження, хід аналізу отриманих результатів, їх ґрунтовна інтерпретація.
VI. Висновки	Основні узагальнення, отримані в ході дослідження, подаються як теоретичні висновки (зокрема авторська модель досліджуваного явища). Також представляються результати досліджень.
VII. Список джерел	Список використаних джерел в алфавітному порядку відповідно до основних бібліографічних вимог.
VIII. Додатки	Матеріали, що є цінними для розуміння результатів роботи, однак, недоцільними для представлення у основному тексті.

Загальні вимоги

Усні виступи мають розкривати зміст висвітлюваного питання, теми, проблеми, що обговорюється та відповідати таким основним вимогам:

- Логічна послідовність викладу думок. Кожна думка має логічно пов'язуватися з попередньою таким чином, щоб не викликати смислових непорозумінь.
- Точність мовлення полягає у найповнішому викладі матеріалу з найоптимальнішим використанням мовних засобів, використанні усталених понять та термінів.
- Логічний наголос як виділення за допомогою голосу та пауз найважливіших понять.
- Дотримання норм української мови.
- Адекватна манера мовлення. Мовлення має бути чітким, виразним, впевненим, однак позбавленим зайвої експресії.
- Підкріплення різноманітним ілюстративним матеріалом: схемами, таблицями, відео- та аудіозаписами тощо.

Структура виступу з представлення результатів наукового дослідження

СТРУКТУРА ВИСТУПУ		ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ
Загальна тривалість виступу 5-15 хвилин	Представлення	Зазначення теми роботи, представлення авторів та наукових керівників роботи, установи де виконувалася робота.
	Вступ	Зазначення актуальності дослідження, основних структурно-методологічних елементів роботи (об'єкт, предмет, мета тощо); короткий аналіз робіт інших авторів.
	Основна частина	Представлення методів та процедури дослідження, опис основних результатів.
	Висновки	Коротке та змістовне узагальнення основних результатів роботи, їх зіставлення з гіпотезою, накреслення перспектив.
	Подяка	Подяка аудиторії за уважність до доповідача та зацікавленість роботою; подяка керівникам роботи та іншим особам які зробили значні внески у її розвиток.
	Дискусія	Запрошення до обговорення основних результатів роботи, відповіді на запитання колег.

МОДУЛЬ 1. ВСТУП ДО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Назви змістових модулів і тем	денна форма/ заочна форма				
	Всього годин	кількість годин			
		лекції	практичні	лабораторні	Індивідуальна робота
МОДУЛЬ 1. ВСТУП ДО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ					
Змістовий модуль 1. Функції і рівні методології Методи психології					
Тема 1. Становлення і розвиток експериментальної психології.	7/6	2			5/6
• Поняття про експериментальну психологію.	7/6		2		5/6
Тема 2. Методологія науки. Нормативи наукового мислення	6/6				6/6
• Функції і рівні методології	7/6		2		5/6
тсо Передумови розвитку експериментальної психології	3/6			3	-/6
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	<i>30/30</i>	<i>2</i>	<i>4</i>	<i>3</i>	<i>21/30</i>
<i>Разом за модулем 1</i>	<i>30/30</i>	<i>2</i>	<i>4</i>	<i>3</i>	<i>21/30</i>

Кількість оцінюваних занять у 1 модулі: 2 практичних заняття.

Для зарахування 1 модуля студенти мають одержати не менше 3 оцінок (це мінімальна кількість обов'язкових оцінок).

Обов'язкові види робіт:

- опрацювати питання з плану практичного заняття;
- опрацювати основні поняття;
- прореферувати вказані в інструктивно-методичних матеріалах до кожного заняття першоджерела;
- пройти перевірку рівня засвоєння знань з теми, яка виносилася на самостійне опрацювання, на індивідуальній консультації у викладача.

Види робіт на вибір:

- підготовка реферату.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Лекція 1. Становлення і розвиток експерименту в психології

Мета: формувати у студентів уявлення про предмет та завдання експериментальної психології; ознайомити з основними етапами становлення її як науки.

План

1. Передумови розвитку експериментальної психології.
2. Розвиток експериментальних досліджень в психології. Вітчизняна експериментальна психологія.
3. Предмет та завдання експериментальної психології.

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях: Навчальний посібник. — К.: «ВД «Професіонал», 2007. — 208 с.
2. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – 320 с.
3. Фресс П. Пиаже Ж. Экспериментальная психология. – М.: Прогресс, 1966. – 280 с.

Додаткова література

1. Ждан А.Н. История психологии от античности до наших дней. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 368 с.
2. История становления и развития экспериментально-психологических исследований в России / Под. ред. Б.Ф. Ломова. – М.: Наука, 1990. – 213 с.
3. Ломов Б.Ф. Теория, эксперимент и практика в психологии // Психол. журн. – 1980. – Т.1. – №1. – С. 8-21.
4. Тутунджян О.М. К проблеме истории экспериментальной психологии // Психол. журн. – 1984. – Т.5. – №5. – С. 143-148.

Інтернет-ресурси

1. https://stud.com.ua/29206/.../eksperimentalna_psihologiya

ПРАКТИЧНИЙ КУРС

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1. Поняття про експериментальну психологію. Предмет та завдання експериментальної психології

Мета: поглиблення знань студентів про основні принципи та завдання експериментальної психології; ознайомлення з особливостями викладання курсу в кредитно-модульній системі організації навчального процесу

Професійна спрямованість: ознайомлення з організацією практики психологічного дослідництва.

Зміст практичного заняття

1. Тестова перевірка володіння інформацією з основних питань, винесених на практичне заняття (1 можлива оцінка).
2. Аналіз теоретичних питань (1 можлива оцінка).

Питання до практичного заняття

1. **Предмет та завдання експериментальної психології.** Розвиток уявлень про предмет експериментальної психології. Підходи до експериментальної психології. Завдання експериментальної психології.
2. **Розвиток експериментальних досліджень у психології на початку ХХ ст.** Становлення експериментальної психології як самостійної науки. Психологічні дослідження в перших спеціалізованих експериментальних лабораторіях (В. Вундт, Г. Еббінгауз, І.М. Сеченов, В.М. Бехтерев, М.М. Ланге, Г.І. Челпанов).
3. **Експериментальні дослідження класиків української психології** (В.О. Запорожець, П.Я. Гальперин, П. І. Зінченко, Д.Б. Ельконін).

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом основних понять	2 години
Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	8 годин

1. **Ознайомтесь зі змістом основних понять:** філософська / наукова / емпірична / експериментальна психологія, емпіричне дослідження, експеримент, експериментальні / неекспериментальні методи
2. **Виконайте завдання**

Завдання 1. Ознайомтесь із історією організації експериментальної психологічної лабораторії М.М. Ланге. Підготуйте повідомлення та коротку презентацію на 5 хвилин.

Цветков С.А. Из истории организации экспериментальной психологической лаборатории Н.Н. Ланге // Психол. журн. – 1987. – Т.8. – №4. – С. 111-117.

Завдання 2. Ознайомтесь з класичними експериментами на дослідження міжгрупової взаємодії. Підготуйте повідомлення та коротку презентацію на 5 хвилин.

Агеев Р.Р. Психология межгрупповых отношений. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1983. – 144 с.

Література

Основна література

1. Гудвин Дж. Научное мышление в психологии // Исследование в психологии: методы и планирование. – СПб.: Питер, 2004. – С. 20-51.
2. Горбунова В.В. До проблеми викладання курсу “Експериментальна психологія” // Соціальна психологія. – № 5 (13). – 2005. – С.169-176.
3. Дружинин В.Н. Предисловие // Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – С. 9-11.

Додаткова література

1. Корнилова Т.В. Экспериментальный метод в психологии и нормативы научного мышления // Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2002. – С. 12-29.
2. Рубинштейн С.Л. Экспериментальный метод // Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2001. – 720 с.

Интернет-ресурси

1. https://stud.com.ua/29206/.../eksperimentalna_psihologiya

Контрольні запитання та завдання:

1. Проаналізуйте розвиток уявлень про предмет експериментальної психології.
2. Визначте основні ознаки експерименту.
3. Розкрийте особливості становлення експериментальної психології як самостійної науки.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2. Методологія науки. Нормативи наукового мислення

Мета: поглиблення знань студентів про наукове мислення; ознайомлення з методологічними принципами експериментальної психології.

Професійна спрямованість: усвідомлення необхідності у методологічному обґрунтуванні психологічного дослідження.

Зміст практичного заняття

1. Аналіз порушення методологічних принципів експериментальної психологіїх (1 можлива оцінка).

Питання до практичного заняття

1. **Поняття про наукове мислення.** Наукове знання, його специфіка. Відмінність наукового та побутового пізнання.
2. **Поняття про методологію науки.** Рівні методології науки. Функції та завдання методології.
3. **Методологічні принципи експериментальної психології.** Необхідність методологічного обґрунтування психологічного дослідження.

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом основних понять	2 години
Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	9 годин

1. **Ознайомтесь зі змістом основних понять:** наукове мислення, науковий метод, методологія, філософська методологія, загальнонаукова методологія, конкретно-наукова методологія, метод, методика

2. **Проаналізуйте дослідження.** Вкажіть за яких умов його організації можливе порушення методологічного принципу валідності наукового висновку як *ризик впливу третіх змінних*. Обґрунтуйте свою думку. Запропонуйте таку структуру дослідження, в якій методологічний ризик був би знятий.

Завдання 1. Психотерапевта цікавить які з технік є більш ефективними у роботі з постравматичними станами. Кільком зі своїх клієнтів психолог пропонує психоаналітичну терапію, іншим – когнітивну. По завершенні роботи він порівнює зміни у емоційному стані та поведінці клієнтів.

Завдання 2. Дослідника цікавить питання адаптації дітей до шкільних умов. В ході вивчення проблеми він домовляється з кількома родинами про те, що їх діти відвідуватимуть дошкільні заклади, а з кількома – що, діти, до школи, знаходитимуться на домашньому вихованні. Після вступу дітей до школи, дослідник порівнює можливості соціальної адаптації тих, хто відвідував і не відвідував дитячий садок.

Завдання 3. Дослідник намагається встановити вплив інтенсивності сексуального життя партнерів із суб'єктивним відчуттям щастя у шлюбі. З парами існує домовленість: одні займаються сексом не рідше ніж 3 рази на тиждень, інші – не частіше ніж раз на два тижні. По завершенні експерименту дослідник порівнює результати опитування задоволеності життям у шлюбі пар з різною інтенсивністю статевого життя.

Завдання 4. Дослідник вивчає наскільки сором'язливість дітей залежить від стилю батьківської критики, зокрема її категоричності. Висновок базується на даних порівняльного спостереження за дітьми двох груп. Батьків першої групи дітей просили висловлюватись різко та безапеляційно щодо вчинків нащадків, критикувати їх не рідше трьох разів на день. Батьки дітей другої групи намагалися стримувати свою критику або бути поблажливими, підказувати шляхи виходу з ситуації.

Завдання 5. В ході дослідження порівнюється успішність складання модульних контрольних робіт студентами з різним рівнем тривожності. В одну зі студентських груп прийшов викладач практичного курсу і розповів про негативні наслідки ПМР в інших групах, наголосив на складності завдань та на загальному низькому рівні студентів. Студентам іншої групи, що брали участь в експерименті було навпаки повідомлено, що інші групи справилися успішно, завдання нескладні, а їх рівень підготовки високий.

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Методологія науки. Принципи наукового мислення // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях: Навчальний посібник. – видання 2-ге, доповнене. – Житомир, 2006. – С. 15-16.
2. Горбунова В.В. До проблеми методологічних засад експерименту в психології // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Академіка С.Д. Максименка. – К.: Плавник, 2005. – Вип. 26, в 4-х томах, том 1. – С.383-386.
3. Дружинин В.Н. О методологии науки // Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – С. 9-11.
4. Корнилова Т.В. Экспериментальный метод в психологии и нормативы научного мышления // Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2002. – С. 12-29.

Додаткова література

1. Александров И.О., Максимова Н.Е. Заметки психологов исследователей о позиции методолога (к статье А.В. Юревича) // Психологический журнал. – №1, 2002. – С. 123-131.
2. Гудвин Дж. Научное мышление в психологии // Исследование в психологии: методы и

планирование. – СПб.: Питер, 2004. – С. 20-51.

3. Дзуки Е. Психология и наука // Дзуки Е. Введение в методологию социально-психологического исследования. – Милан-Новосибирск: Миланский католический университет, 1997. – С. 7-14.

Контрольні запитання та завдання:

1. В чому полягає відмінність наукового та побутового пізнання.
2. Визначте рівні методології науки.
3. В чому є необхідність методологічного обґрунтування психологічного дослідження.

ТЕМА ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 1. ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Питання для самостійного опрацювання

1. **Розвиток методологічних ідей експериментальної психології в філософії.** Раціоналізм та емпіризм як методологічні підвалини експериментальної психології (Р. Декарт, Б. Спіноза, Дж. Локк, Х. Вольф, Ж. Ламетрі).
2. **Психофізіологія як емпірична база психологічних досліджень.** Експериментальне вивчення проблем психофізики (Е. Вебер, Г. Фехнер). Психофізіологічні лабораторні експерименти (Г. Гельмгольц, Е. Пфлюгер).
3. **Внесок біології, генетики, математики та інших наук у розвиток експериментальної психології** (Ч. Дарвін, Ф. Гальтон, К. Пірсон, Ч. Спірмен, І. Павлов).

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	3 години
--	----------

Список літератури для опрацювання

1. Ломов Б.Ф. Теория, эксперимент и практика в психологии // Психол. журн. – 1980. – Т.1. – №1. – С. 8
2. Робинсон Д. Эмпиризм: авторитет опыта. Рационализм: геометрия ума // Интеллектуальная история психологии. – М.: Институт философии, теологии и истории св.Фомы, 2005. – С. 97-116.
3. Фресс П., Пиаже Ж. История и метод / Фресс П., Пиаже Ж. Экспериментальная психология. – М.: “Прогресс”, 1975. – С. 13-96.
4. Ярошевский М. Экспериментальная психология // История психологии. – М.: Наука, 1996. – С. 124-131.

МОДУЛЬ 2. НОРМАТИВИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Назви змістових модулів і тем	денна форма/ заочна форма					
	Всього годин	кількість годин				
		лекції	практичні	лабораторні	Індивідуальна робота	Самостійна робота
МОДУЛЬ 2. НОРМАТИВИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ						
Змістовий модуль 2. Специфіка проведення наукового дослідження						
Тема 3. Структура наукового дослідження	5/6	2/2			3/4	
• Поняття про наукову проблему	5/6		2/2		3/4	
Тема 4. Етичні та правові аспекти психологічних досліджень	6/6	2			4/6	
• Деонтологічний аналіз експерименту	8/6		2	2	4/6	
тоо Специфіка експериментальної взаємодії	6/6			3	3/6	
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	<i>30/30</i>	<i>4/2</i>	<i>4/2</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>17/26</i>
Разом за модулем 2	30/30	4/2	4/2	4	3	17/26

Кількість оцінюваних занять у 2 модулі: 2 практичних заняття та 1 лабораторне заняття.

Для зарахування 2 модуля студенти мають одержати не менше 3 оцінок (це мінімальна кількість обов'язкових оцінок).

Обов'язкові види робіт:

- опрацювати питання з плану практичного заняття;
- опрацювати основні поняття;
- прореферувати вказані в інструктивно-методичних матеріалах до кожного заняття першоджерела;
- пройти перевірку рівня засвоєння знань з теми, яка виносилася на самостійне опрацювання, на індивідуальній консультації у викладача.

Види робіт на вибір:

- підготовка реферату.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Лекція 2. Структура наукового дослідження

Мета: формувати у студентів уявлення про структуру наукового дослідження; ознайомити з основними типами гіпотез.

План

1. Поняття про наукове дослідження.
2. Поняття про наукову проблему.
3. Теорія як реконструкція реальності.
4. Поняття про наукову гіпотезу. Основні типи гіпотез.

Література

Основна література

1. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – 320 с.
2. Корнилова Т.В. Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 381
3. Фресс П. Пиаже Ж. Экспериментальная психология. – М.: Прогресс, 1966. – С. 430 с.

Додаткова література

1. Дзуки Е. Введение в методологию социально-психологического исследования. – Милан-Новосибирск: Миланский католический университет, 1997. – 71 с.
2. Мартин Д. Психологические эксперименты. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2002. – 480 с.
3. Философский словарь / Под. ред. И.Т. Флорлова. – 4-е изд. – М.: Политиздат, 1981. – 445 с.

Лекція 3. Етичні та правові аспекти психологічних досліджень

Мета: формувати у студентів уявлення про етику проведення психологічних досліджень; ознайомити з правовими аспектами наукових досліджень.

План

1. Етичні аспекти психологічних досліджень.
2. Правове регулювання психологічних досліджень.
3. «Наукове шахрайство» та чистота експерименту.

Література

Основна література

1. Экспериментальная психология в схемах і таблицях [Текст] : навч. посіб. / Горбунова В. В. - Житомир : [б. в.], 2005. - 92, [2] с.
2. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – 320 с.
3. Обозов Н.Н. Психологическое исследование и консультирование. – СПб.: МАПН, 1994. – 55 с.
4. Селье Г. От мечты к открытию: Как стать ученым. – М.: Прогресс, 1987. – 368 с.
5. Экспериментальная психология [Текст] : навч. посіб. / О. І. Галян, І. М. Галян. - К.: Академвидав, 2012. - 398 с.

Додаткова література

1. Етичний кодекс психолога Товариства психологів України (1990 р.)
2. Кодекс професійної етики та практики Американської психологічної асоціації (1992 р.)
3. Конституція України, Кримінальний кодекс України
4. Мартин Д. Психологические эксперименты. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2002. – 480 с.

ПРАКТИЧНИЙ КУРС

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3. Структура наукового дослідження. Поняття про наукову проблему

Мета: поглиблення знань студентів про структуру та типологію наукового дослідження; ознайомлення з основними етапами психологічного дослідження

Професійна спрямованість: У залежності від специфіки професійних завдань, що розв'язуються експериментальним шляхом, вибирати адекватну схему проведення дослідження.

Зміст практичного заняття

1. Тестова перевірка володіння інформацією з основних питань, винесених на практичне заняття (1 можлива оцінка).
2. Формулювання наукових проблем (1 можлива оцінка).

Питання до практичного заняття

1. **Поняття про наукове дослідження.** Структура та типологія наукового дослідження. Етапи наукового дослідження.
2. **Поняття про наукову проблему.** Базові характеристики наукової проблеми. Типи проблем. Джерела наукових проблем.
3. **Теорія як реконструкція реальності.** Структура теорії. Види теорій. Рівні теорій.
4. **Гіпотеза наукового дослідження.** Вимоги до наукових гіпотез. Розвиток гіпотез в науковому дослідженні. Типологія гіпотез. Логіка експерименту як гіпотетико-дедуктивного методу.

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом основних понять	1 година
Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	5 годин

1. **Ознайомтесь зі змістом основних понять:** метод, методика, об'єкт дослідження, предмет дослідження, гіпотеза, експериментальна / теоретична гіпотеза, теорія.
2. **Виконайте завдання**

На основі кожної з побутових (наївних) проблем сформулюйте наукову проблему, таку, яка може призвести до цікавого наукового дослідження; запропонуйте його структуру, виокремте об'єкт, предмет, гіпотезу та можливі методи.

Завдання 1. За яких умов людина здатна ризикнути життям? Хто кращих вихователів для маленької дитини: чоловік чи жінка? Чи буде людина виконувати роботу, яка добре оплачується, однак може завдати шкоди її здоров'ю?

Завдання 2. Чи варто заохочувати дітей для того, щоб вони краще навчалися? Чи варто карати дітей працею? Чи є в конфлікті щось позитивне?

Завдання 3. Чи залежить продуктивність професійної діяльності від розміру зарплатні? Чи правда, що чоловіки розумніші за жінок? Чому великий відсоток розлучень припадає на перший рік подружнього життя?

Завдання 4. Чому вчителі за контрольні роботи однакового змісту ставлять різні оцінки? Чому люди заражаються агресивною поведінкою інших? Що спонукає спортсменів-екстремалів ризикувати життям?

Завдання 5. Як знайти взаєморозуміння після сварки? Як правильно вибрати час для виконання дитиною домашніх завдань? Як правильно виховувати дитину?

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Структура наукового дослідження // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. — С. 6-21.
2. Дружинин В.Н. Научное исследование, его принципы и структура // Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. — СПб.: Питер, 2001. — С. 11-29.
3. Експериментальна психологія [Текст] : навч. посіб. / О. І. Галян, І. М. Галян. - К. : Академвидав, 2012. - 398 с.
4. Курсові роботи з психології [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Олександр Музика. - 2-ге вид., переробл. і доповн. - Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. - 103 с.
5. Наблюдение и эксперимент в психологии [Текст] : учеб. пособие / В. В. Никандров ; Ин-т биологии и психологии человека. - СПб. : Речь, 2002. - 103 с.

Додаткова література

1. Завалова Н.Д., Пономаренко В.А. Значение теоретических концепций и понятий психологии для прикладных исследований // Психол. журн. — 1981. — Т.2. — №6. — С. 3-16.
2. Юревич А.В. Структура психологических теорий // Психол. журн. — 2003. — Т.13. — №1. — С. 5-13.

Контрольні запитання та завдання:

1. Проаналізуйте основні етапи наукового дослідження.
2. Назвіть базові характеристики наукової проблеми.
3. Дайте характеристику основним вимогам до наукових гіпотез.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4. Етичні та правові аспекти психологічних досліджень. Деонтологічний аналіз експерименту

Мета: поглиблення знань студентів про деонтологічний аналіз психологічних досліджень; ознайомити з діяльністю психологічних об'єднань з контролю порушень нормативів практичної діяльності.

Професійна спрямованість: у залежності від специфіки професійних завдань, що розв'язуються експериментальним шляхом, вміти укладати згоду на участь у психологічному дослідженні.

Зміст практичного заняття

1. Тестова перевірка володіння інформацією з основних питань, винесених на практичне заняття (1 можлива оцінка).
2. Аналіз психологічних досліджень на предмет етичності (1 можлива оцінка).

Питання до практичного заняття

1. **Етичні засади психологічних досліджень.** Кодекси професійної етики. Діяльність психологічних об'єднань з контролю порушення нормативів практичної діяльності. Деонтологічний аналіз психологічних досліджень.
2. **Згода на участь у психологічному дослідженні.** Вимоги до згоди на участь в психологічному дослідженні. Структура та функції згоди на участь в психологічному дослідженні.
3. **Правове регулювання психологічних досліджень.** Зв'язок етики та права в психології. Можливості законодавства України в захисті прав учасників дослідження та дослідників.

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом основних понять	1 година
Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	3 години

1. **Ознайомтесь зі змістом основних понять:** професійна етика, деонтологія, деонтологічний аналіз, кодекс професійної етики, згода на участь в психологічному дослідженні.
2. **Виконайте завдання**

Проаналізуйте дослідження на предмет етичності. Вкажіть які етичні принципи порушуються (зазначте статтю етичних кодексів, див. джерела). Запропонуйте таку структуру дослідження, в якій етичні ризики були б подолані.

1. Гудвин Дж. *Етика психологических исследований // Исследование в психологии: методы и планирование.* – СПб.: Питер, 2004. – С. 52-89.
2. *Етичний кодекс психолога // Панок В., Титаренко Т. та інші Основи практичної психології. Підручник.* - К.: Либідь, 2003. – С.504-509.

Завдання 1. Дослідження з метою перевірки впливу присутності оточуючих на розвиток стресу проводилося в громадському чоловічому туалеті. Разом із чоловіком в туалет входив дослідник і займав сусідній пісуар. Реєструвався час перебування людини в туалеті, її емоційні та поведінкові реакції. За тими ж досліджуваними велося приховане спостереження, коли в туалеті нікого крім них не було (аналізувалися ті самі параметри).

Завдання 2. Дослідників цікавила поведінка людей в ситуації пограбування. Експеримент був організований у спосіб інсценізації. В кафе, де снідали працівники однієї з комп'ютерних компаній, ввірвалися актори-злочинці і почали, погрожуючи зброєю, вимагати гроші та коштовності. Психологи спостерігали за поведінкою відвідувачів кафе.

Завдання 3. Вивчалася сила моральних переконань в юнацькому віці. Учасникам експерименту (студентам-психологам, що не знали про те, що беруть участь в експерименті) було повідомлено, що у їх улюбленої викладачки захворіла дитина. Ліки виробляються в іншій країні і їх перевезення на територію України заборонено. Дослідники спостерігали за діями студентів, не зупиняючи їх навіть за ризику порушення закону.

Завдання 4. Психолог вивчав ефективність нового методу вивчення іноземної мови. За результатами дослідження він опублікував статтю, в якій вказав прізвища учасників, що продемонстрували найкращі результати. Зауважимо, що участь у дослідженні брали студенти однієї з груп психологічного факультету.

Завдання 5. Дослідник вирішив дослідити вплив білінгвізму на інтелектуальний розвиток дітей. Він працював із дітьми, що виховувалися в притулку, інтенсивно навчаючи їх іноземної мови та вимірюючи рівень інтелектуальний здібностей через кожен тиждень. Оскільки дослідник послуговувався виключно гуманними намірами, то адміністрація закладу, в якому виховувалися діти, вирішила не повідомляти опікунів про участь їх підопічних в експерименті.

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Етика психологічних досліджень // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. – С. 23-25
2. Горбунова В.В. Етичні та правові аспекти психологічних досліджень // Практична психологія та соціальна робота. – №3. – 2005. – С.18-23.
3. Гудвин Дж. *Етика психологических исследований // Исследование в психологии: методы и планирование.* – СПб.: Питер, 2004. – С. 52-89.
4. Дружинин В.Н. Этические принципы проведения исследований на человеке //

- Дружинин В.М. Экспериментальная психология. – СПб: Питер, 2000. – С. 298-299.
5. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Этика экспериментального исследования / Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – С. 183-203.

Додаткова література

1. Экспериментальная психология [Текст] : навч. посіб. / О. І. Галян, І. М. Галян. - К. : Академвидав, 2012. - 398 с.
2. Курсові роботи з психології [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Олександр Музика. - 2-ге вид., переробл. і доповн. - Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. - 103 с.

Контрольні запитання та завдання:

1. Проаналізуйте Кодекси професійної етики.
2. Розкрийте основні вимоги до написання згоди на участь в психологічному дослідженні.
3. Проаналізуйте можливості законодавства України в захисті прав учасників дослідження та дослідників.

ЛАБОРАТОРНИЙ КУРС

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ 1. Вибір проблеми експериментального дослідження

Мета: поглиблення знань студентів про структуру та типологію наукового дослідження; ознайомлення з основними етапами психологічного дослідження

Професійна спрямованість: у залежності від специфіки професійних завдань, що розв'язуються експериментальним шляхом, вибирати адекватну схему проведення дослідження.

Зміст лабораторного заняття (1 можлива оцінка):

1. Вибір наукової проблеми та формулювання теми дослідження.
2. Первинний аналіз проблеми експериментального дослідження (у відповідності до алгоритму роботи над професійно-орієнтованими завданнями).

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	4 години
--	----------

Завдання, які необхідно виконати в ході лабораторного заняття:

1. Самостійно обиріть для виконання одну із запропонованих ситуацій (див. додаток 1).
2. Здійсніть етап первинного аналізу проблеми, використовуючи алгоритм роботи над професійно-орієнтованим завданням.
3. Здійсніть аналіз правильності та повноти виконаних Вами завдань та побудуйте (в разі необхідності) програму саморозвитку (відповідно до пункту V алгоритму роботи над професійно-орієнтованим завданням).

I. ЕТАП ПЕРВИННОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ					
Порядок дій	Критерії оцінювання та спосіб презентації*				
<p>1.1. Категоріально-термінологічне довізначення проблеми, з якою звернулися до психолога (уточнення проблеми, її переформулювання з використанням базових психологічних категорій, понять та термінів)</p>	<p>Діалогічне формулювання проблеми з дотриманням принципу поваги до людини, яка звернулася за психологічною допомогою.</p> <p>Використання базових категорій, понять та термінів, необхідних для подальшої роботи з проблемою.</p> <p>Доступність переформульованої проблеми для сприймання людини, що звернулася за допомогою.</p> <p><i>Опис роботи із проблемою у формі діалогу.</i></p>				
<p>1.2. Формування реалістичних очікувань у людини, яка звернулася за допомогою та визначення напрямків практичної роботи психолога</p>	<p>Виокремлення тих моментів у проблемі, які відносяться та не відносяться до компетенції психолога.</p> <p>Аргументованість вибору напрямку практичної роботи психолога (психодіагностична, консультаційна, корекційно-розвивальна, просвітницько-профілактична та інші види робіт).</p> <p>Конкретність визначених очікувань від роботи психолога.</p> <p><i>Опис меж компетенції психолога.</i></p> <table border="1"> <tr> <td><i>Напрямок практичної роботи</i></td> <td><i>Обґрунтування</i></td> </tr> <tr> <td> </td> <td> </td> </tr> </table> <p><i>Перелік очікуваних результатів від роботи психолога.</i></p>	<i>Напрямок практичної роботи</i>	<i>Обґрунтування</i>		
<i>Напрямок практичної роботи</i>	<i>Обґрунтування</i>				

* Усі матеріали представляйте у презентації, створеній у Power Point

Схема самоаналізу, групової рефлексії та саморозвитку виконаного етапу роботи над професійно-орієнтованим завданням:

Навчально-професійні вміння	Складові навчально-професійних умінь (субуміння, дії та операції)	Самооцінка навчально-професійних умінь	Як референтні особи оцінили б мої вміння			Оцінка групи	Професійно-важливі якості (властивості особистості)	Самооцінка професійно-важливих якостей	Як референтні особи оцінили б мої професійно-важливі якості			Оцінка групи		
			викладач	одногрупни					інша особа	викладач	одногрупни		інша особа	
				+	-						+			-
Проводити категоріальне до визначення проблеми	<i>володіння категоріально-термінологічним апаратом</i>						<i>теоретично-професійне мислення</i>							
	<i>мовленнєві та інтерпретаційні вміння</i>						<i>чутливість</i>							
	<i>вміння вести діалог</i>						<i>комунікабельність</i>							
	<i>спонукати клієнта до рефлексії</i>						<i>толерантність</i>							
	<i>доступно пояснювати психологічні терміни</i>						<i>антиципація</i>							
	<i>підтримувати зворотній зв'язок</i>						<i>неупередженість</i>							
	<i>виокремлювати конкретну психологічну проблему з клієнтського запиту</i>													
Формувати реалістичні очікування	<i>аналізувати очікування клієнта на предмет реалістичності</i>						<i>професійна інтуїція</i>							
	<i>вміння пояснити клієнту межі власної</i>						<i>комунікабельність</i>							

	<i>професійної компетенції</i>																		
	<i>визначати здатність клієнта об'єктивно оцінювати свій стан</i>									<i>діалогічність</i>									
	<i>визначати міру участі клієнта у роботі над проблемою</i>									<i>переконливість</i>									
	<i>окреслювати межі очікувань та відповідальності клієнта і психолога</i>									<i>принциповість</i>									
Визначати напрямки майбутньої практичної роботи	<i>визначати власні можливості і вміння для вирішення проблеми</i>									<i>професійна компетентність</i>									
	<i>співвідносити клієнтський запит з напрямками практичної роботи</i>									<i>адекватна професійна самооцінка</i>									
	<i>аналізувати ресурсні можливості клієнта</i>									<i>прагматизм</i>									

Контрольні запитання та завдання:

1. Самостійно обиріть для виконання одну із запропонованих ситуацій.
2. Здійсніть етап первинного аналізу проблеми, використовуючи алгоритм роботи над професійно-орієнтованим завданням.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ 1-а. Деонтологічний аналіз експерименту. Реалізація планово-підготовчого етапу експериментального дослідження

Мета: поглиблення знань студентів про деонтологічний аналіз психологічних досліджень; ознайомити з діяльністю психологічних об'єднань з контролю порушень нормативів практичної діяльності.

Професійна спрямованість: у залежності від специфіки професійних завдань, що розв'язуються експериментальним шляхом, вміти укласти згоду на участь у психологічному дослідженні.

Зміст лабораторного заняття:

1. Планування експериментальних досліджень (1 можлива оцінка):

- ✓ розробка згоди на участь в експерименті;
- ✓ деонтологічний аналіз експерименту;
- ✓ аналіз власного досвіду виконання подібних завдань при вивченні навчальних дисциплін та проходженні практик;
- ✓ підбір та аналіз літератури з проблеми, формулювання припущень про способи її практичного вирішення.

Завдання, які необхідно виконати в ході лабораторного заняття:

1. Планування психологічних експериментів:

- ✓ Розробіть згоду на участь у психологічному дослідженні. Пам'ятайте, що згода має відповідати нормам професійної етики, меті та завданням вашого дослідження. У випадку, якщо учасники експерименту не досягли повноліття згода укладається з батьками або опікунами.
- ✓ Зробіть деонтологічний аналіз власного дослідження. Для цього розробіть схему аналізу, спираючись на етичні кодекси, чинне законодавство, міжнародні декларації, акти та постанови. Проаналізуйте експеримент за схемою, поясніть суперечливі моменти.
- ✓ Продумайте та опишіть, які особи будуть задіяні в експерименті: учасники, особи, які здійснюють вплив, асистенти, батьки та опікуни учасників тощо (для укладання згоди на участь).
- ✓ Здійсніть аналіз власного досвіду виконання подібних завдань при вивченні навчальних дисциплін та проходженні практик, використовуючи алгоритм роботи над професійно-орієнтованим завданням.
- ✓ Проаналізуйте літературу з проблеми, сформулюйте припущення про способи її практичного вирішення.
- ✓ Подумайте та опишіть, консультації яких фахівців будуть необхідними в процесі вирішення проблеми, використовуючи алгоритм роботи над професійно-орієнтованим завданням.

2. Здійсніть аналіз правильності та повноти виконаних Вами завдань та побудуйте (в разі необхідності) програму саморозвитку (відповідно до пункту V алгоритму роботи над професійно-орієнтованим завданням).

II. ПЛАНОВО-ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП			
2.1. Аналіз власного досвіду виконання подібних завдань при вивченні навчальних дисциплін та проходженні практик	Повнота переліку навчальних дисциплін, модулів та тем, завдань практик, де виконувалися аналогічні або близькі за змістом завдання.		
	<i>Дисципліна</i>	<i>Модуль</i>	<i>Тема</i>
	<i>Зміст питань</i>		
2.2. Підбір та аналіз літератури з проблеми, формулювання припущень про способи її практичного вирішення	<i>Назва практики</i>		
	<i>Зміст завдань</i>		
Наявність всіх видів джерел (довідкова література, монографії, вузькоспеціалізовані статті). Використання електронних каталогів, Internet-ресурсів. Правильність бібліографічного опису. Зазначення основних тез, ідей з конкретних книг чи			

	<p>статей, що дозволяють глибше зрозуміти проблему. Обґрунтованість припущень щодо причин виникнення проблеми.</p> <table border="1" data-bbox="667 300 1458 423"> <tr> <td data-bbox="667 300 1059 383"><i>Бібліографічний опис джерела</i></td> <td data-bbox="1059 300 1458 383"><i>Основні ідеї та тези, що стосуються проблеми</i></td> </tr> <tr> <td data-bbox="667 383 1059 423"></td> <td data-bbox="1059 383 1458 423"></td> </tr> </table> <p><i>Опис припущень щодо причин виникнення проблеми.</i></p> <p><i>Пам'ятайте, що посилання виключно на підручники та конспекти лекцій свідчить про низький фаховий рівень психолога.</i></p>	<i>Бібліографічний опис джерела</i>	<i>Основні ідеї та тези, що стосуються проблеми</i>				
<i>Бібліографічний опис джерела</i>	<i>Основні ідеї та тези, що стосуються проблеми</i>						
<p>2.3. Консультація з фахівцями (в першу чергу це спеціалісти з окремих дотичних до психології галузей (соціологія, психіатрія, педіатрія, дефектологія, правознавство тощо), а також психологи – визнані авторитети в окремих аспектах вашої проблеми)</p>	<p>Аргументоване обґрунтування потреби у консультації фахівця. Визначення фахівців, до яких можна звернутися за консультацією. Повнота переліку та правильність питань для консультації.</p> <table border="1" data-bbox="667 869 1458 1016"> <tr> <td data-bbox="667 869 820 981"><i>Фахівець</i></td> <td data-bbox="820 869 1212 981"><i>Обґрунтування необхідності консультації</i></td> <td data-bbox="1212 869 1458 981"><i>Перелік питань</i></td> </tr> <tr> <td data-bbox="667 981 820 1016"></td> <td data-bbox="820 981 1212 1016"></td> <td data-bbox="1212 981 1458 1016"></td> </tr> </table> <p><i>Пам'ятайте, що з учителями, шкільними психологами, працівниками установ та іншими поінформованими особами ви можете просто радитися або уточнювати окремі аспекти проблеми. Консультуватися можна лише з тими, чий професійні знання апріорі глибші за ваші.</i></p>	<i>Фахівець</i>	<i>Обґрунтування необхідності консультації</i>	<i>Перелік питань</i>			
<i>Фахівець</i>	<i>Обґрунтування необхідності консультації</i>	<i>Перелік питань</i>					

Схема самоаналізу, групової рефлексії та саморозвитку виконаного етапу роботи над професійно-орієнтованим завданням:

Навчально-професійні вміння	Складові навчально-професійних умінь (субуміння, дії та операції)	Самооцінка навчально-професійних умінь	Як референтні особи оцінили б мої вміння				Професійно-важливі якості (властивості особистості)	Самооцінка професійно-важливих якостей	Як референтні особи оцінили б мої професійно-важливі якості			
			викладач	одногрупни		інша особа			викладач	одногрупни		інша особа
				+	-					+	-	
Визначати напрямки майбутньої практичної роботи	<i>визначати власні можливості і вміння для вирішення проблеми</i>					<i>професійна компетентність</i>						
	<i>співвідносити клієнтський запит з напрямками практичної роботи</i>					<i>адекватна професійна самооцінка</i>						
	<i>аналізувати ресурсні можливості клієнта</i>					<i>прагматизм</i>						
Аналізувати власний досвід подібної роботи	<i>актуалізовувати власний професійно важливий досвід</i>					<i>системність мислення</i>						
	<i>визначати дотичні до проблеми теми та модулі з вивчених дисциплін</i>					<i>професійна рефлексія</i>						
	<i>виокремлювати раніше сформовані вміння, необхідні для виконання завдання</i>					<i>уважність до власного досвіду</i>						

										<i>скрупульозність</i>							
Підбирати та аналізувати літературу	<i>працювати з електронними та паперовими каталогами</i>									<i>педантичність</i>							
	<i>користуватися пошуковими Інтернет-системами</i>									<i>грамотність</i>							
	<i>стисло виокремлювати головні ідеї з опрацьованих джерел</i>									<i>аналітичність мислення</i>							
	<i>аналізувати проблему з точки зору теоретичних та прикладних аспектів</i>									<i>системність мислення</i>							
	<i>оцінювати джерела з точки зору їх наукової та прикладної цінності</i>									<i>ерудованість</i>							
	<i>правильно оформлювати бібліографію та посилання</i>																
Формулювати припущення про причини виникнення проблеми	<i>зіставляти опрацьований матеріал з проблемою клієнта</i>									<i>когнітивна складність</i>							
	<i>зіставляти ймовірні причини проблеми з конкретною ситуацією</i>									<i>професійна уява</i>							
	<i>вибирати найімовірніші причини виникнення проблеми</i>									<i>раціональність</i>							
										<i>логічність мислення</i>							
Планувати та проводити консультації з	<i>визначати коло питань, вирішення яких</i>									<i>готовність вчитися</i>							

фахівцями	<i>потребує вузькоспеціалізо ваних знань</i>																		
	<i>визначати коло фахівців, які можуть надати потрібну консультацію</i>									<i>адекватна професійна самооцінка</i>									
	<i>встановлювати та підтримувати професійні контакти з фахівцями</i>									<i>готовність до співпраці</i>									
										<i>тактовність</i>									

Контрольні запитання та завдання:

1. Проаналізуйте Кодекси професійної етики.
2. Розкрийте основні вимоги до написання згоди на участь в психологічному дослідженні.
3. Розробіть згоду на участь у психологічному дослідженні.
4. Зробіть деонтологічний аналіз власного дослідження.

ТЕМА ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 2. СПЕЦИФІКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Питання для самостійного опрацювання

1. **Експериментатор: його особистість і діяльність.** Типологія особистості вченого. Ефект Пігмаліона та його прояви в психологічних експериментах.
2. **Особистість учасника та ситуація психологічного дослідження.** Типологія учасників експерименту. Вплив особистості учасників на результати експерименту.
3. **Суб'єктний підхід до психологічного дослідження.** Суб'єктивні фактори експериментальної взаємодії.

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	3 години
--	----------

Список літератури для опрацювання

1. Горбунова В.В. Експериментальна взаємодія // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. — С. 23-24.
2. Гудвин Дж. Искажение, вызываемое экспериментатором. Искажение, вносимое испытуемым // Исследование в психологии: методы и планирование. — СПб.: Питер, 2004. — С. 229-236.
3. Дружинин В.Н. Психология психологического эксперимента. Субъектный подход к психологическому эмпирическому исследованию // Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. — СПб.: Питер, 2001. — С. 48-73; 250-268.
4. Селье Г. Почему люди занимаются наукой? Кто должен заниматься наукой? // Селье Г. От мечты к открытию: Как стать ученым. — М.: Прогресс, 1987. — 368 с.

ЗАВДАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ АУДИТОРНОЇ МОДУЛЬНОЇ РОБОТИ № 1

Тестові завдання

Розв'язання тестових завдань передбачає пошук правильної відповіді серед хибних.

Теоретичні завдання

Розв'язок теоретичного завдання – це правильна відповідь на поставлене питання, яка має бути викладеною стисло, структуровано і містити думку автора (як висновки, узагальнення, класифікації тощо).

1. **Предмет та завдання експериментальної психології.** Розвиток уявлень про предмет експериментальної психології. Підходи до розуміння предмету експериментальної психології. Завдання експериментальної психології як науки.
2. **Розвиток експериментальних досліджень у психології на початку ХХ ст.** Становлення експериментальної психології як самостійної науки. Психологічні дослідження в перших спеціалізованих експериментальних лабораторіях (В. Вундт, Г. Еббінгауз, І.М. Сеченов, В.М. Бехтерев, М.М. Ланге, Г.І. Челпанов).
3. **Поведінкові експерименти** (Дж. Уотсон, Е. Толмен, Б. Скіннер).
4. **Класичні експерименти на вивчення соціально-психологічних феноменів** (М. Шериф, С. Аш).
5. **Експериментальні дослідження класиків української психології** (В.О. Запорожець, П.Я. Гальперин, П. І. Зінченко, Д.Б. Ельконін).
6. **Поняття про наукове мислення.** Наукове знання, його специфіка. Відмінність наукового та побутового пізнання.
7. **Поняття про методологію науки.** Рівні методології науки. Функції та завдання методології.
8. **Методологічні принципи експериментальної психології.** Необхідність методологічного обґрунтування психологічного дослідження.
9. **Психофізіологія як емпірична база психологічних досліджень.** Експериментальне вивчення проблем психофізики (Е. Вебер, Г. Фехнер). Психофізіологічні лабораторні експерименти (Г. Гельмгольц, Е. Пфлюгер).
10. **Внесок біології, генетики, математики та інших наук у розвиток експериментальної психології** (Ч. Дарвін, Ф. Гальтон, К. Пірсон, Ч. Спірмен, І. Павлов).
11. **Поняття про наукове дослідження.** Структура та типологія наукового дослідження. Етапи наукового дослідження.
12. **Поняття про наукову проблему.** Базові характеристики наукової проблеми. Типи проблем. Джерела наукових проблем.
13. **Теорія як реконструкція реальності.** Структура, види та рівні теорій.
14. **Гіпотеза наукового дослідження.** Вимоги до наукових гіпотез. Розвиток гіпотез в науковому дослідженні. Типологія гіпотез.
15. **Етичні засади психологічних досліджень.** Кодекси етики. Діяльність психологічних об'єднань з контролю порушення нормативів дослідництва. Деонтологічний аналіз досліджень.
16. **Згода на участь у психологічному дослідженні.** Вимоги до згоди на участь в психологічному дослідженні. Структура та функції згоди.
17. **Правове регулювання психологічних досліджень.** Зв'язок етики та права. Можливості законодавства України в захисті прав учасників дослідження та дослідників.
18. **Експериментатор: його особистість і діяльність.** Типологія особистості вченого. Ефект Пігмаліона та його прояви.
19. **Особистість учасника та ситуація психологічного дослідження.** Типологія учасників експерименту. Вплив особистості учасників на результати експерименту.
20. **Суб'єктивний підхід до психологічного дослідження.** Суб'єктивні фактори експериментальної взаємодії.

Практичні завдання

Практичне завдання до першого модулю передбачає формулювання наукових проблем та розробку структури наукового дослідження.

Приклад практичного завдання. На основі однієї з побутових (наївних) проблем сформулюйте наукову, таку, яка може призвести до цікавого дослідження; виокремте об'єкт, предмет, гіпотезу та можливі методи.

- *Що таке правда?*
- *Як зрозуміти маленьку дитину?*
- *Чи є в конфлікті щось позитивне?*

МОДУЛЬ 3. ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Назви змістових модулів і тем	денна форма/ заочна форма				
	Всього годин	кількість годин			
		лекції	практичні	лабораторні	Індивідуальна робота
МОДУЛЬ 3. ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ					
Змістовий модуль 3. Методи психологічного дослідження					
Тема 5. Описові методи в психологічному дослідженні	8/5	2	2		4/5
• Поняття про спостереження	6/5		2		4/5
<i>Разом за змістовим модулем 3</i>	<i>14/10</i>	<i>2</i>	<i>4</i>		<i>8/10</i>
Змістовий модуль 4. Кореляційне дослідження в психології					
Тема 6. Кореляційний та експериментальний підходи у психології	8/5	4			4/5
• Поняття про кореляційні методи	5/7		2/2		3/5
тео Стандартизовані опитувальники та тести як методи психологічного дослідження	3/8			3	-/8
<i>Разом за змістовим модулем 4</i>	<i>16/20</i>	<i>4</i>	<i>2/2</i>	<i>3</i>	<i>7/18</i>
Разом за модулем 3	30/30	6	6/2	3	15/28

Кількість оцінюваних занять у 3 модулі: 3 практичних заняття.

Для зарахування 3 модуля студенти мають одержати не менше 3 оцінок (це мінімальна кількість обов'язкових оцінок).

Обов'язкові види робіт:

- опрацювати питання з плану практичного заняття;
- опрацювати основні поняття;
- прореферувати вказані в інструктивно-методичних матеріалах до кожного заняття першоджерела;
- пройти перевірку рівня засвоєння знань з теми, яка виносилася на самостійне опрацювання, на індивідуальній консультації у викладача.

Види робіт на вибір:

- підготовка реферату.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Лекція 4. Описові методи в психологічному дослідженні. Поняття про спостереження

Мета: формувати у студентів уявлення про класифікацію методів з метою фіксації науково значимих даних в психологічному дослідженні

План

1. Класифікація методів психологічного дослідження. Поняття про описові методи.
2. Біографічний метод у психологічному дослідженні.
3. Аналіз продуктів діяльності.
4. Архівний метод у психологічному дослідженні.
5. Бесіда, інтерв'ю та анкетування у психологічному дослідженні.
6. Спостереження як метод психологічного дослідження. Місце спостереження у психологічному експерименті.

Література

Основна література

4. Ананьев Б.Г. Методология психологического исследования. – СПб.: Международная Академия психологических наук, 1994. – 24 с.
5. Головаха Е.И., Кроник А.А. Психологическое время личности. – К.: Наукова думка, 1984. – 207 с.
6. Гудвин Дж. Исследование в психологии: методы и планирование. – СПб.: Питер, 2004. – 558 с.
7. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – 320 с.
8. Корнилова Т.В. Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 381 с.
9. Мартин Д. Психологические эксперименты. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2002. – 480 с.

Додаткова література

1. Мошкова Б.Ю. Биографический метод и проблема личности ученого // Вопросы психологии. – 1994. – № 2. – С. 131-141.
2. Общая психодиагностика / Под. ред. Бодалева А.А., Столина В.В. – М.: МГУ, 1987. – 304 с.
3. Основы психологии: Підручник / за заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – К.: Либідь, 1999. – 632 с.
4. Панина Н.В. Технологии социологического исследования. – К.: Институт социологии НАН Украины, 1998. – 280 с.
5. Роговин М.С. Метод наблюдения и деятельность наблюдателя // Вопр. филос. – 1988. – №7. – С. 93-104.

Лекція 5. Кореляційний та експериментальний підходи у психології.

Мета: формувати у студентів уявлення про експериментальні та кореляційні дослідницькі плани; ознайомити зі специфікою планування кореляційного дослідження.

План

1. Поняття про експериментальні та кореляційні дослідницькі плани.
2. Специфіка кореляційного дослідження, його відмінність від експерименту.

Література

Основна література

1. Гудвин Дж. Исследование в психологии: методы и планирование. – СПб.: Питер, 2004. – 558 с.
2. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – 320 с.
3. Корнилова Т.В. Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов. –

М.: Аспект Пресс, 2002. – 381 с.

4. Мартин Д. Психологические эксперименты. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2002. – 480 с.

Додаткова література

1. Основи психології: Підручник / за заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – К.: Либідь, 1999. – 632 с.
2. Панина Н.В. Технологии социологического исследования. – К.: Институт социологии НАН Украины, 1998. – 280 с.

Лекція 6. Поняття про кореляційне дослідження.

Мета: формувати у студентів уявлення про експериментальні та кореляційні дослідницькі плани; ознайомити зі специфікою планування кореляційного дослідження.

План

1. Планування кореляційних досліджень.
2. Галузеві кореляційні дослідження.

Література

Основна література

1. Гудвин Дж. Исследование в психологии: методы и планирование. – СПб.: Питер, 2004. – 558 с.
2. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – 320 с.
3. Корнилова Т.В. Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 381 с.
4. Мартин Д. Психологические эксперименты. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2002. – 480 с.

Додаткова література

1. Основи психології: Підручник / за заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – К.: Либідь, 1999. – 632 с.
2. Панина Н.В. Технологии социологического исследования. – К.: Институт социологии НАН Украины, 1998. – 280 с.

ПРАКТИЧНИЙ КУРС

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5. Описові методи в психологічному дослідженні

Мета: поглиблення знань студентів про класифікацію методів психологічного дослідження з метою фіксації науково значимих даних

Професійна спрямованість: для забезпечення об'єктивності результатів психологічного експерименту уміти оцінювати дослідження за ознаками внутрішньої, зовнішньої та операційної валідності.

Зміст практичного заняття

1. Тестова перевірка володіння інформацією з основних питань, винесених на практичне заняття (*1 можлива оцінка*).
2. Вибір методів виміру експериментального ефекту (*1 можлива оцінка*).

Питання до практичного заняття

1. **Класифікація методів психологічного дослідження.** За етапами наукового дослідження. На основі способу взаємодії дослідника і предмета дослідження. За дослідницькою метою
2. **Біографічний метод у психологічному дослідженні.** Підходи до розуміння біографічного методу. Процедура вчування (за І.П. Манохою). Процедура каузометричного дослідження (за Є.І. Головахою, О.О. Кроніком)
3. **Бесіда, інтерв'ю та анкетування у психологічному дослідженні.** Правила формулювання питань у бесіді, інтерв'ю та анкеті. Види питань за структурою потенційної відповіді. Види питань за особливостями побудови

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом основних понять	1 година
Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	3 години

1. **Ознайомтесь зі змістом основних понять:** емпіричні / теоретичні / описові / кореляційні / каузальні методи, біографічний метод, бесіда, інтерв'ю, анкетування.
2. **Розробіть інтерв'ю з метою виміру експериментального ефекту** в дослідженнях, спланованих вами на попередньому занятті (ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4; завдання 1-5).

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Неекспериментальні методи дослідницької роботи // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. — С. 32-41.
2. Головаха Е.И., Кроник А.А. Психологическое время личности. — К.: Наукова думка, 1984. — 207 с.
3. Дружинин В.Н. Эмпирические методы в психологии // Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. — СПб.: Питер, 2001. — С. 30-47.
4. Математичні методи у психології [Текст] : навч. посіб. / В. О. Климчук ; рец.: Н. В. Хазратова, М. М. Заброцький, О. Є. Івашко ; Житомир. держ. пед. ун-т ім. І. Франка, Соц.-психолог. ф-т. - К. : Освіта України, 2009. - 280 с.

Додаткова література

1. Гудвин Дж. Описательные методы исследований // Исследование в психологии: методы и планирование. — СПб.: Питер, 2004. — С. 419-451.
2. Основи психології: Підручник / за заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. — К.: Либідь, 1999. — 632 с.
3. Експериментальна психологія [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / С. Д. Максименко, Е. Л. Носенко ; М-во освіти і науки України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. - К. : Центр учб. л-ри, 2008. - 359 с.

Контрольні запитання і завдання:

1. Дайте характеристику основним методам психологічного дослідження.
2. Проаналізуйте підходи до розуміння біографічного методу.
3. Визначте правила формулювання питань у бесіді, інтерв'ю та анкеті.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6. Спостереження та аналіз продуктів діяльності як методи виміру експериментального ефекту

Мета: поглиблення знань студентів про класифікацію методів психологічного дослідження з метою фіксації науково значимих даних

Професійна спрямованість: для забезпечення об'єктивності результатів психологічного експерименту уміти оцінювати дослідження за ознаками внутрішньої, зовнішньої та операційної валідності.

Зміст практичного заняття

1. Тестова перевірка володіння інформацією з основних питань, винесених на практичне заняття (*1 можлива оцінка*).
2. Розробка процедури виміру експериментального ефекту (*1 можлива оцінка*).

Питання до практичного заняття

1. **Спостереження як метод дослідження та базовий метод виміру експериментального ефекту.** Класифікація видів психологічного спостереження. Процедура спостереження. Протокол спостереження.
2. **Аналіз продуктів діяльності.** Види дослідницького матеріалу (продуктів діяльності). Етапи аналізу продуктів діяльності.

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом основних понять	1 година
Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	3 години

1. **Ознайомтесь зі змістом основних понять:** спостереження, вільне / цілеспрямоване / зовнішнє / включене / приховане / відкрите спостереження, параметри спостереження, аналіз продуктів діяльності, метод виміру експериментального ефекту.
2. **Розробіть процедуру спостереження або аналізу продуктів діяльності з метою виміру експериментального ефекту** в дослідженнях, спланованих вами на попередньому занятті (ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4; завдання 1-5).

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Неекспериментальні методи дослідницької роботи // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. — С. 32-41.
2. Дружинин В.Н. Емпирические методы в психологии // Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. — СПб.: Питер, 2001. — С. 30-47.
3. Корнилова Т.В. Метод наблюдения // Корнилова Т.В. Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов. — М.: Аспект Пресс, 2002. — С. 58-85.

Додаткова література

1. Гудвин Дж. Описательные методы исследований // Исследование в психологии: методы и планирование. — СПб.: Питер, 2004. — С. 419-451.
2. Методы наблюдения / Миллер С. Психология развития: методы исследования. — СПб.: Питер, 2002. — С. 97-109.
3. Основы психологии: Підручник / за заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. — К.: Либідь,

1999. – 632 с.

4. Роговин М.С. Метод наблюдения и деятельность наблюдателя // Вопр. филос. – 1988. – №7. – С. 93-104.

Контрольні запитання і завдання:

1. Дайте характеристику спостереженню як методу дослідження та базовому методу виміру експериментального ефекту.
2. Проаналізуйте основні етапи аналізу продуктів діяльності.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 7. Кореляційний та експериментальний підходи у психології. Поняття про кореляційне дослідження

Мета: поглиблення знань студентів про основні плани кореляційного дослідження

Професійна спрямованість: в умовах розв'язування професійних завдань дослідницького характеру з метою виявлення специфіки взаємозв'язку психологічних феноменів уміти організувати та проводити кореляційні дослідження

Зміст практичного заняття

1. Тестова перевірка володіння інформацією з основних питань, винесених на практичне заняття (*1 можлива оцінка*).
2. Планування кореляційних досліджень (*1 можлива оцінка*).

Питання до практичного заняття

1. **Поняття про експериментальні та кореляційні дослідницькі плани.** Специфіка кореляційного дослідження, його відмінність від експерименту.
2. **Планування кореляційних досліджень.** Основні типи (плани) кореляційних досліджень. Залежність типу коефіцієнта кореляції від способу вимірювання.

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом основних понять	1 година
Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	6 годин

1. **Ознайомтесь зі змістом основних понять:** кореляційний / експериментальний план, кореляційний / каузальний зв'язок, коефіцієнт кореляції
2. **На основі однієї з наукових проблем сплануйте кореляційне дослідження.** Сформулюйте гіпотезу, вкажіть змінні зв'язок між якими має бути встановлений, опишіть процедури виміру змінних, вкажіть коефіцієнт кореляції, який може бути використаний у дослідженні.

Завдання 1. Зв'язок інтенсивності сексуального життя партнерів із відчуттям щастя у шлюбі. Залежність дитячої сором'язливості від авторитарності батьків.

Завдання 2. Успішність складання модульних контрольних робіт студентами з різним рівнем тривожності. Залежність інтелектуального розвитку дитини від черговості народження.

Завдання 3. Залежність шкільної тривожності від рівня успішності виконання навчальних завдань. Зв'язок між соціальною популярністю підлітків та їх та зовнішньою привабливістю.

Завдання 4. Зв'язок між агресивною соціальною поведінкою та переглядом телепрограм із сценами насилля. Залежність продуктивності діяльності особистості від тривалості робочого дня.

Завдання 5. Втомлюваність дошкільників з різним рівнем екстраверсії. Зв'язок навчальної успішності студентів із віддаленістю їх проживання від університету.

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Кореляційне дослідження // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. — С. 39
2. Дружинин В.Н. Корреляционное исследование // Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. — СПб.: Питер, 2001. — С. 140-168
3. Корнилова Т.В. Корреляционный поход и экспериментальное исследование // Корнилова Т.В. Экспериментальна психологія: Теорія і методи: учебник для вузов. — М.: Аспект Пресс, 2002. — С. 269-298

Додаткова література

1. Гудвин Дж. Корреляционные исследования // Исследование в психологии: методы и планирование. — СПб.: Питер, 2004. — С. 310-344.
2. Миллер С. План // Миллер С. Психология развития: Методы исследования. . — СПб.: Питер, 2002. — С. 45-79.
3. Математичні методи у психології [Текст] : навч. посіб. / В. О. Климчук ; рец.: Н. В. Хазратова, М. М. Заброцький, О. Є. Івашко ; Житомир. держ. пед. ун-т ім. І. Франка, Соц.-психолог. ф-т. - К. : Освіта України, 2009. - 280 с.

Контрольні запитання і завдання:

1. В чому полягає специфіка кореляційного дослідження, його відмінність від експерименту.
2. Чи є залежність типу коефіцієнта кореляції від способу вимірювання.

ТЕМА ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема. СТАНДАРТИЗОВАНІ ОПИТУВАЛЬНИКИ ТА ТЕСТИ ЯК МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Питання для самостійного опрацювання

1. **Поняття про стандартизовані опитувальники та тести.** Особливості побудови, діапазон використання. Стандартизовані опитувальники та тести як методи виміру експериментального ефекту
2. **Основні вимоги до стандартизованих психологічних методик.** Валідність, надійність, репрезентативність методик

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	3 години
--	----------

Список літератури для опрацювання

1. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психодиагностике. – СПб.: Издательство «Питер», 2000. – 528 с.
2. Психодиагностика как наука и как практическая деятельность // Общая психодиагностика / Под. ред. Бодалева А.А., Столина В.В. – М.: МГУ, 1987. – С. 8-22.
3. Технические и методологические принципы // Анастаси А., Урбина С. Психологическое тестирование.- СПб.: Питер, 2001.- С. 63-226.

МОДУЛЬ 4. ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Назви змістових модулів і тем	денна форма/ заочна форма				
	Всього годин	кількість годин			
		лекції	практичні	лабораторні	Індивідуальна робота
МОДУЛЬ 4. ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ					
Змістовий модуль 5. Види психологічних експериментів					
Тема 7. Поняття про психологічний експеримент.	7/5	4/2			3/3
• Експеримент як метод психологічного дослідження.	5/6		2/2		3/4
• Факт і артефакт в експерименті. Валідність експерименту	5/4		2		3/4
Тема 8. Галузеві експерименти в психології.	4/4	2			2/4
• Експериментальні дослідження в загальній та віковій психології	3/3		1		2/3
• Експерименти у клінічній та організаційній психології	3/3		1		2/3
тсо Експериментальні дослідження в соціальній психології	3/5			3	-/5
<i>Разом за змістовим модулем 5</i>	<i>30/30</i>	<i>6/2</i>	<i>6/2</i>	<i>3</i>	<i>15/26</i>
Разом за модулем 4	30/30	6/2	8/2	3	15/26

Кількість оцінюваних занять у 4 модулі: 3 практичних заняття.

Для зарахування 4 модуля студенти мають одержати не менше 3 оцінок (це мінімальна кількість обов'язкових оцінок).

Обов'язкові види робіт:

- опрацювати питання з плану практичного заняття;
- опрацювати основні поняття;
- проферувати вказані в інструктивно-методичних матеріалах до кожного заняття першоджерела;
- пройти перевірку рівня засвоєння знань з теми, яка виносилася на самостійне опрацювання, на індивідуальній консультації у викладача.

Види робіт на вибір:

- підготовка реферату.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Лекція 7. Поняття про психологічний експеримент

Мета: формувати у студентів уявлення про психологічний експеримент, його види та структуру.

План

1. Поняття про психологічний експеримент. Види експерименту.
2. Структура психологічного експерименту.

Література

Основна література

1. Готтсданкер Ф. Основы психологического эксперимента: Учеб. пособие: Пер. с англ.– М.: Изд-во МГУ, 1982. – 464 с.
2. Дружинин В.М. Экспериментальная психология. – СПб: Питер, 2000. – 320 с.
3. Корнилова Т.В. Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов. – М.: Аспект пресс, 2002. – 381 с.
4. Фресс П., Пиаже Ж. Экспериментальная психология. – М.: "Прогресс", 1975. – 284 с.

Додаткова література

1. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях. – СПб: Социально-психологический центр, 1996. – 391 с.
2. Мартин Д. Психологические эксперименты. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2002. – 480 с.
3. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология: практический курс. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 528 с.

Лекція 8. Поняття про змінні у психологічному експерименті

Мета: формувати у студентів уявлення про психологічний експеримент, його види та структуру.

План

1. Поняття про залежну змінну.
2. Поняття про незалежну змінну.
3. Валідність експерименту: види валідності.

Література

Основна література

1. Готтсданкер Ф. Основы психологического эксперимента: Учеб. пособие: Пер. с англ.– М.: Изд-во МГУ, 1982. – 464 с.
2. Дружинин В.М. Экспериментальная психология. – СПб: Питер, 2000. – 320 с.
3. Корнилова Т.В. Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов. – М.: Аспект пресс, 2002. – 381 с.
4. Фресс П., Пиаже Ж. Экспериментальная психология. – М.: "Прогресс", 1975. – 284 с.

Додаткова література

1. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях. – СПб: Социально-психологический центр, 1996. – 391 с.
2. Мартин Д. Психологические эксперименты. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2002. – 480 с.
3. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология: практический курс. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 528 с.

Лекція 9. Галузеві експерименти в психології

Мета: формувати у студентів уявлення про експериментальні дослідження в різних галузях психології.

План

1. Експериментальні дослідження в загальній психології та психофізіології.
2. Розвиток людини: перспективи експериментального дослідження.
3. Роль експерименту у медичній психології, психотерапії та консультуванні.
4. Експериментальні дослідження в організаційній психології та психології праці.

Література

Основна література

1. Агеев В.С. Психология межгрупповых отношений. – М.: Изд-во МГУ, 1983. – 144 с.
2. Анастаси А. Дифференциальная психология. Индивидуальные и групповые различия в поведении / Пер. с англ. – М.: Апрель Пресс, ЭКСМО-Пресс, 2001. – 752 с.
3. Готтсданкер Ф. Основы психологического эксперимента: Учеб. пособие: Пер. с англ. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 464 с.
4. Гудвин Дж. Исследование в психологии: методы и планирование. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 558 с.
5. Джуэлл Л. Индустриально-организационная психология. Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2001. – 720 с.
6. Изучение развития и поведения детей / Под ред. Л.П. Липситта и Ч.К. Спайкера. – М.: “Просвещение”, 1966. – 324 с.
7. Хок Р. 40 исследований, которые потрясли психологию. Секреты экспериментов. – СПб.: “Прайм-Еврознак”, 2003. – 416 с.
8. Ялом И. Теория и практика групповой психотерапии. – СПб.: “Питер”, 2000. – 640 с.

Додаткова література

1. Кайл Р. Детская психология: Тайны психики ребенка. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 416 с.
2. Кендалл Ф. Психотерапия детей и подростков. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с.
3. Клиническая психология / Под ред. М. Перре, У. Бауманна. – СПб.: Питер, 2003. – 1312 с.
4. Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Питер, 2002. – 992с.
5. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. – СПб.: Питер, 2004. – 940 с.
6. Левин К. Динамическая психология: Избранные труды. – М.: Смысл, 2001. – 572 с.
7. Лейхифф Дж. М., Пенроуз Дж.М. Бизнес-коммуникации. – СПб.: Питер, 2001. – 688 с.
8. Майерс Д. Социальная психология. – СПб.: Питер Ком, 1998. – 688 с.
9. Милграм С. Эксперимент в социальной психологии. – СПб.: Питер“, 2000. – 336 с.
10. Ньюстром Дж.В., Девис К. Организационное поведение. – СПб.: Питер, 2000. – 448 с.
11. Перре М., Бауманн У. Клиническая психология. – СПб.: Питер, 2002. – 1312 с.
12. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии: Учеб. Пособие. // Под общей ред. Крылова А.А., Маничева С.А. – СПб.: Питер, 2000. – 560 с.
13. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология: практический курс. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 528 с.
14. Фрейджер Р., Фейдимен Д. Личность: теории эксперименты, упражнения. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 864 с.
15. Фресс П., Пиаже Ж. Экспериментальная психология. – М.: “Прогресс”, 1975. – 284 с.
16. Фрумкина Р.М. Психоллингвистика: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. – М.: “Академия”, 2001. – 320 с.
17. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. – СПб: Питер, 2003. – 860 с.

ПРАКТИЧНИЙ КУРС

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 8. Експеримент як метод психологічного дослідження

Мета: поглиблення знань студентів про структуру психологічного експерименту

Професійна спрямованість: використовуючи класифікацію психологічних експериментів, добирати тип дослідження, адекватний специфіці професійних завдань, що розв'язуються експериментальним шляхом

Зміст практичного заняття

1. Тестова перевірка володіння інформацією з основних питань, винесених на практичне заняття (*1 можлива оцінка*).
2. Структурно-методологічний аналіз психологічних експериментів (*1 можлива оцінка*).

Питання до практичного заняття

1. **Поняття про психологічний експеримент.** Характерні риси експериментальних досліджень. Умови висновку про причинно-наслідковий зв'язок.
2. **Типологія психологічного експерименту.** Лабораторний та природний експерименти. Формуючий та констатуючий експерименти. Реальний та ідеальний експерименти, "експеримент повної відповідності".
3. **Структура психологічного експерименту.** Залежна змінна в експерименті. Незалежна змінна в експерименті. Поняття про експериментальну гіпотезу.

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом основних понять	1 година
Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	5 годин

1. **Ознайомтесь зі змістом основних понять:** причинно-наслідковий (каузальний) зв'язок, незалежна / залежна змінна, операціоналізація змінних, експериментальна гіпотеза
2. **Визначте, чи є дослідження експериментальними,** обґрунтуйте свою думку: вкажіть тип дослідження та ознаки за якими було його ідентифіковано.

Завдання 1. Дослідник намагається встановити зв'язок інтенсивності сексуального життя партнерів із суб'єктивним відчуттям щастя у шлюбі. На основі попереднього опитування встановлюється рівень задоволеності шлюбом, також подружжя надає інформацію стосовно кількості та якості сексуальних контактів на тиждень. На основі статистичного аналізу робиться висновок про силу та напрям зв'язку між двома досліджуваними характеристиками.

Завдання 2. Дослідник вивчає, наскільки сором'язливість дітей залежить від стилю сімейного виховання, зокрема авторитарності та вимогливості батьків. Висновок про рівень сором'язливості базується на даних спостереження за дітьми у дитячому садку, а також опитуванні вихователів; рівень батьківської авторитарності встановлюється за допомогою опитувальника. На основі статистичного аналізу робиться висновок про силу та напрям зв'язку між двома досліджуваними характеристиками.

Завдання 3. В ході дослідження вивчається успішність складання модульних контрольних робіт студентами з різним рівнем тривожності. За допомогою статистичного аналізу встановлюється сила та напрям зв'язку між навчальною успішністю (середні оцінки за виконання ПМР за рік) та особистісною тривожністю студентів (бальні оцінки за результатами особистісного опитувальника).

Завдання 4. Дослідника цікавить питання адаптації дітей до шкільних умов. В ході вивчення проблеми він домовляється з кількома родинами про те, що їх діти відвідуватимуть дошкільні заклади, а з кількома – що діти до школи знаходитимуться на

домашньому вихованні. Після вступу дітей до школи дослідник порівнює можливості соціальної адаптації тих, хто відвідував і не відвідував дитячий садок.

Завдання 5. Психотерапевта цікавить, які з технік є більш ефективними у роботі з постравматичними станами. Кільком зі своїх клієнтів психолог пропонує психоаналітичну терапію, іншим – когнітивну. По завершенні роботи він порівнює зміни у емоційному стані та поведінці клієнтів.

3. **На основі кожної з наукових проблем сплануйте експеримент.** Сформулюйте гіпотезу, вкажіть залежну та незалежну змінні (рівні прояву НЗ), опишіть експериментальну ситуацію, поетапно зазначте усю процедуру планування експерименту

Завдання 1. “Шкільна зарплата” як метод підвищення успішності старшокласників. Відчуття самотності людей похилого віку, що проживають в сім’ї та спеціальних санаторних закладах.

Завдання 2. Поведінка дошкільників в ситуаціях навмисної і ненавмисної провини. Пізнавальна активність молодшого школяра на уроках та в позаурочний час.

Завдання 3. Проблема виховання в сучасній сім’ї: мати чи няня. Проблема ефективності методик психоаналітичної та гуманістичної психотерапії в роботі з посттравматичними станами.

Завдання 4. Покарання працею в системі шкільного виховання. Самооцінка дошкільників в умовах директивного і демократичного стилів виховання.

Завдання 5. Феномен зараження підлітків агресивною поведінкою дорослих. Продуктивність діяльності особистості в умовах лімітування часу.

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Експеримент як метод психологічного дослідження // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. — С. 42-50.
2. Дружинин В.Н. Процедура и основные характеристики психологического эксперимента // Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. — СПб.: Питер, 2001. — С. 74-111.
3. Экспериментальная психология [Текст] : практикум : учеб. пособие / ред.: С. Д. Смирнов, Т. В. Корнилова. - М. : Аспект Пресс, 2002. - 382, [1] с.

Додаткова література

1. Гудвин Дж. Основные черты экспериментальных исследований. Управляемые и субъективные переменные // Исследование в психологии: методы и планирование. — СПб.: Питер, 2004. — С. 172-182.
2. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Независимые и зависимые переменные / Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология. — СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. — С. 56-61
3. Професійно-орієнтовані завдання з психології [Текст] : навч. посіб. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка, Соц.-психолог. ф-т ; за ред. О. Л. Музики. - Житомир : [Вид-во ЖДУ ім. І. Франка], 2009. - 330 с.

Контрольні запитання і завдання:

1. Визначте характерні риси експериментальних досліджень.
2. В чому істотні відмінності між лабораторним та природнім, формуючим та констатуючим експериментами.
3. Визначте структурні елементи психологічного експерименту.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 9. Факт і артефакт в експерименті. Валідність експерименту

Мета: поглиблення знань студентів про поняття валідності експериментального дослідження.

Професійна спрямованість: При проведенні психологічних експериментів уміти контролювати такі основні фактори, що знижують валідність дослідження, як ненадійність та систематичне змішування змінних.

Зміст практичного заняття

1. Тестова перевірка володіння інформацією з основних питань, винесених на практичне заняття (*1 можлива оцінка*).
2. Аналіз валідності психологічних експериментів (*1 можлива оцінка*).

Питання до практичного заняття

1. **Поняття про валідність експерименту.** Типологія валідності експерименту. Фактори, що загрожують валідності експерименту.
2. **Поняття про факт та артефакт у експерименті.** Контроль в експерименті як запобігання артефактам. Контроль суб'єктивних впливів. Контроль ефекту послідовності. Контроль константності умов. Контроль еквівалентності груп.

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом основних понять	0,5 годин
Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	2,5 годин

1. **Ознайомтесь зі змістом основних понять:** валідність експерименту, зовнішня / внутрішня / операційна / конструктивна / змістова валідність, факт / артефакт в експерименті, експериментальний контроль.
2. **Продумайте процедури забезпечення валідності експериментів** спланованих вами на попередньому занятті (ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4; завдання 1-5). Доведіть відсутність загроз внутрішній валідності.

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Валідність експерименту. Факт і артефакт в експерименті // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. — С. 46-50.
2. Гудвін Дж. Валідність експериментальних досліджень. Угроза для внутрішньої валідності // Исследование в психологии: методы и планирование. — СПб.: Питер, 2004. — С. 183-197.
3. Готтсданкер Ф. Основы планирования эксперимента // Готтсданкер Ф. Основы психологического эксперимента: Учеб. пособие: Пер. с англ. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. — С. 31-66.
4. Дружинин В.Н. Процедура и основные характеристики психологического эксперимента // Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. — СПб.: Питер, 2001. — С. 74-111.

Додаткова література

1. Гильбух Ю.З. Проблема валідності експеримента в психології // Психол. журн. — 1987. — Т.8. — №4. — С. 117-126.
2. Кэмпбелл Д. Виды валідності // Кэмпбелл Д. Модели експериментів в соціальної психології і прикладних дослідженнях. — СПб: Соціально-психологічний центр, 1996. — С. 39-48.
3. Хозиев В.Б. О валідності формуючого методу // Вопросы психологии. — №5, 2002. — С. 59-70.

Контрольні запитання і завдання:

1. Які фактори можуть загрожувати валідності експерименту. Наведіть приклади.
2. Як можна здійснювати контроль в експерименті, щоб запобігти артефактам.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 10. Експериментальні дослідження в загальній та віковій психології

Мета: поглиблення знань студентів про особливості проведення експериментальних досліджень в різних галузях психології

Професійна спрямованість: в умовах розв'язування професійних завдань уміти аналізувати експериментальні дослідження в загальній та віковій психології.

Зміст практичного заняття

1. Тестова перевірка володіння інформацією з основних питань, винесених на практичне заняття (*1 можлива оцінка*).
2. Структурно-методологічний аналіз психологічних експериментів (*1 можлива оцінка*).

Питання до практичного заняття

1. **Експериментальні дослідження в загальній психології та психофізіології.** Етапи розвитку експерименту в психології та психофізіології. Особливості експериментальних досліджень в загальній психології та психофізіології
2. **Експериментальні дослідження розвитку людини.** Методи організації експериментальних досліджень розвитку людини. Форми прикладного дослідження в психології розвитку. Особливості експериментальних досліджень у віковій психології.

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	4 години
--	----------

Проаналізуйте експеримент. Вкажіть залежну та незалежну змінні (рівні прояву НЗ); опишіть процедури контролю валідності. Запропонуйте додаткові процедури контролю.

Завдання 1. С.І. Гальперін та А.Е. Татарський описують експерименти Л. Андреева, які ставили на меті вивчення ролі різних відділів внутрішнього вуха собак у слуховому сприйманні. У піддослідної собаки попередньо вироблялись умовні харчові рефлексії на чисті тони (від 50 гц та вище до верхньої межі слуху 14000-26000 гц) та інші шуми, зокрема звук метроному. Після чого проводилася операція з повного руйнування завитка одного вуха. В результаті порушується сприйняття локалізації звуку, хоча його гострота, а також харчові умовні рефлексії не змінюються. Далі поступово руйнують кортієв орган на іншій стороні. Внаслідок такої операції спостерігається повна глухота в перші 2-3 дні. Слух частково відновлюється протягом 2-3 місяців, однак стає неможливим сприймання окремих тонів. Якщо кортієв орган ушкоджено ближче до верхівки завитка – випадають тони з низькою частотою, якщо ушкодження локалізовано ближче до основи – випадають високі тони. Шумові ж подразники зберігають здатність викликати умовні рефлексії незалежно від місця ушкодження завитка.

Завдання 2. Д. Ли та Е. Аронсон досліджували особливості відчуття руху та почуття рівноваги у дітей віком 14-16 місяців. В експерименті взяли участь сім малюків, з трьома з яких експеримент було припинено з причини сильного стресу. Діти по черзі поміщалися у спеціальний апарат – кімнату з рухомою стелею та стінами. Дослідники припускали, що рух кімнати вперед (на дитину) або назад (від дитини) викличе “оптичний ефект руху” і дитина буде сприймати простір як у ситуації, коли вона рухає головою (рухається) вперед або назад. В результаті, якщо кімната рухатиметься на дитину або від неї, – то вона нахилиться або впаде вперед чи назад відповідно. Кожна дитина брала участь у серії з 20-ти впливів (змін простору). Кожен наступний вплив був протилежним попередньому: вперед-назад / назад-вперед. Для двох дітей серія починалася з руху кімнати вперед, для двох інших – назад. Втрата рівноваги дітьми у прогнозованому напрямку реєструвалася у 82% випадків. Було

виділено три види втрати рівноваги: качання (26% спроб); хитання (23% проб) та падіння (33% проб).

Завдання 3. Д. Спелт був одним із перших, хто спробував виробити умовний рефлекс у плода, який знаходиться в утробі матері. Дослідник вивчав реакції 16-ти плодів (від 7 до 9 місяців внутрішньоутробного життя). В пілотажному дослідженні було з'ясовано, що плоди реагували на різкі голосні звуки рухами та поштовхами. Для реєстрації рухів плода використовувався чутливий барабанчик, що кріпився до живота матері: мінімальні рухи викликали постукування. У якості безумовного стимулу (БС) застосовувався різкий голосний звук брязкальця, в якості умовного стимулу (УС) – вібротактильне подразнення (ритмічне постукування по животу матерів). Паралельно досліджувалися реакції плодів (16 плодів з ідентичними характеристиками) на окреме вібротактильне подразнення. Також у експерименті брали участь невагітні жінки та жінки на ранніх стадіях вагітності (3-5 місяців внутрішньоутробного розвитку плода), у яких, однак, не було зареєстровано реакцій, які б викликали постукування барабанчика. У результаті експерименту було встановлено, що 15-ти парних подразнень (БС+УС) достатньо для того, щоб плід почав рухатись у відповідь лише на одне тактильне подразнення (УС). Ці реакції тривали від 5 до 18 днів після завершення експерименту.

Завдання 4. Д. Фланер та Р. Кернс досліджували емоційні реакції дитини у відповідь на нетривалу розлуку з матір'ю. Дослідників цікавив такий факт: чи плаче дитина тому, що від неї йде мати, чи такі самі реакції будуть виникати і коли від неї піде інша людина, з якою дитина провела певний час. В експерименті взяли участь 30 дітей: 15 – віком до 12 місяців і 15 – віком 12-14 місяців. Експериментальна ситуація полягала у тому, що в кімнаті поряд із дитиною одночасно знаходились мати та асистентка дослідника. Жінки залишали приміщення по одній і були відсутні по 60 с. Для різних дітей застосовувалися різні варіанти чергування умов: мати залишає кімнату (М) – асистентка залишає кімнату (А): АМАМ, АММА, МААМ, МАМА. Поведінка дитини записувалася на плівку. Інтенсивність та тривалість плачу оцінювалася експертами за 12-бальною шкалою. Експерти не знали хто мати чи асистентка в кожному конкретному випадку залишають кімнату. Жодного разу дитина не залишалася одна в кімнаті для того, щоб проконтролювати той факт, що реакції дитини пов'язані саме з тим, що хтось облишає кімнату, а не з тим, що вона залишається сама. Результати дослідження показали, що істотні відмінності в реакціях на розлуку з матір'ю чи іншою людиною відсутні у дітей до 12 місяців, тоді як діти 12-14 місяців гостріше реагують (оцінка 11,67) на відсутність матері, ніж на відсутність іншої людини (оцінка 8,27).

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Галузеві експерименти в психології // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. – С. 51-57
2. Миллер С. Психология развития: Методы исследования. . – СПб.: Питер, 2002. – 464 с.

Додаткова література

1. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. - СПб.: Питер, 2002. – 720 с.
2. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. / Под ред. И.И. Ильева, В.Я. Ляудис. – М.: Изд-во МГУ, 1980. – 292с.
3. Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления. / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер и В.В. Петухова. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 400 с.
4. Хрестоматия по общей психологии: Психология памяти. / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер и В.Я. Романова. – М.: Изд-во МГУ, 1979. – 278 с.
5. Хрестоматия по ощущению и восприятию. / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер и М.Б. Михалевской. – М.: Изд-во МГУ, 1975. – 400 с.

Контрольні запитання і завдання:

1. Проаналізуйте експериментальні дослідження в загальній психології та психофізіології.
2. Проаналізуйте особливості експериментальних досліджень у віковій психології.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 10-а. Експерименти у клінічній та організаційній психології

Мета: поглиблення знань студентів про особливості проведення експериментальних досліджень в різних галузях психології.

Професійна спрямованість: в умовах розв'язування професійних завдань уміти аналізувати експериментальні дослідження в клінічній та організаційній психології.

Зміст практичного заняття

1. Тестова перевірка володіння інформацією з основних питань, винесених на практичне заняття (1 можлива оцінка).
2. Аналіз валідності психологічних експериментів (1 можлива оцінка).

Питання до практичного заняття

1. **Роль експерименту у медичній психології, психотерапії та консультуванні.** Особливості патопсихологічного експерименту. Специфіка незалежних змінних в експериментах у сфері психотерапії та консультування. Плани експериментальних досліджень ефективності терапевтичних засобів. Особливості експериментальних досліджень у патопсихології психотерапії та психологічному консультуванні
2. **Експериментальні дослідження в організаційній психології та психології праці.** Загальні напрямки експериментальних досліджень в організаційній психології

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	2 години
--	----------

Проаналізуйте експеримент. Вкажіть залежну та незалежну змінні (рівні прояву НЗ); опишіть процедури контролю валідності. Запропонуйте додаткові процедури контролю.

Завдання 1. У дослідженні (варіант експерименту) П. Беббінгтона та Л. Куперса вивчався зв'язок між особливостями вираження емоцій родичів осіб із шизофренією та ризиком рецидивів захворювання у цих осіб. Базовим у дослідженні стало поняття “виражених емоцій” (“expressed emotion”, EE) – стилю сімейного спілкування, при якому родичі особи із захворюванням шизофренія використовують критичні коментарі та ворожі зауваження на її адресу, також демонструють підвищену емоційність при взаємодії з нею. За сукупними даними про 518 пацієнтів із шизофренією (263 – з родин із високою EE; 255 – з родин із низькою EE) виявилось, що доля рецидивів складає 75 % у сім'ях з високою EE при умові відмови від медикаментозного лікування; 51% при наявності медикаментозного лікування. В родинях з низькою EE за умови відмови від лікування медикаментами частка рецидивів – 28%, при наявності медикаментозної терапії – 18%.

Завдання 2. В експерименті Т. Ейлсона досліджувався випадок однієї манії. Досліджувана – 47-річна пацієнтка психіатричної клініки страждала на манію накопичування, вона збирала по усій клініці рушники і зносила їх у власну кімнату. Незважаючи на те, що медичні сестри постійно виносили рушники з її кімнати, кожного дня їх налічувалося близько 20 штук. Після 7-тижневого спостереження за поведінкою досліджуваної експериментатор віддав розпорядження не забирати рушники з її кімнати, а навпаки доносити нові і класти на перила ліжка. Така ситуація тривала п'ять тижнів, доки в кімнаті пацієнтки зібралось 625 рушників. Після цього досліджувана стала позбуватись рушників доти, доки не позбулась усіх непотрібних. Спостереження за поведінкою досліджуваної протягом кількох років показали, що вона більше не поверталася до звички збирати і ховати рушники, до того ж на зміну манії не прийшло жодного іншого не адаптивного поведінкового прояву.

Завдання 3. Д. Дальтон та Д. Меш досліджували, як гнучкий графік роботи впливає на абсентеїзм (відсутність на робочому місці без поважної причини) та плинність кадрів на підприємстві. В дослідженні взяли участь 274 особи (134 – експериментальна група; 140 – контрольна група), усі працівники, що працюють з клієнтами компанії комунального

обслуговування. З дозволу профспілкової організації, в одному з підрозділів кампанії (експериментальна група) ввели гнучкий графік роботи: працівники мали бути присутніми на роботі з 9.30 до 11 та з 14 до 15.30, весь інший час вони планували як їм зручно. Єдина вимога, що ставилася перед працівниками – вчасно виконувати весь обсяг робіт та подавати звіти. Учасники контрольної групи – працівники іншого підрозділу, в якому залишили традиційний режим робочого дня: 8-годинний робочий день із годинною перервою на обід та 15-хвилинними технічними перервами. Рівень відсутності на роботі з неповажних причин вимірювався як загальна кількість днів відсутності за місяць. Рівень плинності кадрів, як кількість звільнених / прийнятих за місяць відносно муніципальних норм. В результаті дослідження було встановлено, що введення гнучкого графіку роботи значно знизило рівень абсентеїзму (до 55%) та рівень плинності кадрів. Цікавим є той факт, що після завершення експерименту, і повернення усіх працівників до звичайного графіку роботи, в підрозділі, який був задіяний в дослідженні в якості експериментальної групи рівень абсентеїзму збільшився відносно підрозділу, який виступав у якості контрольної групи.

Завдання 4. Р. Гейтвуд і Р. Перлофф перевіряли гіпотезу про те, що вибір продуктів покупцями у супермаркетах буде здійснюватись швидше за умови, що вони будуть поінформовані про ціну за одиницю ваги товару ніж окремо про ціну упаковки та її розмір (традиційна практика). Для перевірки цієї гіпотези проводилося порівняльне експериментальне дослідження ефективності трьох різних способів інформування покупців про ціну товару: А – традиційний спосіб, коли вказується ціна та вага упаковки; Б – вказування ціни продукту за одиницю ваги; В – традиційний спосіб плюс можливість використання спеціального вимірювального приладу, який дозволяє дізнатись ціну за одиницю ваги. В експерименті взяли участь 75 добровольців різного віку. Учасників випадковим чином розподілили у три групи (по одній на кожну експериментальну умову). Досліджуваних (кожного індивідуально) просили вибрати найдешевший продукт в кожному з 9 наборів харчових товарів і записати його номер. Кожен вибір характеризувався за двома параметрами: правильність та витрачений час. Експеримент проводився в приміщенні супермаркету, ціни відповідали реальним. В результаті експерименту було встановлено, що найбільша частота правильних виборів за найкоротший час належить учасникам групи Б; найменше правильних виборів зробили учасники групи А; учасники групи В робили більше правильних виборів ніж учасники групи А, однак витрачали на це значно більше часу.

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Галузеві експерименти в психології // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. — С. 51-57
2. Джуэлл Л. Индустриально-организационная психология. Учебник для вузов. — СПб.: Питер, 2001. — 720 с.

Додаткова література

1. Клиническая психология / Под ред. М. Перре, У. Бауманна. — СПб.: Питер, 2003. — 1312 с. (див. приклади експериментів)
2. Левитов Н.Д. Методологические методы и принципы психологи труда. Динамика психологических компонентов трудового процесса // Левитов Н.Д. Психология труда. — М.: Учпедгиз, 1963. — С. 24-31; 109-111.
3. Ньюстром Дж.В., Девис К. Организационное поведение. — СПб.: Питер, 2000. — 448 с.

Контрольні запитання і завдання:

1. Проаналізуйте роль експерименту у медичній психології, психотерапії та консультуванні.
2. Проаналізуйте експериментальні дослідження в організаційній психології та психології праці.

ТЕМА ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Питання для самостійного опрацювання

1. **Експеримент в соціальній психології.** Основні види експериментів в соціальній психології. Специфіка польових та лабораторних експериментів в соціальній психології
2. **Класичні соціально-психологічні експерименти.** Експериментальне вивчення міжгрупових стосунків. Експерименти з вивчення впливу групи на особу. Експерименти з вивчення феноменів особистісного впливу та міжособистісної взаємодії

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	3 години
--	----------

Список літератури для опрацювання

1. Горбунова В.В. Експерименти в соціальній психології // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. — С. 54
2. Теоретические и методологические проблемы исследования межличностного восприятия // Межличностное восприятие в группе. / Под ред. Г.М. Андреевой, А.И. Донцова. — М.: Изд-во МГУ, 1981. — С. 13-85. (див. описи експериментів)
3. Агеев Р.Р. Психология межгрупповых отношений. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1983. — 144 с. (див. описи експериментів)
4. Андреева Г.М. Специфика научного исследования в социальной психологии. практические приложения социальной психологии // Андреева Г.М. Социальная психология. — М.: Изд-во МГУ, 1980. — С. 48-72; 374-414.

МОДУЛЬ 5. ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ

Назви змістових модулів і тем	денна форма/ заочна форма					
	Всього годин	кількість годин				
		лекції	практичні	лабораторні	Індивідуальна робота	Самостійна робота
МОДУЛЬ 5. ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ						
Змістовий модуль 6. Фактори, що загрожують внутрішній валідності експерименту						
Тема 9. Стратегії та плани експериментального дослідження	13/9	6/2	2/2	4/2		1/3
• Факторні експерименти та плани з однією незалежною змінною	3/4		2			1/4
Тема 10. Дослідницька програма в експерименті	5/5	2	2			1/5
• Планово-підготовчий етап експериментального дослідження. Збір емпіричних даних	6/7			4/2		2/5
тсо Плани з малим N	3/5				3	-/5
<i>Разом за змістовим модулем 6</i>	30/30	8/2	6/2	8/4	3	5/22
Разом за модулем 5	30/30	8/2	6/2	8/4	3	5/22

Кількість оцінюваних занять у 5 модулі: 3 практичних заняття та 4 лабораторних заняття.

Для зарахування 5 модуля студенти мають одержати не менше 6 оцінок (це мінімальна кількість обов'язкових оцінок).

Обов'язкові види робіт:

- опрацювати питання з плану практичного заняття;
- опрацювати основні поняття;
- прореферувати вказані в інструктивно-методичних матеріалах до кожного заняття першоджерела;
- пройти перевірку рівня засвоєння знань з теми, яка виносилася на самостійне опрацювання, на індивідуальній консультації у викладача.

Види робіт на вибір:

- підготовка реферату.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Лекція 10. Стратегії та плани експериментального дослідження

Мета: формувати у студентів уявлення про стратегії та плани експериментальних досліджень

План

1. Стратегії експериментального дослідження
2. Класифікація експериментальних планів

Література

Основна література

1. Готтсданкер Ф. Основы психологического эксперимента: Учеб. пособие: Пер. с англ.– М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 464 с.
2. Гудвин Дж. Исследование в психологии: методы и планирование. – СПб.: Питер, 2004. – 558 с
3. Дружинин В.М. Экспериментальная психология. – СПб: Питер, 2000. – 320 с.

Додаткова література

1. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях. – СПб: Социально-психологический центр, 1996. – 391 с.
2. Корнилова Т.В. Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов. – М.: Аспект пресс, 2002. – 381 с.
3. Мартин Д. Психологические эксперименты. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2002. – 480 с.
4. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология: практический курс. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 528 с.

Лекція 11. Стратегії та плани експериментального дослідження

Мета: формувати у студентів уявлення про стратегії та плани експериментальних досліджень

План

1. Поняття про якісні та кількісні експериментальні плани
2. Поняття про внутрішньогрупові та міжгрупові експериментальні плани

Література

Основна література

1. Готтсданкер Ф. Основы психологического эксперимента: Учеб. пособие: Пер. с англ.– М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 464 с.
2. Гудвин Дж. Исследование в психологии: методы и планирование. – СПб.: Питер, 2004. – 558 с
3. Дружинин В.М. Экспериментальная психология. – СПб: Питер, 2000. – 320 с.

Додаткова література

1. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях. – СПб: Социально-психологический центр, 1996. – 391 с.
2. Корнилова Т.В. Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов. – М.: Аспект пресс, 2002. – 381 с.
3. Мартин Д. Психологические эксперименты. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2002. – 480 с.
4. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология: практический курс. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 528 с.

Лекція 12. Стратегії та плани експериментального дослідження

Мета: формувати у студентів уявлення про стратегії та плани експериментальних досліджень

План

1. Доекспериментальні, квазіекспериментальні плани та плани істинних експериментів в психології
2. Поняття про плани з однією незалежною змінною та про факторні плани

Література

Основна література

1. Готтсданкер Ф. Основы психологического эксперимента: Учеб. пособие: Пер. с англ. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 464 с.
2. Гудвин Дж. Исследование в психологии: методы и планирование. – СПб.: Питер, 2004. – 558 с
3. Дружинин В.М. Экспериментальная психология. – СПб.: Питер, 2000. – 320 с.

Додаткова література

1. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях. – СПб.: Социально-психологический центр, 1996. – 391 с.
2. Корнилова Т.В. Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов. – М.: Аспект пресс, 2002. – 381 с.
3. Мартин Д. Психологические эксперименты. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2002. – 480 с.
4. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология: практический курс. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 528 с.

Лекція 13. Дослідницька програма в експерименті

Мета: формувати у студентів уявлення про процедуру протоколювання дослідження, а також представлення експериментального звіту

План

1. Поняття про дослідницьку програму
2. Постановка проблеми експериментального дослідження
3. Теоретичний аналіз проблеми
4. Вибір змінних та формулювання експериментальних гіпотез
5. Вибір стратегії та планів експериментального дослідження
6. Деонтологічний аналіз психологічних досліджень
7. Згода на участь у психологічному дослідженні
8. Аналіз ресурсів експерименту
9. Вибір та обґрунтування методів виміру експериментального ефекту. Протокол експерименту

Література

Основна література

1. Готтсданкер Ф. Основы психологического эксперимента: Учеб. пособие: Пер. с англ. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 464 с.
2. Гудвин Дж. Исследование в психологии: методы и планирование. – СПб.: Питер, 2004. – 558 с
3. Дружинин В.М. Экспериментальная психология. – СПб.: Питер, 2000. – 320 с.
4. Корнилова Т.В. Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов. – М.: Аспект пресс, 2002. – 381 с.

Додаткова література

1. Мартин Д. Психологические эксперименты. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2002. – 480 с.
2. Музыка О.Л. Курсові роботи з психології. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 104 с.
3. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология: практический курс. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 528 с.

ПРАКТИЧНИЙ КУРС

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 11. Стратегії та плани психологічних експериментів

Мета: поглиблення знань студентів про класифікацію експериментальних планів.

Професійна спрямованість: у процесі розв'язування професійних завдань експериментальними методами з метою отримання науково обґрунтованих результатів уміти складати експериментальний план, який відповідає вимогам щодо валідності дослідження.

Зміст практичного заняття

1. Тестова перевірка володіння інформацією з основних питань, винесених на практичне заняття (1 можлива оцінка).
2. Вибір плану психологічного експерименту (1 можлива оцінка).

Питання до практичного заняття

1. **Поняття про стратегії та плани експериментального дослідження.** Констатуюча стратегія. Формуюча стратегія. Стратегія зіставлення. Класифікація планів експериментального дослідження.
2. **Поняття про внутрішньогрупові та міжгрупові експериментальні плани.** Переваги та недоліки планів кожного з видів.
3. **Експериментальні плани за ступенем контролю валідності.** Доекспериментальні плани. Плани істинних експериментів. Квазіекспериментальні плани. Плани ex-post-facto.

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом основних понять	1 година
Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	2 години

1. **Ознайомтесь зі змістом основних понять:** внутрішньогрупові / міжгрупові плани; доекспериментальні / квазіекспериментальні плани, плани істинних експериментів.
2. **Сплануйте експеримент.** Розпишіть дослідницьку процедуру, а також схеми квазіекспериментального та істинного планів для одного й того ж експерименту. Вкажіть, у якій спосіб контролюються загрози валідності в кожному з випадків (**оберіть одне із завдань**).

Завдання 1. Дослідник вивчає поведінку дітей у ситуаціях підвищеної вимогливості дорослих. Вимір експериментального ефекту здійснюється в ході спостереження за дітьми середньої групи на заняттях з малювання у дитячому садку.

Завдання 2. Дослідник вивчає продуктивність образотворчої діяльності дітей в ситуаціях конструктивної та безапеляційної критики з боку дорослих. Вимір експериментального ефекту здійснюється на основі аналізу продуктів діяльності (власне малюнків).

Завдання 3. Дослідник вивчає поведінку дітей в ситуаціях ненавмисної провини. Вимір експериментального ефекту здійснюється в ході спостереження за дітьми середньої групи дитячого садка.

Завдання 4. Дослідник вивчає феномен зараження підлітків агресивною поведінкою дорослих. Його цікавлять ситуації безпосереднього спостереження підлітків за проявами агресивності дорослих.

Завдання 5. Дослідник вивчає реакції страху, що виникають у дітей при відвідуванні зубного лікаря. Його цікавить, чи провокує та підсилює такі реакції обстановка і обладнання самого кабінету.

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Стратегії та плани експериментального дослідження // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. — С. 59-75.
2. Дружинин В.Н. Доэкспериментальные и квазиэкспериментальные планы // Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. — СПб.: Питер, 2001. — С. 133-139.
3. Корнилова Т.В. Класифікація експериментальних планів // Корнилова Т.В. Експериментальна психологія: Теорія і методи: учебник для вузов. — М.: Аспект Пресс, 2002. — С. 192-214.

Додаткова література

1. Гудвин Дж. Квазиэкспериментальные планы и прикладные исследования // Исследование в психологии. — СПб.: Питер, 2004. — С. 345-382.
2. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях. — СПб: Социально-психологический центр, 1996. — 391 с.

Контрольні запитання і завдання:

1. Дайте загальну характеристику поняттю стратегіям та планам експериментального дослідження.
2. Визначте переваги та недоліки планів кожного з видів.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 12. Стратегії та плани психологічних експериментів (2)

Мета: поглиблення знань студентів про класифікацію експериментальних планів.

Професійна спрямованість: у процесі розв'язування професійних завдань експериментальними методами з метою отримання науково обґрунтованих результатів уміти складати експериментальний план, який відповідає вимогам щодо валідності дослідження.

Зміст практичного заняття

1. Вибір плану психологічного експерименту (1 можлива оцінка).

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом основних понять	1 година
Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	2 години

Сплануйте експеримент. Розпишіть дослідницьку процедуру, а також схеми квазіекспериментального та істинного планів для одного й того ж експерименту. Вкажіть, у якій спосіб контролюються загрози валідності в кожному з випадків (**оберіть одне із завдань**).

Завдання 1. Дослідник вивчає поведінку дітей у ситуаціях підвищеної вимогливості дорослих. Вимір експериментального ефекту здійснюється в ході спостереження за дітьми середньої групи на заняттях з малювання у дитячому садку.

Завдання 2. Дослідник вивчає продуктивність образотворчої діяльності дітей в ситуаціях конструктивної та безапеляційної критики з боку дорослих. Вимір експериментального ефекту здійснюється на основі аналізу продуктів діяльності (власне малюнків).

Завдання 3. Дослідник вивчає поведінку дітей в ситуаціях ненавмисної провини. Вимір експериментального ефекту здійснюється в ході спостереження за дітьми середньої групи дитячого садка.

Завдання 4. Дослідник вивчає феномен зараження підлітків агресивною поведінкою дорослих. Його цікавлять ситуації безпосереднього спостереження підлітків за проявами агресивності дорослих.

Завдання 5. Дослідник вивчає реакції страху, що виникають у дітей при відвідуванні зубного лікаря. Його цікавить, чи провокує та підсилює такі реакції обстановка і обладнання самого кабінету.

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Стратегії та плани експериментального дослідження // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. — С. 59-75.
2. Дружинин В.Н. Доэкспериментальные и квазиэкспериментальные планы // Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. — СПб.: Питер, 2001. — С. 133-139.
3. Корнилова Т.В. Классификация экспериментальных планов // Корнилова Т.В. Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов. — М.: Аспект Пресс, 2002. — С. 192-214.

Додаткова література

1. Гудвин Дж. Квазиэкспериментальные планы и прикладные исследования // Исследование в психологии. — СПб.: Питер, 2004. — С. 345-382.
2. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях. — СПб: Социально-психологический центр, 1996. — 391 с.

Контрольні запитання і завдання:

1. Дайте загальну характеристику поняттю стратегіям та планам експериментального дослідження.
2. Визначте переваги та недоліки планів кожного з видів.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 13. Дослідницька програма в експерименті

Мета: поглиблення знань студентів про структуру дослідницької програми експериментального дослідження.

Професійна спрямованість: у залежності від специфіки професійних завдань, що розв'язуються експериментальним шляхом, вибирати адекватну схему проведення дослідження.

Зміст практичного заняття

1. Тестова перевірка володіння інформацією з основних питань, винесених на практичне заняття (*1 можлива оцінка*).
2. Моделювання психологічного експерименту (*1 можлива оцінка*).

Питання до практичного заняття

1. **Поняття про дослідницьку програму.** Завдання дослідницької програми. Структура дослідницької (експериментальної) програми.
2. **Постановка та теоретичний аналіз проблеми експериментального дослідження.** Джерела дослідницьких ідей. Етапи теоретичного аналізу проблеми та їх реалізація у дослідницькій програмі. Створення авторської моделі досліджуваного явища.
3. **Планування експерименту.** Вибір змінних та формулювання експериментальних гіпотез. Вибір стратегії та плану. Вибір і обґрунтування методів виміру експериментального ефекту. Розробка протоколу експерименту.
4. **Аналіз експерименту.** Деонтологічний аналіз дослідження. Аналіз часових витрат, матеріальної бази та інших ресурсів.

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	2 години
--	----------

Змоделюйте експеримент. Вкажіть залежну та незалежну змінні, експериментальну гіпотезу. Продумайте деонтологічно коректну процедуру експерименту. Змоделюйте експериментальну ситуацію для двох рівнів незалежної змінної (експериментального впливу). Розробіть протокол спостереження з детальним параметрами. Продемонструйте процедуру збору та фіксації даних.

Завдання 1. Дослідник вивчає реакції страху, що виникають у дітей при відвідуванні зубного кабінету. Його цікавить, чи провокує та підсилює такі реакції поведінка самого лікаря.

Завдання 2. Дослідник вивчає феномен зараження дошкільників агресивною поведінкою героїв мультфільмів. Його цікавлять ситуації відеонаслідування, коли діти імітують агресію, побачену у мультфільмах.

Завдання 3. Дослідник вивчає поведінку дітей в ситуаціях ненавмисної провини. Вимір експериментального ефекту здійснюється в ході спостереження за дітьми середньої групи дитячого садка.

Завдання 4. Дослідник вивчає продуктивність образотворчої діяльності дітей в ситуаціях конструктивної та безпечеліційної критики з боку дорослих. Вимір експериментального ефекту здійснюється на основі аналізу продуктів діяльності (власне малюнків).

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Дослідницька програма // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. — С. 76-82.
2. Експериментальна психологія [Текст] : навч. посіб. / О. І. Галян, І. М. Галян. - К. : Академвидав, 2012. - 398 с.
3. Миллер С. Публікація // Миллер С. Психологія розвитку: методи дослідження. — СПб.: Питер, 2002. — С. 209-225.

Додаткова література

1. Готтсданкер Ф. Основы планирования эксперимента // Готтсданкер Ф. Основы психологического эксперимента: Учеб. пособие: Пер. с англ.— М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. — С. 31-66.
2. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Составляйте программу исследования // Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология: практический курс. — СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. — С. 218-220.

Контрольні запитання і завдання:

1. Виділіть структурні елементи дослідницької (експериментальної) програми.
2. Визначте етапи теоретичного аналізу проблеми.
3. Обґрунтуйте правильний вибір методів виміру експериментального ефекту. Наведіть приклади.

ЛАБОРАТОРНИЙ КУРС

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ 2-3. Реалізація планово-підготовчого етапу експериментального дослідження (розгорнутий план виконання завдання, підбір методів, аналіз ресурсів, передбачення проблемних моментів).

Мета: формування практичних навиків планування експериментального дослідження.

Професійна спрямованість: формувати уміння планувати експериментальне дослідження: підбір методів та ресурсів, прогнозування проблемних моментів, планування експерименту в часі, матеріальне забезпечення експерименту.

Зміст лабораторного заняття (1 можлива оцінка):

1. планування експериментальних досліджень (1 можлива оцінка).
 - складання розгорнутого плану виконання завдання, підбір методів та аналіз ресурсів;
 - передбачення проблемних моментів.

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	2 години
--	----------

Завдання, які необхідно виконати в ході лабораторного заняття:

1. Планування психологічних експериментів:
 - Складіть розгорнутий план виконання завдання, здійсніть підбір методів та проаналізуйте ресурси (використовуючи алгоритм роботи над професійно-орієнтованим завданням).
 - Подумайте та спробуйте спрогнозувати, які проблемні моменти можуть виникнути на шляху реалізації поставленої мети (використовуючи алгоритм роботи над професійно-орієнтованим завданням);
 - Сплануйте експеримент у часі, врахуйте підготовчу роботу (попередні зустрічі з учасниками, укладання згоди на участь, тощо) та безпосереднє проведення експерименту (врахуйте усі етапи). Складіть графік роботи, вкажіть тривалість кожного з етапів.
 - Проаналізуйте матеріальне забезпечення експерименту, встановіть, які дослідницькі матеріали (обладнання) Ви потребуєте. Продумайте на якій базі буде проводитись Ваше дослідження.
2. Здійсніть аналіз правильності та повноти виконаних Вами завдань та побудуйте (в разі необхідності) програму саморозвитку (відповідно до пункту V алгоритму роботи над професійно-орієнтованим завданням).

2.4. Складання розгорнутого плану виконання завдання, підбір методів та аналіз ресурсів	Повнота плану, наявність всіх необхідних етапів. Відповідність методів задачам, що стоять перед психологом на кожному з етапів. Перелік необхідних матеріалів.		
	<i>Етап роботи</i>	<i>Методи та процедури</i>	<i>Необхідні ресурси</i>
2.5. Передбачення проблемних моментів (нерозуміння клієнтом причин проблеми, орієнтація клієнта на швидкий результат, перекладання на психолога відповідальності за вирішення	Відповідність виділених проблемних моментів специфіці завдання. Глибина аналізу можливих причин проблемних ситуацій. Продуманість варіантів уникнення проблемних моментів.		

проблеми, провокативна поведінка клієнта (провокація агресії, подвійних стосунків, порушення закону тощо), інші проблемні моменти)	<i>Проблемні моменти</i>	<i>Причини виникнення</i>	<i>Шляхи уникнення</i>
	<i>Пам'ятайте, що відсутність літератури (те, що ви її не знайшли) чи брак часу (те, що ви не змогли його спланувати) не є проблемними моментами, які стосуються ПОЗ. Професійне життя завжди багатше за навчання, а тому фраза на зразок «ми такого не вчили» також є проблемним моментом, який ПОЗ не стосується.</i>		
2.6. Підготовка матеріалів, необхідних для виконання завдання (структура первинного інтерв'ю, бланки методик, стимульний матеріал, корекційна програма, програма тренінгу, робочі альбоми для ведучого та учасників тренінгу, інші матеріали)	Повнота та якість матеріалів, їх відповідність задачам, що стоять перед психологом. <i>Представлення матеріалів.</i>		

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи:

Планування експериментального дослідження	2 години
---	----------

Контрольні запитання і завдання:

1. Складіть розгорнутий план виконання завдання, здійсніть підбір методів та проаналізуйте ресурси дослідження.
2. Передбачте проблемні моменти, які можуть виникнути в ході дослідження.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ 4-5. Визначення методологічних засад дослідження. Збір емпіричних даних.

Мета: формування практичних навиків планування та проведення експериментального дослідження.

Професійна спрямованість: формувати вміння планувати та проводити експериментальне дослідження: визначення експериментальних змінних, формулювання експериментальної гіпотези та основних завдань дослідження; вибір стратегії експерименту; поетапний вибір плану експерименту; аналіз загроз валідності; пошук способів контролю змінних.

Зміст лабораторного заняття (1 можлива оцінка):

1. Визначення методологічних засад дослідження:
 - визначення експериментальних змінних, формулювання експериментальної гіпотези та основних завдань дослідження;
 - вибір стратегії експерименту;
 - поетапний вибір плану експерименту;
 - аналіз загроз валідності;
 - пошук способів контролю змінних.
2. Проведення експериментального дослідження.

Завдання, які необхідно виконати в ході лабораторного заняття:

1. Визначення методологічних засад дослідження.

- Оберіть та чітко визначте (операціоналізуйте) залежну та незалежну експериментальні змінні, вкажіть які змінні (умови) Ви будете контролювати, які будуть рандомізованими, а які рандомізованими з обмеженням.
- Сформулюйте експериментальну гіпотезу. Пам'ятайте, що експериментальна гіпотеза це конкретизація гіпотези загальної, вона має бути максимально конкретно та операціоналізованою.
- Сформулюйте основні завдання роботи. Кожне з завдань має відображувати дослідницькі кроки на шляху до реалізації Вашої мети. Завдання мають бути конкретні, співвіднесені із темою, метою та гіпотезою дослідження.
- Оберіть одну із стратегій експериментального дослідження. Обґрунтуйте вибір.
- Поетапно оберіть плани експериментального дослідження.

ПЛАН	ПРЕДСТАВЛЕННЯ
Якісний чи кількісний	Детальний опис змінних (якісне чи кількісне представлення)
Міжгруповий чи внутрішньогруповий	Опис вибірки (вибірок)
Істинний чи квазіекспериментальний	Схема плану з детальним описом процедури; аналіз загроз зовнішньої та внутрішньої валідності (за схемою практичного заняття 2.3.)
З однією незалежною змінною чи факторний	Опис варіантів (рівнів прояву) незалежної змінної. Представлення плану (для факторного плану)

- Представте поетапне проведення експерименту та способи контролю у ньому.

2. Проведення експериментального дослідження

<p>3.1. Збір емпіричних даних (діагностичне дослідження, експеримент, біографічне дослідження, психосемантичне дослідження, первинне діагностичне інтерв'ю, інші способи дослідження проблеми)</p>	<p>Правильність збору емпіричних даних з використанням обов'язкової методики. Обґрунтованість вибору додаткової методики (якщо такий вибір був). Якість структурування та презентації зібраних матеріалів.</p> <p><i>Обґрунтування вибору додаткової методики (якщо такий був).</i> <i>Текстове, табличне, графічне представлення отриманих даних.</i></p>
---	--

- #### 3. Здійсніть аналіз правильності та повноти виконаних Вами завдань та побудуйте (в разі необхідності) програму саморозвитку (відповідно до пункту V алгоритму роботи над професійно-орієнтованим завданням).

Навчально-професійні вміння	Складові навчально-професійних умінь (субуміння, дії та операції)	Самооцінка навчально-професійних умінь	Як референти і особи оцінили б мої вміння				Оцінка групи	Професійно-важливі якості (властивості особистості)	Самооцінка професійно-важливих якостей	Як референти і особи оцінили б мої професійно-важливі якості				Оцінка групи
			викладач	одногрупники		інша особа				викладач	одногрупники		інша особа	
				+	-						+	-		
Збирати емпіричні дані	створювати робочу атмосферу						спостережливість							
	організовувати взаємодію з клієнтом відповідно до ситуації збору даних						пунктуальність							
	давати чіткі інструкції						акуратність							
	використовувати відповідні способи фіксації даних (протоколи, відеозаписи..)						об'єктивність							
	систематизувати емпіричні дані						цілеспрямованість							

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи:

Планування експериментального дослідження	2 години
---	----------

Контрольні запитання і завдання:

1. Визначіть методологічні засади дослідження.
2. Проведіть експериментальне дослідження.

ТЕМА ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема. ПЛАНИ ЕКСПЕРИМЕНТУ З МАЛИМ N

Питання для самостійного опрацювання

1. **Поняття про плани з малим N.** Причини використання та сфера застосування планів з малим N. Переваги та недоліки планів.
2. **Особливості побудови експериментів з малою кількістю учасників.** Схеми планів з малим N. Специфіка контролю у планах з малим N.

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	3 години
--	----------

Список літератури для опрацювання

1. Горбунова В.В. Плани експерименту з малим N // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. – С. 73
2. Дружинин В.М. Планы экспериментов для одного испытуемого // Дружинин В.М. Экспериментальная психология. – СПб: Питер, 2000. – С. 124-132.
3. Гудвин Дж. Планы с малым N // Исследование в психологии: методы и планирование. – СПб.: Питер, 2004. – С. 383-418

МОДУЛЬ 6. АНАЛІЗ ТА ПРЕДСТАВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ

Назви змістових модулів і тем	денна форма/ заочна форма					
	Всього годин	кількість годин				
		лекції	практичні	лабораторні	Індивідуальна робота	Самостійна робота
МОДУЛЬ 6. АНАЛІЗ ТА ПРЕДСТАВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ						
Змістовий модуль 7. Обробка, інтерпретація та узагальнення експериментальних результатів						
Тема 11. Аналіз та інтерпретація результатів експерименту	4/5					4/5
• Кількісний аналіз у експериментальному дослідженні	5/5		1			4/5
• Якісний аналіз та інтерпретація результатів експерименту	5/5		1			4/5
Тема 12. Узагальнення та представлення результатів експериментальних досліджень	6/7			2/2		4/5
• Наочно-графічне представлення результатів експерименту	5/4		2			3/4
тсо Використання комп'ютерів у психологічних дослідженнях	5/4				5	-/4
<i>Разом за змістовим модулем 7</i>	<i>30/30</i>		<i>4</i>	<i>2/2</i>	<i>5</i>	<i>19/28</i>
Разом за модулем 6	30/30		4	2/2	5	19/28
Разом за семестр	180/180	26/6	30/8	12/6	20/20	92/140

Кількість оцінюваних занять у 6 модулі: 2 практичних заняття та 1 лабораторне заняття.

Для зарахування 6 модуля студенти мають одержати не менше 3 оцінки (це мінімальна кількість обов'язкових оцінок).

Обов'язкові види робіт:

- опрацювати питання з плану практичного заняття;
- опрацювати основні поняття;
- прореферувати вказані в інструктивно-методичних матеріалах до кожного заняття першоджерела;
- пройти перевірку рівня засвоєння знань з теми, яка виносилася на самостійне опрацювання, на індивідуальній консультації у викладача.

Види робіт на вибір:

- підготовка реферату.

ПРАКТИЧНИЙ КУРС

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 14. Кількісний аналіз у експериментальному дослідженні

Мета: поглиблення знань студентів про кількісний аналіз у експериментальному дослідженні.

Професійна спрямованість: з метою забезпечення науково обґрунтованих висновків щодо результатів експериментального дослідження уміти оцінювати їх статистичну значимість.

Зміст практичного заняття

1. Тестова перевірка володіння інформацією з основних питань, винесених на практичне заняття (*1 можлива оцінка*).
2. Вибір методів перевірки статистичної значимості результатів (*1 можлива оцінка*).

Питання до практичного заняття

1. **Методи описової статистики у психологічному експерименті.** Визначення середніх показників. Визначення мінливості ознаки.
2. **Методи статистичного висновку в психологічному експерименті.** Перевірка статистичної значимості даних між групового експерименту. Перевірка статистичної значимості даних внутрішньо групового експерименту. Універсальні критерії перевірки статистичної значимості результатів експерименту.
3. **Статистичний аналіз у факторних експериментах.** Поняття про двофакторний дисперсійний аналіз.

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом основних понять	1 година
Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	5 годин

1. **Ознайомтесь зі змістом основних понять:** кількісний аналіз, статистична значимість, розподіл ознаки, дисперсія, дисперсійний аналіз, стандартне відхилення, U-критерій Манна-Уїтні, t-критерій Стьюдента для (не) залежних вибірок, критерій знаків (G)
2. **Опишіть процедуру аналізу статистичної значимості результатів експериментів** спланованих вами на попередньому занятті (ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4; завдання 1-5). Змодельуйте отримані дані та визначте статистичну значимість отриманих результатів для дослідження організованого за міжгруповим та внутрішньогруповим планами. В кожному разі намагайтесь використати різні статистичні критерії.

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Аналіз та інтерпретація результатів експериментів // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. — С. 85-89
2. Климчук В.О. Міри центральної тенденції. Міри мінливості. Методи статистичного висновку // Климчук В.О. Математичні методи у психології. Навчальний посібник для студентів психологічних спеціальностей. — Житомир: ЖДУ, 2009. — С. 25-34; 61-103.

Додаткова література

1. Корнилова Т.В. Измерение переменных как условие установления экспериментальных эффектов // Корнилова Т.В. Экспериментальна психологія: Теорія і методи: учебник для вузов. — М.: Аспект Пресс, 2002. — С. 144-153.
2. Гудвин Дж. Использование статистических методов // Исследование в психологии. — СПб.: Питер, 2004. — С. 483-494.

Контрольні запитання і завдання:

1. В яких випадках дослідник використовує методи описової статистики у психологічному експерименті?
2. В яких випадках дослідник використовує методи статистичного висновку в психологічному експерименті?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 15. Якісний аналіз та інтерпретація результатів експерименту

Мета: поглиблення знань студентів про способи забезпечення науково обґрунтованих висновків щодо результатів експериментального дослідження.

Професійна спрямованість: з метою забезпечення науково обґрунтованих висновків щодо результатів експериментального дослідження уміти оцінювати контрольні умови і контрольні групи, нівелювати вплив феномену супутнього змішування змінних на результати психологічного експерименту.

Зміст практичного заняття

1. Тестова перевірка володіння інформацією з основних питань, винесених на практичне заняття (1 можлива оцінка).
2. Моделювання якісного аналізу результатів експерименту (1 можлива оцінка).

Питання до практичного заняття

1. **Поняття про якісний аналіз даних експериментальних досліджень.** Типи якісного аналізу результатів психологічних досліджень.
2. **Інтерпретація даних експериментального дослідження.** Інтерпретаційні методи у психологічному дослідженні. Загальна схема інтерпретації результатів психологічних експериментів.

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом основних понять	1 година
Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	5 годин

1. **Ознайомтесь зі змістом основних понять:** якісний аналіз, класифікація, типологізація, опис, схематизація
2. **Опишіть процедуру якісного аналізу результатів експериментів** спланованих вами на попередньому занятті (ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4; завдання 1-5). Змодельуйте отримані дані та спробуйте скористатися одним з типів якісного аналізу. Наприклад побудуйте типологію отриманих даних або класифікуйте їх запевною ознакою; також спробуйте описати окремі.

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Аналіз та інтерпретація результатів експериментів // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. — С. 85-89
2. Войскунский А.Е., Скрипкин С.В. Качественный анализ данных как инструмент научного исследования // Вестник Московского университета. Серия 14. — Психология. — 2001. — №2. — С. 93-109

Додаткова література

1. Стратегия и методы качественного анализа данных В.А.Ядов // Социология: 4М. — 1991. — Т.1. — № 1 С. 14-31.
2. Соколова Е.Т., Бурлакова Н.С. К обоснованию метода диалогического анализа случая // Вопросы психологии. — 1997. — № 2. — С. 62-75.

Контрольні запитання і завдання:

1. Які є типи якісного аналізу результатів психологічних досліджень?
2. Проаналізуйте інтерпретаційні методи у психологічному дослідженні.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 15. Наочно-графічне представлення результатів експерименту, узагальнення даних.

Мета: поглиблення знань студентів про особливості представлення висновків експериментального дослідження.

Професійна спрямованість: у процесі розв'язування професійних завдань експериментальними методами уміти представляти експериментальний звіт.

Зміст практичного заняття

1. Тестова перевірка володіння інформацією з основних питань, винесених на практичне заняття (1 можлива оцінка).
2. Аналіз звітів за результатами експерименту на предмет структурно-змістового наповнення (1 можлива оцінка).

Питання до практичного заняття

1. **Структура та оформлення наукового звіту.** Основні вимоги до мови наукового звіту. Загальні вимоги до оформлення наукового звіту. Типова структура звіту за результатами наукового дослідження. Оформлення посилань у науковому звіті.
2. **Вимоги до виступів з представлення результатів наукового дослідження.** Загальні вимоги до мовлення доповідача. Структура виступу з представлення результатів наукового дослідження.

Завдання для самостійної роботи

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом основних понять	0,5 годин
Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	2,5 години

1. **Ознайомтесь зі змістом основних понять:** науковий стиль, науково-популярний стиль, науковий звіт, теза, стаття, монографія, пряме цитування, непряме цитування, список використаних джерел, посилання.
2. **Продумайте процедуру унаочнення дослідницьких даних** отриманих в експериментах спланованих вами на попередньому занятті (ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3.1.; завдання 1-5). Використовуючи змодельовані дані згрупуйте їх у таблиці, побудуйте кілька графіків, гістограм, діаграм.

Література

Основна література

1. Горбунова В.В. Представлення результатів експериментів // Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. — Житомир, 2006. — С. 88-89
2. Дружинин В.Н. Правила підготовки рукописи // Дружинин В.Н. Експериментальна психологія. — СПб.: Питер, 2001. — С. 301-302.
3. Музика О.Л. Структура та оформлення курсової роботи // Музика О.Л. Курсові роботи з психології: навчально-методичний посібник. — Житомир, 1999. — С. 7-15.

Додаткова література

1. Гудвин Дж. Представление результатов психологических исследований // Исследование в психологии. — СПб.: Питер, 2004. — С. 458-474.

2. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Документальное оформление результатов исследования // Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология: практический курс. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – С. 221-245.
3. Фурман А. Принцип подвійної фундаментальності в оформленні результатів дослідження // Психологія і суспільство. – №1, 2003. – С. 133-134.

Контрольні запитання і завдання:

1. Які є основні вимоги до структури та оформлення наукового звіту?
2. Назвіть основні вимоги до виступів з представлення результатів наукового дослідження.

ЛАБОРАТОРНИЙ КУРС

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ 6. Обробка та аналіз результатів психологічних експериментів

Мета: формування навиків у студентів здійснювати кількісний та якісний аналіз у експериментальному дослідженні.

Професійна спрямованість: формування навиків формулювати науково обґрунтовані висновки щодо результатів експериментального дослідження.

Зміст лабораторного заняття:

1. Проведення експериментального дослідження.
2. Обробка результатів експериментальних досліджень (*1 можлива оцінка*):
 - кількісний аналіз результатів експериментального дослідження;
 - перевірка статистичної значимості отриманих результатів;
 - комп'ютерна обробка результатів експериментального дослідження;
 - наочно-графічне представлення результатів експериментального дослідження;
 - якісний аналіз результатів експериментального дослідження;
 - інтерпретація результатів експериментального дослідження;
 - формулювання висновків експериментального дослідження.
3. Надання психологічної допомоги.

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Ознайомлення зі змістом основних понять	1 година
Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	3 години

Завдання, які необхідно виконати в ході лабораторного заняття:

1. Обробка результатів психологічного експерименту:
 - Систематизуйте сирі дані, отримані в ході експерименту, у вигляді таблиць та в інший зручний спосіб.
 - Пове́діть кількісний аналіз результатів експерименту. При аналізі користуйтеся комп'ютером (здійсніть підрахунки у програмах Microsoft Excel, Statistica тощо).
 - Представте отримані результати у вигляді таблиць та графіків.
 - Проведіть якісний аналіз результатів експериментального дослідження;
 - Здійсніть інтерпретацію даних отриманих в ході експерименту на основі узагальнення результатів якісного та кількісного аналізу;
 - сформулюйте висновки за результатами експериментального дослідження.
2. Надання психологічної допомоги.

<p>3.3. Надання психологічної допомоги (консультативна бесіда, психотерапевтична робота, тренінгове заняття, розвиваюче заняття, навчаючий експеримент, інші ситуації практичної роботи)</p>	<p>Правильність застосування психологічних технік та методик з дотриманням конкретних вимог, обґрунтованих та описаних їх авторами. Обґрунтованість вибору додаткових технік та методик (якщо такий вибір був). Дотримання принципів професійної етики.</p> <p><i>Обґрунтування вибору додаткової техніки або процедури (якщо такий був).</i> <i>Опис процесу надання допомоги.</i></p>
---	---

3. Здійсніть аналіз правильності та повноти виконаних Вами завдань та побудуйте (в разі необхідності) програму саморозвитку (відповідно до пункту V алгоритму роботи над професійно-орієнтованим завданням).

Навчально-професійні вміння	Складові навчально-професійних умінь (субуміння, дії та операції)	Самооцінка навчально-професійних умінь					Оцінка групи	Професійно-важливі якості (властивості особистості)	Самооцінка професійно-важливих якостей	Як референти і особи оцінили б мої професійно-важливі якості					Оцінка групи
		викладач	одногрупники		інша особа	викладач				одногрупники		інша особа			
			+	-						+	-				
Аналізувати та інтерпретувати отримані дані	використовувати кількісні методи аналізу даних							синтетичність мислення							
	користуватися комп'ютерними і статистичними програмами							зібраність							
	робити якісний аналіз отриманих даних (типологізація, психологічна казуїстика)							педантичність							
	тлумачити отримані дані, застосовуючи методи інтерпретації							наукова чесність							
	робити психологічні прогнози							правдивість							

Надавати психологічну допомогу	<i>визначати мету психологічної допомоги та зіставляти її з очікуваннями клієнта</i>																				
	<i>спонукати клієнта до використання особистісних ресурсів</i>																				
	<i>володіти обов'язковим мінімальним набором психологічних вправ та технік</i>																				
	<i>використовувати апробовані техніки надання психологічної допомоги</i>																				

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи:

Планування експериментального дослідження	4 години
---	----------

Контрольні запитання і завдання:

1. Провести експериментальне дослідження.
2. Здійснити обробку результатів експериментальних дослідження.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ 6. Представлення результатів експерименту

Мета: формування навиків у студентів представляти висновки експериментального дослідження.

Професійна спрямованість: формування навиків у студентів представляти експериментальний звіт.

Зміст лабораторного заняття:

1. Планування експериментальних досліджень (*1 можлива оцінка*):
 - підготовка звіту за результатами експериментального дослідження;
 - підготовка усного виступу за результатами експериментального дослідження;
 - підготовка презентації у Power Point за результатами експериментального дослідження.

Завдання, які необхідно виконати в ході лабораторного заняття:

1. Представлення результатів експериментів:
 - за результатами дослідження складіть повний звіт (див. вимоги до письмових звітів);

- підготуйте виступ за результатами експериментального дослідження Регламент виступу – 5 хвилин (див. вимоги до усних доповідей);
- за результатами дослідження підготуйте презентацію у Power Point (за бажанням).

IV. ЗВІТНО-ПІДСУМКОВИЙ ЕТАП

<p>4.1. Представлення результатів людині, яка звернулася із запитом (висновок за результатами дослідження, підсумкова консультативна бесіда, звіт за результатами тренінгової роботи, виступ на батьківських зборах, перед виробничим колективом, інші варіанти представлення результатів)</p>	<p>Правильність та обґрунтованість висновків. Якість оформлення звіту, повідомлення, діагностичного висновку тощо. Узгодження очікувань (пункт 1.2.) і отриманих результатів.</p> <p><i>Діалогічне представлення результатів роботи замовнику чи клієнту з використанням табличних, графічних, відео матеріалів тощо.</i></p>
---	---

2. Здійсніть аналіз правильності та повноти виконаних Вами завдань та побудуйте (в разі необхідності) програму саморозвитку (відповідно до пункту V алгоритму роботи над професійно-орієнтованим завданням).

Навчально-професійні вміння	Складові навчально-професійних умінь (субуміння, дії та операції)	Самооцінка навчально-професійних умінь			Як референти і особи оцінили б мої вміння			Оцінка групи	Професійно-важливі якості (властивості особистості)	Самооцінка професійно-важливих якостей			Оцінка групи	Як референти і особи оцінили б мої професійно-важливі якості
		викладач	одногрупники		інша особа	викладач	одногрупники			інша особа				
			+	-			+				-			
Представляють результати роботи	<i>представляти результати дослідження за допомогою Power Point, Excel тощо</i>								<i>толерантність</i>					
	<i>оцінювати рівень розуміння клієнтом інформації</i>								<i>оперативність</i>					
	<i>коректно повідомляти результати роботи</i>								<i>впевненість</i>					
	<i>наголошувати на важливій для розв'язання проблеми інформації</i>								<i>відповідальність</i>					

	<i>порівнювати та узгоджувати результати роботи з очікуваннями</i>							<i>тактовність</i>						
	<i>розробляти з клієнтом програму подальших дій, в тому числі й з саморозвитку</i>													

Контрольні запитання і завдання:

1. Підготуйте звіт за результатами експериментального дослідження.
2. Підготуйте усний виступ за результатами експериментального дослідження.
3. Підготуйте презентацію у Power Point за результатами експериментального дослідження.

ТЕМА ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 6. ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРІВ У ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Питання для самостійного опрацювання

1. Використання комп'ютеру для фіксування та обробки експериментальних даних. Текстовий редактор Microsoft Word, табличний редактор Microsoft Excel, пакет програм Statistica.
2. Використання комп'ютеру для представлення результатів експерименту. Текстовий редактор Microsoft Word, табличний редактор Microsoft Excel, редактор презентацій Power Point

Ліміт часу на виконання завдань для самостійної роботи

Опрацювання літератури та виконання завдань до заняття	5 годин
--	---------

Список літератури для опрацювання

1. “Искусственный интеллект” и психология / Под ред. О.К. Тихомирова. – М.: Наука, 1976. – 344 с.
2. Мартин Д. Психологические эксперименты: Секреты механизмов психики. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2002. – 480 с.
3. Кессел П. Microsoft Windows 2000 Professional. Энциклопедия пользователя. – СПб: ООО “ДиаСофтЮП”, 2002. – 832 с.
4. Клименко Н. Эффективный самоучитель работы на ПК. – СПб: ООО “ДиаСофтЮП”, 2002. – 672 с.
5. Нортон П. Работа на персональном компьютере. Самоучитель. . – СПб: ООО “ДиаСофтЮП”, 2002. – 584 с.
6. Чуприн К. Эффективный самоучитель работы в Windows XP Profesional. – СПб: ООО “ДиаСофтЮП”, 2002. – 336 с.
7. Кишик А.Н. Word 2002. Эффективный самоучитель. – СПб: ООО “ДиаСофтЮП”, 2002. – 256 с.
8. Кишик А.Н. Excel 2002. Эффективный самоучитель. – СПб: ООО “ДиаСофтЮП”, 2002. – 240 с
9. Климчук В.О., Музика О.О. Методи математичної статистики у психології: Методичний посібник. – Житомир: ЖДПУ, 2003. – 74с.
10. Інші електронні та текстові підручники і довідники з Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft PowerPoint, Microsoft Access, Statistica.

ЗАВДАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ МОДУЛЬНОЇ РОБОТИ № 2

Тестові завдання

Розв'язання тестових завдань передбачає пошук правильної відповіді серед хибних.

Теоретичні завдання

Розв'язок теоретичного завдання – це правильна відповідь на поставлене питання, яка має бути викладеною стисло, структуровано і містити думку автора (як висновки, узагальнення, класифікації тощо).

1. **Класифікація методів психологічного дослідження.** За етапами наукового дослідження. На основі способу взаємодії дослідника і предмета дослідження. За дослідницькою метою
2. **Біографічний метод у психологічному дослідженні.** Підходи до розуміння біографічного методу. Процедура вчущання (за І.П. Манохою). Процедура каузометрії (за Є.І. Головахою, О.О. Кроніком)
3. **Бесіда, інтерв'ю та анкетування у психологічному дослідженні.** Правила формулювання питань у бесіді та інтерв'ю. Види питань за структурою потенційної відповіді. Види питань за побудовою
4. **Спостереження як метод дослідження та базовий метод виміру експериментального ефекту.** Класифікація видів психологічного спостереження. Процедура спостереження. Протокол спостереження.
5. **Аналіз продуктів діяльності.** Види дослідницького матеріалу (продуктів діяльності). Етапи аналізу продуктів діяльності.
6. **Поняття про експериментальні та кореляційні плани.** Специфіка кореляційного дослідження, відмінність від експерименту.
7. **Планування кореляційних досліджень.** Основні типи (плани) кореляційних досліджень. Залежність типу коефіцієнта кореляції від способу вимірювання
8. **Поняття про стандартизовані опитувальники та тести.** Особливості побудови, діапазон використання. Основні вимоги до стандартизованих психологічних методик.
9. **Поняття про психологічний експеримент.** Характерні риси експериментальних досліджень. Умови висновку про причинно-наслідковий зв'язок.
10. **Типологія психологічного експерименту.** Лабораторний та природний експерименти. Формуючий та констатуючий експерименти. Реальний та ідеальний експерименти, "експеримент повної відповідності".
11. **Структура психологічного експерименту.** Залежна змінна в експерименті. Незалежна змінна в експерименті. Поняття про експериментальну гіпотезу.
12. **Поняття про валідність експерименту.** Типологія валідності експерименту. Фактори, що загрожують валідності експерименту.
13. **Поняття про факт та артефакт у експерименті.** Контроль в експерименті як запобігання артефактам. Контроль суб'єктивних впливів. Контроль ефекту послідовності. Контроль константності умов. Контроль еквівалентності груп.
14. **Експериментальні дослідження в загальній психології та психофізіології.** Етапи розвитку експерименту в психології та психофізіології. Особливості експериментальних досліджень в загальній психології та психофізіології
15. **Експериментальні дослідження розвитку людини.** Методи організації експериментальних досліджень розвитку людини. Форми прикладного дослідження в психології розвитку. Особливості експериментальних досліджень у віковій психології.
16. **Роль експерименту у медичній психології, психотерапії та консультуванні.** Особливості патопсихологічного експерименту. Специфіка незалежних змінних в експериментах у сфері психотерапії та консультування. Плани експериментальних досліджень ефективності терапевтичних засобів. Особливості експериментальних досліджень у патопсихології психотерапії та психологічному консультуванні
17. **Експеримент в соціальній психології.** Основні види експериментів в соціальній психології. Специфіка польових та лабораторних експериментів в соціальній психології

18. **Класичні соціально-психологічні експерименти.** Експериментальне вивчення міжгрупових стосунків. Експерименти з вивчення впливу групи на особу. Експерименти з вивчення феноменів особистісного впливу та міжособистісної взаємодії
19. **Поняття про стратегії та плани експериментального дослідження.** Констатуюча стратегія. Формуюча стратегія. Стратегія зіставлення. Класифікація планів експериментального дослідження.
20. **Поняття про внутрішньогрупові та міжгрупові експериментальні плани.** Переваги та недоліки планів кожного з видів.
21. **Експериментальні плани за ступенем контролю валідності.** Доекспериментальні плани. Плани істинних експериментів. Квазіекспериментальні плани. Плани ex-post-facto.
22. **Плани з однією незалежною змінною.** Дворівневі та багаторівневі експериментальні плани з однією незалежною змінною.
23. **Факторні плани в психологічному експерименті.** Представлення факторних планів. Взаємодія незалежних змінних у факторному експерименті.
24. **Поняття про дослідницьку програму.** Завдання дослідницької програми. Структура дослідницької (експериментальної) програми.
25. **Постановка та теоретичний аналіз проблеми експериментального дослідження.** Джерела дослідницьких ідей. Етапи теоретичного аналізу проблеми та їх реалізація у дослідницькій програмі. Створення авторської моделі досліджуваного явища
26. **Планування експерименту.** Вибір змінних та формулювання експериментальних гіпотез. Вибір стратегії та плану. Вибір і обґрунтування методів виміру експериментального ефекту. Розробка протоколу експерименту.
27. **Аналіз експерименту.** Деонтологічний аналіз дослідження. Аналіз часових витрат, матеріальної бази та інших ресурсів.
28. **Поняття про плани з малим N.** Причини використання та сфера застосування планів з малим N. Схеми планів з малим N. Специфіка контролю у планах з малим N.
29. **Поняття про кількісний аналіз.** Типи аналізу. Статистична обробка експериментальних даних.
30. **Поняття про якісний аналіз та інтерпретацію результатів експериментальних досліджень.** Типи якісного аналізу результатів психологічних досліджень. Інтерпретаційні методи у психологічному дослідженні. Загальна схема інтерпретації результатів експериментів.
31. **Узагальнення результатів дослідження, формулювання висновків.** Типи висновків наукового дослідження. Проблема недостовірності (артефактності) висновків наукового дослідження. Послідовність формулювання висновків наукового дослідження.
32. **Структура та оформлення наукового звіту.** Основні вимоги до мови наукового звіту. Загальні вимоги до оформлення наукового звіту. Типова структура звіту за результатами наукового дослідження. Оформлення посилань у науковому звіті.
33. **Вимоги до виступів з представлення результатів наукового дослідження.** Загальні вимоги до мовлення доповідача. Структура виступу з представлення результатів наукового дослідження

Практичні завдання

Практичне завдання до другого модулю передбачає структурно-методологічний аналіз психологічних експериментів та планування кореляційних досліджень на задану тему.

Приклад практичного завдання. Вкажіть залежну та незалежну змінні (рівні прояву НЗ); опишіть процедури контролю валідності. Запропонуйте додаткові процедури контролю. Експеримент з вивчення впливу на самопочуття людини можливості контролювати ситуацію, проводився у будинку для людей літнього віку. У експерименті брали участь мешканці 4-го поверху – 8 чоловіків та 39 жінок (група А) та другого поверху – 9 чоловіків і 35 жінок (група Б). Учасникам групи А повідомили, що вони можуть самі планувати свій час.

Їм запропонували обладнати кімнату на свій смак, дозволили самостійно обирати час зустрічей з рідними та час перегляду кінофільмів і новин. Учасників групи Б також ознайомили із умовами проживання у будинку: кімнати мають стандартний набір меблів та зручностей, час відвідин родичів та перегляду телевізійних передач визначається розпорядком закладу і відповідає режиму.

Професійно-орієнтоване завдання

Професійно-орієнтоване завдання до третього модулю є комплексним за своїм характером і полягає у плануванні, проведенні та обробці результатів власного експериментального дослідження. Проведена робота має бути представлена у вигляді звіту (див. вимоги до письмових звітів) та прилюдного захисту власного експерименту (див. вимоги до усних виступів).

ВИМОГИ ДО ЕКЗАМЕНУ

Умови допуску до екзамену

Виконано професійно-орієнтоване завдання (сплановано, проведено і оброблено результати власного експериментального дослідження).

Структура екзаменаційного білету

- I. Тестове завдання (максимальна кількість балів - 10).
- II. Теоретичне завдання (максимальна кількість балів - 20).
- III. Практичне завдання (максимальна кількість балів - 30).
- IV. Професійно-орієнтоване завдання (максимальна кількість балів – 40).

Тестові завдання

Розв'язання тестових завдань передбачає пошук правильної відповіді серед хибних.

Приклад тестового завдання (оберіть правильну відповідь):

Дослідник планує провести міжгруповий факторний експеримент за схемою 3*3. Жоден вплив не редукується. Який з методів представлення факторних експериментів найдоцільніший?

- a. табличний
- b. латинського квадрату
- c. греко-латинського квадрату
- г. представлення даних неможливе жодним методом

Теоретичні завдання

Розв'язок теоретичного завдання – це правильна відповідь на поставлене питання, яка має бути викладеною стисло, структуровано і містити думку автора (як висновки, узагальнення, класифікації тощо).

1. **Предмет та завдання експериментальної психології.** Розвиток уявлень про предмет експериментальної психології. Підходи до розуміння предмету експериментальної психології. Завдання експериментальної психології як науки.
2. **Розвиток експериментальних досліджень в психології на початку ХХ ст.** Становлення експериментальної психології як самостійної науки. Психологічні дослідження в перших спеціалізованих експериментальних лабораторіях (В. Вундт, Г. Еббінгауз, І.М Сеченов, В.М. Бехтерев, М.М. Ланге, Г.І. Челпанов).
3. **Експериментальні дослідження класиків української психології** (В.О. Запорожець, П.Я. Гальперин, П. І. Зінченко, Д.Г. Ельконін).
4. **Поняття про наукове мислення.** Наукове знання, його специфіка. Відмінність наукового та побутового пізнання.
5. **Поняття про методологію науки.** Рівні методології науки. Функції та завдання методології.
6. **Методологічні принципи експериментальної психології.** Необхідність методологічного обґрунтування психологічного дослідження.
7. **Психофізіологія як емпірична база психологічних досліджень.** Експериментальне вивчення проблем психофізики (Е. Вебер, Г. Фехнер). Психофізіологічні лабораторні експерименти (Г. Гельмгольц, Е. Пфлюгер).
8. **Внесок біології, генетики, математики та інших наук у розвиток експериментальної психології** (Ч. Дарвін, Ф. Гальтон, К. Пірсон, Ч. Спірмен, І. Павлов)
9. **Поняття про наукове дослідження.** Структура та типологія наукового дослідження. Етапи наукового дослідження.
10. **Поняття про наукову проблему.** Базові характеристики наукової проблеми. Типи проблем. Джерела наукових проблем.
11. **Теорія як реконструкція реальності.** Структура, види та рівні теорій.
12. **Гіпотеза наукового дослідження.** Вимоги до наукових гіпотез. Розвиток гіпотез в

науковому дослідженні. Типологія гіпотез.

13. **Етичні засади психологічних досліджень.** Кодекси етики. Діяльність психологічних об'єднань з контролю порушення нормативів дослідництва. Деонтологічний аналіз досліджень.
14. **Згода на участь у психологічному дослідженні.** Вимоги до згоди на участь в психологічному дослідженні. Структура та функції згоди.
15. **Правове регулювання психологічних досліджень.** Зв'язок етики та права. Можливості законодавства України в захисті прав учасників дослідження та дослідників.
16. **Експериментатор: його особистість і діяльність.** Типологія особистості вченого. Ефект Пігмаліона та його прояви.
17. **Особистість учасника та ситуація психологічного дослідження.** Типологія учасників експерименту. Вплив особистості учасників на результати експерименту.
18. **Суб'єктний підхід до психологічного дослідження.** Суб'єктивні фактори експериментальної взаємодії.
19. **Поняття про психологічний експеримент.** Характерні риси експериментальних досліджень. Умови висновку про причинно-наслідковий зв'язок.
20. **Типологія психологічного експерименту.** Лабораторний та природний експерименти. Формуючий та констатуючий експерименти. Реальний та ідеальний експерименти, "експеримент повної відповідності".
21. **Структура психологічного експерименту.** Залежна змінна в експерименті. Незалежна змінна в експерименті. Поняття про експериментальну гіпотезу.
22. **Поняття про валідність експерименту.** Типологія валідності експерименту. Фактори, що загрожують валідності експерименту.
23. **Поняття про факт та артефакт у експерименті.** Контроль в експерименті як запобігання артефактам. Контроль суб'єктивних впливів. Контроль ефекту послідовності. Контроль константності умов. Контроль еквівалентності груп.
24. **Експериментальні дослідження в загальній психології та психофізіології.** Етапи розвитку експерименту в психології та психофізіології. Особливості експериментальних досліджень в загальній психології та психофізіології
25. **Експериментальні дослідження розвитку людини.** Методи організації експериментальних досліджень розвитку людини. Форми прикладного дослідження в психології розвитку. Особливості експериментальних досліджень у віковій психології.
26. **Роль експерименту у медичній психології, психотерапії та консультуванні.** Особливості патопсихологічного експерименту. Специфіка незалежних змінних в експериментах у сфері психотерапії та консультування. Плани експериментальних досліджень ефективності терапевтичних засобів. Особливості експериментальних досліджень у патопсихології психотерапії та психологічному консультуванні
27. **Експеримент в соціальній психології.** Основні види експериментів в соціальній психології. Специфіка польових та лабораторних експериментів в соціальній психології
28. **Класичні соціально-психологічні експерименти.** Експериментальне вивчення міжгрупових стосунків. Експерименти з вивчення впливу групи на особу. Експерименти з вивчення феноменів особистісного впливу та міжособистісної взаємодії
29. **Класифікація методів психологічного дослідження.** За етапами наукового дослідження. На основі способу взаємодії дослідника і предмета дослідження. За дослідницькою метою
30. **Біографічний метод у психологічному дослідженні.** Підходи до розуміння біографічного методу. Процедура вчування (за І.П. Манохою). Процедура каузометричного дослідження (за Є.І. Головахою, О.О. Кроніком)
31. **Бесіда, інтерв'ю та анкетування у психологічному дослідженні.** Правила формулювання питань у бесіді, інтерв'ю та анкеті. Види питань за структурою потенційної відповіді. Види питань за особливостями побудови
32. **Спостереження як метод дослідження та базовий метод виміру експериментального ефекту.** Класифікація видів психологічного спостереження. Процедура спостереження.

Протокол спостереження.

33. **Аналіз продуктів діяльності.** Види дослідницького матеріалу (продуктів діяльності). Етапи аналізу продуктів діяльності.
34. **Поняття про експериментальні та кореляційні дослідницькі плани.** Специфіка кореляційного дослідження, його відмінність від експерименту.
35. **Планування кореляційних досліджень.** Основні типи (плани) кореляційних досліджень. Залежність типу коефіцієнта кореляції від способу вимірювання
36. **Поняття про стандартизовані опитувальники та тести.** Особливості побудови, діапазон використання. Основні вимоги до стандартизованих психологічних методик.
37. **Поняття про стратегії та плани експериментального дослідження.** Констатуюча стратегія. Формуюча стратегія. Стратегія зіставлення. Класифікація планів експериментального дослідження.
38. **Поняття про внутрішньогрупові та міжгрупові експериментальні плани.** Переваги та недоліки планів кожного з видів.
39. **Експериментальні плани за ступенем контролю валідності.** Доекспериментальні плани. Плани істинних експериментів. Квазіекспериментальні плани. Плани ex-post-facto.
40. **Плани з однією незалежною змінною.** Дворівневі та багаторівневі експериментальні плани з однією незалежною змінною.
41. **Факторні плани в психологічному експерименті.** Представлення факторних планів. Взаємодія незалежних змінних у факторному експерименті.
42. **Поняття про дослідницьку програму.** Завдання дослідницької програми. Структура дослідницької (експериментальної) програми.
43. **Постановка та теоретичний аналіз проблеми експериментального дослідження.** Джерела дослідницьких ідей. Етапи теоретичного аналізу проблеми та їх реалізація у дослідницькій програмі. Створення авторської моделі досліджуваного явища
44. **Планування експерименту.** Вибір змінних та формулювання експериментальних гіпотез. Вибір стратегії та плану. Вибір і обґрунтування методів виміру експериментального ефекту. Розробка протоколу експерименту.
45. **Аналіз експерименту.** Деонтологічний аналіз дослідження. Аналіз часових витрат, матеріальної бази та інших ресурсів.
46. **Поняття про плани з малим N.** Причини використання та сфера застосування планів з малим N. Схеми планів з малим N. **Поняття про кількісний аналіз.** Типи аналізу. Статистична обробка експериментальних даних.
47. **Поняття про якісний аналіз та інтерпретацію результатів експериментальних досліджень.** Типи якісного аналізу результатів психологічних досліджень. Інтерпретаційні методи у психологічному дослідженні. Загальна схема інтерпретації результатів експериментів.
48. **Узагальнення результатів дослідження, формулювання висновків.** Типи висновків наукового дослідження. Проблема недостовірності (артефактності) висновків наукового дослідження. Послідовність формулювання висновків наукового дослідження.
49. **Структура та оформлення наукового звіту.** Основні вимоги до мови наукового звіту. Загальні вимоги до оформлення наукового звіту. Типова структура звіту за результатами наукового дослідження. Оформлення посилань у науковому звіті.
50. **Вимоги до виступів з представлення результатів наукового дослідження.** Загальні вимоги до мовлення доповідача. Структура виступу з представлення результатів наукового дослідження

Практичні завдання

Екзаменаційний білет містить практичні завдання, подібні до яких студенти вирішували під час аудиторних занять.

Модуль 1. Практичне завдання до першого модулю передбачає визначення того, чи є психологічне дослідження експериментальним та формулювання наукових проблем та розробку структури наукового дослідження..

Приклад практичного завдання (визначте чи є дослідження експериментальним, обґрунтуйте свою думку):

Дослідник вивчає вплив швидкості читання лекцій викладачами на уважність студентів. Для цього в одній студентській групі, з одного предмету, одним і тим самим викладачем читаються лекції з різною швидкістю. Кожного разу за допомогою спостереження вимірюється уважність студентів.

Приклад практичного завдання (на основі однієї з побутових (наївних) проблем сформулюйте наукову проблему, таку, яка може призвести до цікавого наукового дослідження; виокремте об'єкт, предмет, гіпотезу та можливі методи)

- Що таке правда?
- Як зрозуміти маленьку дитину?
- Чи є в конфлікті щось позитивне?

Модуль 2. Практичне завдання до другого модулю передбачає планування кореляційних досліджень на задану тему та структурно-методологічний аналіз психологічних експериментів.

Приклад практичного завдання (на основі однієї з наукових проблем сплануйте кореляційне дослідження, сформулюйте гіпотезу, вкажіть змінні зв'язок між якими має бути встановлений, опишіть процедури виміру змінних, вкажіть коефіцієнт кореляції, який може бути використаний у дослідженні).

- Проблема виховання в сучасній сім'ї: мати чи няня.
- Зв'язок успішності у навчанні із соціометричним статусом дитини у класі.
- Залежність інтенсивності сексуального життя партнерів від відчуття щастя у шлюбі.

Приклад практичного завдання (проаналізуйте психологічний експеримент, виділіть залежну та незалежну змінну (рівні прояву НЗ), сформулюйте експериментальну гіпотезу)

Експеримент з вивчення впливу на самопочуття людини можливості контролювати ситуацію, проводився у будинку для людей похилого віку. У експерименті брали участь мешканці 4-го поверху – 8 чоловіків та 39 жінок (група А) та другого поверху – 9 чоловіків і 35 жінок (група Б). Учасникам групи А повідомили, що вони можуть самі планувати свій час. Їм запропонували обладнати кімнату на свій смак, дозволили самостійно обирати час зустрічей з рідними та час перегляду кінофільмів і новин. Учасників групи Б також ознайомили із умовами проживання у будинку: кімнати мають стандартний набір меблів та зручностей, час відвідин родичів та перегляду телевізійних передач визначається розпорядком закладу і відповідає режиму (за Хок Р. 40 дослідований, которые потрясли психологию. Секреты выдающихся экспериментов. – СПб.: "Прайм-Евроник", 2003. – 416 с.).

Модуль 3. Практичне завдання до третього модулю передбачає самостійне планування психологічних експериментів.

Приклад практичного завдання (на основі однієї з наукових проблем сплануйте експеримент: сформулюйте гіпотезу, вкажіть залежну та незалежну змінні (рівні прояву НЗ), опишіть експериментальну ситуацію, поетапно зазначте усю процедуру планування експерименту)

- Відвідування дошкільного виховного закладу як фактор ефективної адаптації дитини до шкільних умов
- Проблема професійної ідентифікації студентів, що навчаються за подвійними спеціальностями

- *Проблема ефективності методик психоаналітичної та гуманістичної психотерапії в роботі з посттравматичними станами*

Професійно-орієнтоване завдання

Професійно-орієнтоване завдання є комплексним за своїм характером і полягає у плануванні, проведенні та обробці результатів власного експериментального дослідження. Проведена робота має бути представлена у вигляді звіту (див. вимоги до письмових звітів) та прилюдного захисту власного експерименту (див. вимоги до усних виступів).

**КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ З КУРСУ
«ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ»**

Рівень	Бали за 100-бальною системою	Критерії оцінювання відповіді	
		Теоретичні знання	Вміння
Початковий рівень знань «2» (рецептивно-продуктивний)	0-25 балів	Студент за допомогою викладача розпізнає визначення основних термінів на побутовому рівні, однослівно („так” чи „ні”) відповідає на конкретні запитання.	Студент намагається відповідати, однак потребує постійної консультації та контролю з боку викладача. За допомогою викладача намагається пояснити з наукової точки зору явища оточуючої дійсності.
	26-49 балів	Студент за допомогою викладача однослівно відповідає на запитання, відтворює незначну частку питання в тому вигляді і в тій послідовності, у якій воно було розглянуте на лекції або консультації.	Студент вміє при постійному контролі і допомозі викладача визначити тему, до якої стосується наведений приклад прояву психічної діяльності особистості.
	50-59 балів	Студент з помилками характеризує окремі поняття та явища загальної психології. Володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.	Студент вміє при постійному контролі і допомозі викладача визначити тему та основні поняття, що пояснюють описане явище.
Середній рівень знань «3» (репродуктивний)	60-65 балів	Студент володіє матеріалом на початковому рівні, значну частину матеріалу відтворює на продуктивному рівні: за допомогою викладача відтворює словами, близькими до тексту лекції, визначення основних термінів, принципів; частково відтворює текст підручника; у процесі відповіді допускає окремі відозміни навчальної інформації; ілюструє відповіді прикладами, що були наведені на консультації.	Студент вміє з допомогою викладача визначити тему та основні поняття, що пояснюють описане явище та навести приклади методів та методик для його дослідження.
	66-70 балів	Студент за допомогою викладача дає правильне визначення окремих понять з області загальної психології; словесно описує явища та закономірності психічної діяльності людини, вказує на деякі їх властивості; відтворює всю тему або її основну частину, ілюструючи відповідь власними прикладами.	Студент вміє правильно перевести приклади психічної діяльності з „побутової” мови на мову наукових понять та термінів, визначити тему, основні поняття та закономірності, що пояснюють описане явище, підібрати декватні методи для його дослідження

Рівень	Бали за 100-бальною системою	Критерії оцінювання відповіді	
		Теоретичні знання	Вміння
			та описати їх результати.
	71-73 балів	Студент за допомогою викладача свідомо відтворює тему лекції, ілюструючи її власними прикладами; розкриває суть загальнопсихологічних процесів та явищ, допускаючи у відповідях незначні неточності; намагається співвіднести окремі психодіагностичні методики з їх груповими характеристиками; намагається застосувати окремі прийоми логічного мислення (порівняння, аналіз, висновки).	Студент вміє правильно перевести приклади психічної діяльності з „побутової” мови на мову наукових понять та термінів, визначити тему, основні поняття та закономірності, що пояснюють описане явище, підібрати декватні методи для його дослідження зробити якісний аналіз результатів дослідження та частково узагальнити результати.
<i>Достатній рівень знань «4» (конструктивно варіативний)</i>	74-80 балів	Студент без помилок відтворює зміст питання, наводячи власні приклади; правильно розкриває суть психодіагностичних понять.	Студент здатний дати психологічне пояснення прикладам загальнопсихологічних процесів та явищ, підібрати методи та провести дослідження, описати отримані результати. Самостійно навести приклади схожих явищ та дати їм узагальнююче пояснення.
	81-85 балів	Студент володіє навчальною інформацією, вміє зіставляти, узагальнювати та систематизувати інформацію під керівництвом викладача; аргументовано відповідає на поставлені запитання і намагається відстояти свою точку зору.	Студент здатний дати психологічне пояснення прикладам загальнопсихологічних процесів та явищ, підібрати методи та провести дослідження, описати отримані результати. Самостійно навести приклади схожих явищ та дати їм узагальнююче пояснення. При потребі звертаючись до викладача може визначити окремі шляхи корекції або розвитку описаного явища.
	86-90 балів	Студент вільно володіє вивченим обсягом навчального матеріалу, наводить аргументи на підтвердження своїх думок,	Студент здатний дати психологічне пояснення прикладам загальнопсихологічних процесів та

Рівень	Бали за 100-бальною системою	Критерії оцінювання відповіді	
		Теоретичні знання	Вміння
		використовуючи матеріали власних спостережень та проведених досліджень; може за допомогою викладача відповідати на питання, що потребують знання кількох тем.	явищ, підібрати методи та провести дослідження, описати отримані результати. Самостійно навести приклади схожих явищ та дати їм узагальнююче пояснення. При потребі звертаючись до викладача може визначити окремі шляхи корекції або розвитку описаного явища. При виконанні завдання може поєднувати знання з кількох тем.
<i>Високий рівень знань «5» (творчий)</i>	90-93 балів	Студент вільно володіє темою, має ґрунтовні психологічні знання; вільно відповідає на запитання, що потребують знання кількох тем; оцінює окремі нові факти, явища; судження логічні й достатньо обґрунтовані; узагальнює і систематизує матеріал у межах навчальної теми; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності.	Студент виявляє початкові творчі здібності: уміє працювати зі спеціальною літературою (наукові журнали тощо); знаходить джерела інформації та самостійно використовує їх відповідно до цілей, які поставив викладач, свою відповідь ілюструє схемами, прикладами з життя; проводить самоперевірку виконаної роботи; може з неповним обґрунтуванням пояснити виконання завдань підвищеного (комбінованого) рівня.
	94-97 балів	Студент вільно висловлює власні думки, визначає програму особистої пізнавальної діяльності, самостійно оцінює різноманітні психодіагностичні дослідження, висловлюючи особисту позицію щодо них; без допомоги викладача знаходить джерела інформації і використовує одержані відомості відповідно до мети та завдань власної пізнавальної діяльності.	Використовує набуті знання в нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує особисту життєву позицію, узгоджуючи її з загальнолюдськими цінностями.

Рівень	Бали за 100-бальною системою	Критерії оцінювання відповіді	
		Теоретичні знання	Вміння
	98-100 балів	Студент виявляє особливі творчі здібності, глибоко розуміє суть психічних процесів та явищ; подає ідеї згідно з вивченим матеріалом, робить творчо обґрунтовані висновки; вміє аналізувати і систематизувати матеріали власних досліджень; визначає порядок особистої навчальної діяльності, самостійно оцінює її результати. Активно займається науково-дослідною роботою.	Студент самостійно розвиває власні обдарування і нахили, вміє самостійно здобувати знання, формулювати психологічну проблему і визначити шляхи її розв'язання; вести дискусію з конкретного питання; проводити дослідження високої складності.

Семестровий контроль проводиться у формі **екзамену**. Підсумкова оцінка за навчальну дисципліну виставляється як *середнє арифметичне балів* за модульний контроль та балів, які студент отримав за написання екзаменаційної роботи (відповідно до *Положення про порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу в Житомирському державному університеті імені Івана Франка від 25.04.2014 р.*).

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ АМКР ТА ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Оцінка	Вимоги до знань, умінь та навичок студентів. Досягнення програмних результатів навчання
Тестові завдання (max – 10 балів)	
2,5 бали	Правильна відповідь на кожне тестове завдання
0 балів	Неправильна відповідь на тестове завдання
Теоретичне завдання (max – 20 балів)	
0-5 балів	Структурованість відповіді, наявність внутрішньої логіки у викладі матеріалу
0-5 балів	Повні та вичерпні визначення основних понять
0-5 балів	Опора на першоджерела, цитування основних ідей
0-5 балів	Повнота відповіді, аналіз усіх аспектів проблеми
Практичне завдання (max – 30 балів)	
0-10 балів	Повнота виконання завдання, дотримання усіх вимог
0-5 балів	Правильність та вичерпність формулювань
0-5 балів	Повні та чіткі визначення усіх понять
0-5 балів	Розгляд можливих альтернативних схем аналізу
0-5 балів	Обґрунтовані пояснення усіх міркувань
Професійно-орієнтоване завдання (max – 40 балів)	
0-5 балів	Звіт за результатами дослідження повний, структурований, виконаний з дотриманням вимог до структури, оформлення
0-10 балів	Обґрунтовано актуальність дослідження, усі структурно-методологічні елементи роботи (об'єкт, предмет роботи, залежна та незалежна змінні (рівні прояву), мета, гіпотеза, завдання, методи та процедура дослідження, його наукова новизна, практичне та теоретичне значення, умови забезпечення надійності та вірогідності результатів) сформульовані правильно та вичерпно
0-10 балів	Подано детальний опис методів та процедури дослідження, хід аналізу отриманих результатів, їх ґрунтовна інтерпретація
0-5 балів	Висновки відображують основні результати дослідження, сформульовані чітко та вичерпно
0-5 балів	Список використаних джерел подано в алфавітному порядку та оформлено відповідно до основних бібліографічних вимог
0-5 балів	Текст написаний грамотно з дотриманням усіх вимог наукового стилю сучасної української мови

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ “ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ”

Список основної літератури

1. Горбунова В.В. Экспериментальная психология в схемах і таблицях: Навчальний посібник. – Київ: Професіонал, 2007. – 238 с.
2. Готтсданкер Ф. Основы психологического эксперимента: Учеб. пособие: пер. с англ.– М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 464с.
3. Гудвин Дж. Исследование в психологии: методы и планирование. – СПб.: Питер, 2004. – 558 с.
4. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – 320 с.
5. Експериментальна психологія [Текст] : навч. посіб. / О. І. Галян, І. М. Галян. - К. : Академвидав, 2012. - 398 с.
6. Експериментальна психологія [Текст] : дидакт. тезаурус : навч. посіб. / С. Д. Максименко, Е. Л. Носенко ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. - К. : МАУП, 2002. - 127 с.
7. Експериментальна психологія [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / С. Д. Максименко, Е. Л. Носенко ; М-во освіти і науки України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. - К. : Центр учб. л-ри, 2008. - 359 с.
8. Зинченко В.П., Смирнов С.Д. Методологические вопросы психологии. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 128 с
9. Когнитивная и прикладная психология [Текст] / Т. П. Зинченко ; Рос. акад. образования, Моск. психол.-соц. ин-т. - М. : Моск. психол.-соц. ин-т ; Воронеж : НПО "МОДЭК", 2000. - 603 с.
10. Корнилова Т.В. Экспериментальна психология: Теория и методы: учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 381 с.
11. Курсові роботи з психології [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Олександр Музика. - 2-ге вид., переробл. і доповн. - Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. - 103 с.
12. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях. – СПб: “Социально-психологический центр”, 1996. – 392. с
13. Мартин Д. Психологические эксперименты. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2002. – 480 с.
14. Математичні методи в психології [Текст] : підручник / В. М. Руденко, Н. М. Руденко. - К. : Академвидав, 2009. - 383 с.
15. Математичні методи у психології [Текст] : навч. посіб. / В. О. Климчук ; рец.: Н. В. Хазратова, М. М. Заброцький, О. Є. Івашко ; Житомир. держ. пед. ун-т ім. І. Франка, Соц.-психол. ф-т. - К. : Освіта України, 2009. - 280 с.
16. Наблюдение и эксперимент в психологии [Текст] : учеб. пособие / В. В. Никандров ; Ин-т биологии и психологии человека. - СПб. : Речь, 2002. - 103 с.
17. Професійно-орієнтовані завдання з психології [Текст] : навч. посіб. / В. В. Горбунова [та ін.] ; за ред. О. Л. Музики ; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка, Соц.-психол. ф-т, Каф. соц. та практ. психології. - [3-є вид., переробл. і допов.]. - Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. - 565, [1] с.
18. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології: навчально-методичний посібник. – К.: Ніка-Центр, 2003. – 204 с.
19. Солсо Р.Л., Джонсон Х.Х., Бил М.К. Экспериментальная психология: практический курс. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 528 с.
20. Фресс П., Пиаже Ж. Экспериментальная психология. – М.: Прогресс, 1966. – 280 с.
21. Эксперимент и квазиэксперимент в психологии: Учебное пособие / Под. ред. Т.В. Корниловой. – СПб.: Питер, 2004. – 254 с.
22. Экспериментальная психология [Текст] : учеб. для студентов высш. учеб. заведений / В. Н. Дружинин. - 2-е изд., доп. - СПб. ; М. ; Харьков : Питер, 2007. - 318 с.
23. Экспериментальная психология [Текст] : практикум : учеб. пособие / ред.: С. Д. Смирнов,

Т. В. Корнилова. - М. : Аспект Пресс, 2002. - 382, [1] с. : граф., рис., табл. - Библиогр.: с. 381-383.

24. Экспериментальная психология. Теория и методы [Текст] : учеб. для студентов высш. учеб. заведений / Т. В. Корнилова. - М. : Аспект Пресс, 2002. - 381, [1] с.

Список додаткової літератури

25. Ананьев Б.Г. Методология психологического исследования. – СПб.: Международная Академия психологических наук, 1994. – 24 с.
26. Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 416 с.
27. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии: Информ.-метод. материалы к курсу "Общая психология". – М.: Просвещение, 1986. – 272 с.
28. Гильбух Ю.З. Проблема валидности эксперимента в психологии // Психол. журн. – 1987. – Т.8. – №4. – С. 117-126.
29. Гласс Дж., Стенли Дж. Статистические методы в педагогике и психологии. – М., 1976. – 495 с.
30. Головаха Е.И., Кроник А.А. Психологическое время личности. – К.: Наукова думка, 1984. – 207 с.
31. Горбунова В.В. Етичні та правові аспекти психологічних досліджень // Практична психологія та соціальна робота. – №3. – 2005. – С.18-23.
32. Джуэлл Л. Индустриально-организационная психология. Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2001. – 720 с.
33. Дзуки Е. Введение в методологию социально-психологического исследования. – Милан-Новосибирск: Миланский католический университет, 1997. – 71 с.
34. Зейгарник Б.В. Патопсихология. – Изд-во Моск. ун-та, 1986. – 288с.
35. История становления и развития экспериментально-психологических исследований в России / Под. ред. Б.Ф. Ломова. – М.: Наука, 1990. – 213 с.
36. Клиническая психология / Под ред. М. Перре, У. Бауманна. – СПб.: Питер, 2003. – 1312 с.
37. Крайг Г. Психология развития. – СПб.: "Питер", 2000. – 992 с.
38. Кузьмин Е.С. Основы социальной психологии. – Л.: Изд-во ЛОЛГУ, 1967. – 173 с.
39. Мацько Л.І., Сидоренко О.М. Українська мова. – Навч. посібник. – К.: Либідь, 19992. – 208 с.
40. Миллер С. Психология развития: методы исследования. – СПб.: Питер, 2002. – 464 с.
41. Мошкова Б.Ю. Биографический метод и проблема личности ученого // Вопросы психологии.– 1994. – № 2. – С. 131-141.
42. Обозов Н.Н. Психологическое исследование и консультирование. – СПб.: МАПН, 1994. – 55 с.
43. Общая психодиагностика / Под. ред. Бодалева А.А., Столина В.В. – М.: МГУ, 1987. – 304 с.
44. Основы психології: Підручник / за заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – К.: Либідь, 1999. – 632 с.
45. Панина Н.В. Технологии социологического исследования. – К.: Институт социологии НАН Украины, 1998. – 280 с.
46. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии: Учеб. Пособие. // Под общей ред. Крылова А.А., Маничева С.А. – СПб.: Питер, 2000. – 560 с.
47. Психология. Словарь / Под. общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошеского. – 2-е изд. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
48. Роговин М.С. Метод наблюдения и деятельность наблюдателя // Вопр. филос. – 1988. – №7. – С. 93-104.
49. Рубахин В.Ф., Рябов В.Б. Вопросы формализованного описания лабораторного психологического эксперимента // Психол. журн. – 1983. – Т.4. – №2. – С. 126-141.
50. Рубинштейн С.Я. Экспериментальные методики патопсихологии и опыт применения их в клинике. – М.: Апрель-Пресс, издательство Института психотерапии, 2004. – 224 с.

51. Селье Г. От мечты к открытию: Как стать ученым. – М.: Прогресс, 1987. – 368 с.
52. Философский словарь / Под. ред. И.Т. Фрорлова. – 4-е изд. – М.: Политиздат, 1981. – 445 с.
53. Хок Р. 40 исследований, которые потрясли психологию. Секреты выдающихся экспериментов. – СПб.: “Прайм-Еврознак”, 2003. – 416 с.
54. Чернышев А.П. Лабораторный эксперимент в социально-психологическом исследовании организованности коллектива // Психол. журн. – 1980. – Т.1. – №4. – С. 84-95.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.zu.edu.ua/>
2. <http://www.zu.edu.ua/spf/socpsih.html>

Методичне забезпечення

1. Опорні конспекти лекцій (презентації); робоча програма, інструктивно-методичні матеріали до курсу; нормативні документи; ілюстративні (відео) матеріали.
2. Музика О.Л. Професійно-орієнтовані завдання у системі підготовки студентів-психологів // Професійно-орієнтовані завдання з психології / За ред. О.Л. Музики. Навчальний посібник. **(Рекомендовано МОН України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (лист № 1.4/17-Г-3165 від 28.09.2010 року) – 3-тє вид., перероб. і доп. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. – 565 с.**

ДОДАТОК №1

Запити клієнтів

1. Ви працюєте психологом у одній із загальноосвітніх шкіл міста. До вас за консультацією звернулася вчителька 3-А класу. «Робота з молодшими школярами вимагає постійного підтримання інтересу до навчання. Проте, заохочень типу «Молодець!», «Чудово!», «Ти гарно справився(лася) із завданням» замало. Порадьте, які форми заохочення можна ще використовувати у професійній практиці.» Сплануйте експериментальне дослідження.
2. Ви працюєте психологом у одній із загальноосвітніх шкіл міста. До вас за консультацією звернулася класний керівник 7-А класу. «В моєму класі виникла проблема з якістю підготовки домашнього завдання. Вони навчається у другу зміну. Тому домашнє завдання учні виконують або пізно вночі, або ж наоспіх вранці. Як впливає час доби на якість виконання домашнього завдання?» Сплануйте експериментальне дослідження.
3. Ви працюєте психологом у одній з приватних клінік. До вас звернулася вагітна жінка за консультацією: «Я хореограф за професією і тому дуже люблю слухати музику. Однак помітила, що на музику реагує і моя дитина: вона починає штовхатися, проявляти активність. Я чула, ніби слухати музику навіть рекомендують психологи вагітним, проте чи потрібно обмежуватись у репертуарі виконавців та в стилях музики». Сплануйте експериментальне дослідження.
4. Ви працюєте психологом у одній із загальноосвітніх шкіл міста. До вас за консультацією звернувся вчитель математики. «Математика – це точна наука і вимагає конкретики. Проте в мене виникла проблема з оцінюванням учнів 5-6 класів. Я помітив, що на успішність одних учнів більш впливає похвала, на інших – коли їм вказують на помилки. То що краще в цьому віці хвалити чи критикувати?» Сплануйте експериментальне дослідження.
5. Ви працюєте психологом в дитячому садку. До вас за консультацією звернулася мама 4-х річної дівчинки. «Моя Катруся дуже слухняна і вихована дівчинка. Проте, тільки доходить справа до прийому їжі – так у нас починаються істерики, що я це нехочу, їсти не буду... Що робити не знаю... Мої подруги розповідали, що вони використовують різноманітні хитрощі, наприклад «смачних назв». Але, чи це справді діє не знаю... Сумніваюсь...» Сплануйте експериментальне дослідження.
6. Ви працюєте психологом у одній із загальноосвітніх шкіл міста. До вас за консультацією звернулася мама 14-річного хлопчика. «У спілкуванні з сином, я помітила одну особливість: якщо необережно дам обіцянку він просто змушує мене її виконати, в протилежному разі він просто нагадує про неї десь сто разів. Проте, це аж ніяк не пов'язано з його неймовірними здатностями пам'яті, тому що багато подарунків, які я йому дарувала раніше він просто не пам'ятає. А виконання моїх обіцянок, це напевно для нього діло принципу. З чим це пов'язано? Порадьте, що робити?» Сплануйте експериментальне дослідження.
7. Ви працюєте психологом у одній із загальноосвітніх шкіл міста. До вас за консультацією звернулася мама 15-річного хлопчика. «Мій син в школі навчається посередньо: з деяких предметів трійки, проте з більшості має чотири та п'ять. Пам'ять у Діми завжди була непоганою, однак... не розумію, коли задають вивчити напам'ять вірш чи уривок з художнього твору в сина виникають проблеми підчас його декламування...при тому що вдома він його розповідає бездогано. Можливо це хвилювання?...» Сплануйте експериментальне дослідження.

8. Ви працюєте психологом у одній із загальноосвітніх шкіл міста. До вас за консультацією звернувся класний керівник 5-А класу. «Учні мого класу не вміють проявляти чуйність та турботу до своїх товаришів... На одній з виховних годин, я підняла тему «Взаємодопомоги ближньому» в різних складних ситуаціях. Ми розглядали декілька ситуацій, де людина потребувала допомоги (наприклад, людина, що користується візочком самостійно не могла потрапити до аптеки). Під час обговорення, всі одногolosно виявили бажання допогти людині. Проте це лише на словах... Після того, одного разу я стала свідком наступної ситуації в класі. Одній з учениць класу на перерві стала погано (відчула гострі болі в животі). І ви думаєте, хтось підійшов і допоміг пройти до лікаря... Де там? Прийшлося самій її відвести. Що робити? Як вже розповідати – не знаю...» Сплануйте експериментальне дослідження.
9. Ви працюєте шкільним психологом. До вас за консультацією звернувся вчитель історії. «На одному із засідань педради обговорювалася проблема успішності учнів. Вчитель фізкультури зауважив, що суттєво збільшується успішність та результативність при створенні ситуації змагання. Також він навів ряд прикладів зі сфери спорту. В результаті на педраді було прийнято рішення впровадження цієї технології. Я авжеж не противник нових технологій, та проте чи не вплине це «масове змагання» на відносини в класі.» Сплануйте експериментальне дослідження.
10. Ви працюєте шкільним психологом. До вас за консультацією звернувся класний керівник 6-А класу. «Багато вчителів скаржаться на несприятливий мікроклімат у класі. Часто мені приходиться чути від колег, що мій клас не дружній, поділений на групи, часто порушують дисципліну. Як згуртувати клас?..» Сплануйте експериментальне дослідження.
11. Ви працюєте психологом у одній із загальноосвітніх шкіл міста. До вас за консультацією звернулася вчителька математики. «В мене виникла проблема з 5-А класом. Я до свого предмету ставлюся дуже серйозно, тому і вимоглива на уроках. Взагалом орієнтуюсь на сильних учнів. Оскільки матеріалу багато, то і пояснюю його швидко. Одного разу, мені один із учнів заявив, що він нічого не розуміє, і він не один, а більшість класу теж. «Просто вони роблять вигляд, що встигають за Вами, а насправді потім допрацьовують матеріал самостійно, або ж з репетиторами» – заявив він мені. У мене ця ситуація визвала обурення, але і заставила замислитися.» Сплануйте експериментальне дослідження.
12. Ви працюєте психологом у одній із загальноосвітніх шкіл міста. До вас за консультацією звернулася вчителька початкових класів. «Я в школі працюю лише третій рік. Нової інформації на кожному уроці дуже багато, тому я багато записую на дошці. Проте, з цієї маси інформації вони не можуть виділити головне та другорядне, інформацію, яку потрібно взяти до уваги, а яку запам'ятати як правило. Записи на дошці я роблю різними кольорами крейди. Можливо це використати...» Сплануйте експериментальне дослідження.
13. Ви працюєте психологом в одній із шкіл міста. До вас звернулися батьки учня 5 класу, що стурбовані емоційним станом свого сина. Зі слів мами: «Вітя у нас дуже старанний хлопчик, у початковій школі був відмінником, а як тільки перейшов до 5 класу, з початку навчального року став знервованим, переживає за кожен свій крок, дуже чутливий до зауважень, навіть став плакати коли щось не виходить. Я його постійно підтримую, жалію, домашнє завдання роблю, тільки, щоб дитина заспокоїлась, а наш тато постійно від нього вимагає те, з чим син не може впоратись». Батько школяра: «Тому, що в мене зовсім інша позиція! Він не в віці «маленького

- синочка», він майбутній чоловік, і виховувати в ньому треба стійкість до складних ситуацій. Ніяких зроблених домашніх завдань! Нехай сам працює – знати, хоч щось буде, тоді й оцінки вищими будуть, не такі як зараз. Я батько, і маю право цього вимагати!». Сплануйте експериментальне дослідження.
14. Ви працюєте психологом в одній із торгівельних компаній міста. До вас звернувся керівник одного з підрозділів, що прагне оптимізувати роботу промоутерів цієї фірми, що займаються рекламою товарів та пропонують їх покупцям: «Наша мета постійно збільшувати об'єми продажів, кількість клієнтів. Значна частка в процесі реалізації цієї мети покладена на промоутерський відділ, адже вони займаються залученням клієнтів. Останнім часом розміри продажу у окремих працівників почали повільно падати, думаю, що проблема в низькому рівні їх вмотивованості. Я прийняв рішення якнайбільше заохочувати. На нарадах намагаюся підтримати, постійно їх хвалю, адже коли визнають результати роботи людини, вона буде працювати значно краще. Але мене дивує їх поведінка, замість того, щоб радіти, що не знімають премію за невиконання плану, не сварять привселюдно, вони так ніяковіють, настрій знижується, а деякі дівчата взагалі, мало не починають плакати!» Сплануйте експериментальне дослідження.
15. Ви працюєте психологом в одній із приватних фірм. До вас за консультацією звернувся менеджер. «Наша компанія проводить міжрегіональний семінар, метою якого є залучення до співпраці солідних компаній, отримання від них інвестицій і так далі. За для ефективнішої роботи я влаштував щось на кшталт змагання. Нашу організаторську групу я розділив на дві команди. Завданням кожної було знайти та запросити до співпраці як найбільше успішних підприємців, власників аудиторських та консалтингових компаній, та група, яка краще впорається із завданням отримає фінансову нагороду. Але результат мене приголомшив! Чи це омріяні гроші таке роблять з людьми чи що? Замість того, щоб організувати роботу належним чином, вони почали влаштовувати якісь приховані капості один одному: то в одних телефони не працюють, то в інших електронний довідник з контактами фірми не відкривається. А як же рівень фірми, її авторитет?» Сплануйте експериментальне дослідження.
16. Ви працюєте психологом в одному з дошкільних закладів міста. До вас звернулася мама двох вихованців садочку, 3-річної Валі та 5-річної Марини. Маму дівчаток непокоїть той факт, що доньки віднедавна стали боятися темряви, спати без світла: «Я не знаю, що на них вплинуло, можливо фільм якийсь або елемент мультику справив на них таке враження. Головне, що молодша засинала нормально, а коли Марина почала боятися, то і Валечка також за нею. Ні казки на ніч, ні пісні, нічого не допомагає, одне прохання – тільки, щоб темно не було». Сплануйте експериментальне дослідження.
17. Ви працюєте психологом в одній із ЗОШ. До вас неодноразово зверталися вчителі молодших класів, що проводять заняття у другу зміну: «Увагу дітей і так важко утримати, а у вечірній час тим паче. Продуктивність роботи дуже низька. Домашні завдання роблять так-сяк. Звичайно, ввечері після школи робити нічого не хочеться: на вулиці друзі чекають або телевізор до ночі можна дивитися, чи в комп'ютерні ігри бавитися – вранці ж вставати не треба, а домашнє завдання почекає! Здавалося б батьки мають організувати дисципліну, але я розумію, що зранку на роботу, ввечері купа домашніх справ, але в будь-якому випадку має бути контроль, а якщо треба жорсткий контроль, тоді і успішність буде значно вищою!» Сплануйте експериментальне дослідження.

18. Ви працюєте психологом в одній із шкіл міста. До вас звернулася вчителька зарубіжної літератури: «Я прагну викладати навчальний матеріал так, щоб дітям було цікаво, адже переконана у тому, що інтерес підвищує активність та ініціативність школярів у вивченні предмету. На кожному уроці розглядаємо окрему тему, все логічно побудовано, але особливого інтересу в них не виникає. Ось, незабаром будемо вивчати один із найбільших творів в шкільній програмі «Війна та мир», з досвіду знаю, що прочитають його далеко не всі, тому як і в минулому році, я планую влаштувати показ фільму, але мене хвилює лише одне - фільм триває дуже довго, особливого інтересу вони до нього не проявляють, просто займаються власними справами, починають розмовляти, сміятися, поводять себе зовсім незрозуміло, а на уроці, відповідно нічого розказати не можуть, багато деталей упущено, якість знань занижка.» Сплануйте експериментальне дослідження.
19. Ви працюєте психологом у одній з приватних клінік. До вас звернулася вагітна жінка за консультацією: «Я постійно користуюся громадським транспортом. Звичайно, можливо моя вагітність не достатньо помітна, але мені майже ніхто не поступається місцем. Я не розумію в чому справа, нормальна людина завжди запропонує власне місце вагітній!» Сплануйте експериментальне дослідження.
20. До шкільного психолога звернулася вчителька історії, яку обурює неорганізованість учнів: «Скільки б часу не давала на підготовку до контрольної роботи, все одно недостатньо готуються. Як бути?» Сплануйте експериментальне дослідження.
21. Ви працюєте психологом в одному із ВНЗ. До вас звернувся куратор однієї з груп: „В групі є декілька студентів, які мають гарний потенціал, добре вчаться, проте складається враження, що вони не хочуть визнання. Здавалося б приймали участь у конференціях, конкурсах, олімпіадах, але ні поводять себе, як „сірі миші”. Можливо бояться конкуренції? Але мене вражає, що це більшою мірою стосується дівчат, а не хлопців”. Сплануйте експериментальне дослідження.
22. До психолога звернувся тренер юнацької збірної по баскетболу: „Діти зараз зовсім не орієнтуються на спорт, на здоровий спосіб життя, зовсім не хочуть грати та перемагати. Я, звичайно розумію, що потрібно чимось мотивувати, щоб розпалювати змагальний інтерес. Можливо фільми якість показувати? Сплануйте експериментальне дослідження.
23. До психолога звернувся класний керівник випускного класу: „Вже дорослі діти, скільки їх виховували, скільки вкладали, нарешті має бути певне почуття обов’язку, а вони...! На уроці фізкультури бігли крос, якась бабуся проходила поряд, старенькій стало зле, вона попросила її довести до лавки, щоб присісти. Ви думаєте, що хтось зупинився? Сказали, що у них крос на час. Добре, що поблизу були сторонні люди. А мої учні?!” Сплануйте експериментальне дослідження.
24. Ви працюєте психологом в одному з ПТУ. До вас звернулася мама одного з студентів із скаргою на часті прояви агресії та конфліктну поведінку свого сина. „З того часу, як Вітя пішов після 9 класу в училище, його ніби підмінили. В школі добре вчився, грамоти за успіхи в навчанні отримував, такий доброзичливий, спокійний був, а зараз не впізнаю свого сина! Найменше зауваження, і скандал влаштовує, робиться таким злим, знервованим? Постійно з одногрупниками в комп’ютерні ігри грає, фільми, там де одна стрілянина дивиться!” Сплануйте експериментальне дослідження.

ДОДАТОК №2

V. ЕТАП САМОАНАЛІЗУ, ГРУПОВОЇ РЕФЛЕКСІЇ ТА САМОРОЗВИТКУ

Навчально-професійні вміння	Складові навчально-професійних умінь (субуміння, дії та операції)	Самооцінка навчально-професійних умінь				Оцінка групи	Професійно-важливі якості (властивості особистості)	Самооцінка професійно-важливих якостей				Оцінка групи
		викладач	одногрупники		інша особа			викладач	одногрупники		інша особа	
			+	-					+	-		
Проводити категоріально-термінологічне до визначення проблеми	<i>володіння категоріально-термінологічним апаратом</i>						<i>теоретично-професійне мислення</i>					
	<i>мовленнєві та інтерпретаційні вміння</i>						<i>чутливість</i>					
	<i>вміння вести діалог</i>						<i>комунікабельність</i>					
	<i>спонукати клієнта до рефлексії</i>						<i>толерантність</i>					
	<i>доступно пояснювати психологічні терміни</i>						<i>антиципація</i>					
	<i>підтримувати зворотній зв'язок</i>						<i>неупередженість</i>					
	<i>виокремлювати конкретну психологічну проблему з клієнтського запиту</i>											

Формувати і реалістичні очікування	аналізувати очікування клієнта на предмет реалістичності																				професійна інтуїція												
	вміння пояснити клієнту межі власної професійної компетенції																					комунікабельність											
	визначати здатність клієнта об'єктивно оцінювати свій стан																					діалогічність											
	визначати міру участі клієнта у роботі над проблемою																					переконливість											
	окреслювати межі очікувань та відповідальності клієнта і психолога																					принциповість											
Визначати напрямки майбутньої практичної роботи	визначати власні можливості і вміння для вирішення проблеми																				професійна компетентність												
	співвідносити клієнтський запит з напрямками практичної роботи																				адекватна професійна самооцінка												
	аналізувати ресурсні можливості клієнта																				прагматизм												
Аналізувати власний досвід подібної роботи	актуалізовувати власний професійно важливий досвід																				системність мислення												
	визначати дотичні до проблеми теми та модулі з вивчених дисциплін																				професійна рефлексія												

	<i>виокремлювати раніше сформовані вміння, необхідні для виконання завдання</i>									<i>уважність до власного досвіду</i>						
										<i>скрупульозність</i>						
Підбирає та аналізує літературу	<i>працювати з електронними та паперовими каталогами</i>									<i>педантичність</i>						
	<i>користуватися пошуковими Інтернет-системами</i>									<i>грамотність</i>						
	<i>стисло виокремлювати головні ідеї з опрацьованих джерел</i>									<i>аналітичність мислення</i>						
	<i>аналізувати проблему з точки зору теоретичних та прикладних аспектів</i>									<i>системність мислення</i>						
	<i>оцінювати джерела з точки зору їх наукової та прикладної цінності</i>									<i>ерудованість</i>						
	<i>правильно оформлювати бібліографію та посилання</i>															
Формулює припущення про причини виникнення проблеми	<i>зіставляти опрацьований матеріал з проблемою клієнта</i>									<i>когнітивна складність</i>						
	<i>зіставляти ймовірні причини проблеми з конкретною ситуацією</i>									<i>професійна уява</i>						

	<i>вибирати найімовірніші причини виникнення проблеми</i>									<i>раціональність</i>						
										<i>логічність мислення</i>						
Планувати та проводити консультації з фахівцями	<i>визначати коло питань, вирішення яких потребує вузькоспеціалізованих знань</i>									<i>готовність вчитися</i>						
	<i>визначати коло фахівців, які можуть надати потрібну консультацію</i>									<i>адекватна професійна самооцінка</i>						
	<i>встановлювати та підтримувати професійні контакти з фахівцями</i>									<i>готовність до співпраці</i>						
										<i>тактовність</i>						
Складати розгорнутий план виконання завдання	<i>визначати етапність роботи та логічну послідовність її виконання</i>									<i>прогностичність</i>						
	<i>формулювати завдання та підзавдання на кожному з етапів роботи</i>									<i>системність мислення</i>						
	<i>прогнозувати результат кожного з етапів роботи</i>									<i>далекоглядність</i>						
	<i>вносити корективи (при потребі) в робочі гіпотези</i>									<i>реалістичність</i>						

Підбирати методи та аналізувати ресурси	<i>обирати методи, які можуть бути використані для виконання завдання</i>									<i>компетентність</i>								
	<i>оцінювати власну готовність використовувати обрані методи</i>									<i>ретельність</i>								
	<i>конструювати комплексну методичку на основі обраних методів, вправ, технік..</i>									<i>прогностичне мислення</i>								
	<i>дотримуватись авторських прав</i>									<i>вимогливість до себе</i>								
Передбачати проблемні моменти	<i>відносити запит клієнта до певного класу проблем</i>									<i>критичність мислення</i>								
	<i>розрізняти текст і підтекст клієнтського запиту</i>									<i>винахідливість</i>								
	<i>реалістично оцінювати поточну ситуацію професійної взаємодії</i>									<i>ситуаційна гнучкість</i>								
	<i>прогнозувати і попереджувати розвиток конфліктних стосунків</i>									<i>самоконтроль</i>								
	<i>створювати реалістичний психологічний портрет клієнта</i>																	
Готувати	<i>використовувати ПК</i>									<i>дисциплінованість</i>								

необхідні матеріали	для підготовки стимульних та аналітичних матеріалів								<i>ть</i>								
	користуватися заздалегідь підготовленими базами психологічних методик								<i>грамотність</i>								
	перевіряти матеріали за критеріями грамотності та естетичності								<i>акуратність</i>								
Збирати емпіричні дані	створювати робочу атмосферу								<i>спостережливість</i>								
	організувати взаємодію з клієнтом відповідно до ситуації збору даних								<i>пунктуальність</i>								
	давати чіткі інструкції								<i>акуратність</i>								
	використовувати відповідні способи фіксації даних (протоколи, відеозаписи..)								<i>об'єктивність</i>								
	систематизувати емпіричні дані								<i>цілеспрямованість</i>								
Аналізувати та інтерпретувати отримані дані	використовувати кількісні методи аналізу даних								<i>синтетичність мислення</i>								
	користуватися комп'ютерними статистичними програмами								<i>зібраність</i>								

	<i>робити якісний аналіз отриманих даних (типологізація, психологічна казуїстика)</i>										<i>педантичність</i>									
	<i>тлумачити отримані дані, застосовуючи методи інтерпретації</i>										<i>наукова чесність</i>									
	<i>робити психологічні прогнози</i>										<i>правдивість</i>									
Надавати психологічну допомогу	<i>визначати мету психологічної допомоги та зіставляти її з очікуваннями клієнта</i>										<i>відповідальність</i>									
	<i>спонукати клієнта до використання особистісних ресурсів</i>										<i>тактовність</i>									
	<i>володіти обов'язковим мінімальним набором психологічних вправ та технік</i>										<i>конгруентність</i>									
	<i>використовувати апробовані техніки надання психологічної допомоги</i>										<i>емоційна стійкість</i>									
											<i>пластичність</i>									
Представляти результати роботи	<i>представляти результати дослідження за допомогою Power Point, Excel тощо</i>										<i>толерантність</i>									
	<i>оцінювати рівень розуміння клієнтом інформації</i>										<i>оперативність</i>									

<i>коректно повідомляти результати роботи</i>								<i>впевненість</i>								
<i>наголошувати на важливій для розв'язання проблеми інформації</i>								<i>відповідальність</i>								
<i>порівнювати та узгоджувати результати роботи з очікуваннями</i>								<i>тактовність</i>								
<i>розробляти з клієнтом програму подальших дій, в тому числі й з саморозвитку</i>																

Підсумкова рефлексія позитивних моментів (подумайте та напишіть, що саме вдалося зробити, чого досягти, від чого отримати професійне задоволення)

Програма саморозвитку (позначте (обведіть кружечком) ті дії, операції, які б ви хотіли удосконалити та особистісні якості, які б ви хотіли розвинути; виберіть та максимально конкретизуйте три з них і побудуйте програму саморозвитку з термінами та критеріями самоконтролю).

Складові навчально-професійних умінь та професійно важливі якості, які потрібно було б розвинути	В чому полягали труднощі	План заходів для саморозвитку	Терміни	Критерії самоконтролю